زمستان ۱۳۷۱ صایی: ۴-۸۷

وارلیق

چهارده ساله
مجله فرهنگی فارسی و ترکی
سال چهاردهم

اون دؤرد یاشیندا
تورکجه‌وفارسجا فرهنگی‌مجموعه
اون‌دؤردونجو ایل

شماره امتیاز ۸۵۳۸
صاحب امتیاز ومدیرمسئول:
دکتر جواد هیئت

قیمت: ۷۰۰ریال

بسم‌الله الرحمن الرحیم

ایچینده‌کیلر

(فهرست)

صفحه

۱ـ انقلاب داستانی (۵ مجلس ده) : بهرام اثاچین ۳
۲ـ آذربایجانین تورکلشمه سی و آذری تورکجه‌سی نین تشکولو : دوقتور جواد هیئت ۵
۳ـ یادی ازسهند با نثار سه غزلواره : م. ع. فرزانه ۲۱
۴ـ اوزون حسن : پرفسورفاروق سومر، الفامیرزا کؤچوره‌ن : م. رضا هیئت ۲۵
۵ـ قاراباغ کومیته‌سی‌نین بیلدیریشی ۲۸
۶ـ عراق تورکلری : غضنفر پاشایف ۲۹
۷ـ آذربایجاندا عراق تورکمن ادبیاتی : عبداللطیف بندراوغلو. یازیمیزا کؤچوره ن:
م. ر. هیئت ۳۳
۸ـ یاشا ای حق رومانیندان : ناهید حاجی زاده. یازیمیزا کؤچوره‌ن ، د. ابراهیم‌پور ۳۶
۹ـ لاچین کتابی نین مؤلفی آقای اسماعیل هادی یه آچیق : بالاش آذراوغلو ۴۷
۱۰ـ گنجه دؤیولن قاپی لار : نبی خزری . یازیمیزا کؤچوره‌ن : م. ر. هیئت ۵۱
۱۱ـ تاثیر تبریزی : محمد رضا کریمی ۷۸
۱۲ـ عارف حکمت بیگ : جلال محمدی ۸۴
۱۳ـ گؤرکملی شاعریمیز «حامد» ین آغیرلا واوغورلامراسمی ۸۷
۱۴ـ یئنی چیخان کتابلار : عزیز محسنی ۸۸
۱۵ـ میرزه جلیل ین نوه لری تاپیلدی کؤچوره‌ن : ح، م. غریب ۹۷
۱۶ـ جنوبدان سسلر « وارلیق » ین صحیفه لرینده : سیدآقاعون اللهی ۹۸
یازیمیزا کؤچوره‌ن : ح-م- ساوالان
۱۷ـ فجراون گونلویو وامام زمانین آنادان اولماغی... شهریاردرنگینده :رسول اسماعیل‌زاده
۱۰۵
۱۸ـ مبانی دستور زبان آذربایجانین تازانشری ... فرزانه ایله گؤروش ۱۰۸
۱۹ـ اردبیل ین «اوستان مرکزی» اولماغی ... تهران داییغینجاق ۱۲۱
۲۰ـ قاراباغ = الله اکبر : ح. م. ساوالان ۱۲۲

۲۱ـ تقدیم بەمجروحین عزیزقره باغ : انوشه میرشمس ۱۲۳
۲۲ـ دینله وطن : جابرقربانی ۱۲۴
۲۳ـ اوستاد شهریارین غزلیندن تضمین (ناز ائیله میسن) : صحت ۱۲۵
۲۴ـ بیردرده یانیریق : دوقتوریوسف معماری دن ۱۲۶
۲۵ـ گتیرین : نریمان حسن‌زاده ۱۲۷
۲۶ـ حؤرمتلی تبریز، ارومیه، زنجان واردبیل رادیوتلویزیونلارینا : رسول زاکری ۱۲۸
۲۷ـ باکی دان‌آیریلارکن (آیریلیق نغمه سی) ・ بیوك رسولوند ۱۳۰
۲۸ـ نظامی نین بیرغزلی تورکجه ترجمه سی ایله : صادق ضیاء ۱۳۲
۲۹ ـ خدا نین منتی : کند اوغلو (میاندوآب) ۱۳۳
۳۰ـ هرة (شعر) : دکتررضا براهنی ۱۳۴
۳۱ـ دارگوند و دارآیاقدی : زلیمخان یعقوب (دؤنمز) ۱۳۷
۳۲ـ مراغه ادبی انجمنی یئنی دن‌آچیلدی : رضا پاشا زاده ۱۳۸
۳۳ـ کرج ده اوستاد خدیودن تجلیل اولوندو : رضا پاشا زاده ۱۳۹
۳۴ـ قره باغ «وقایع اخیر» : ضیاءالدین سلطان ـ صمد سرداری نیا ۱۴۰

اطلاعیه کتابخانه فضولی

بەمیمنت فرا رسیدن دهه مبارکـه فجر و میلاد بـاسعادت حضرت ولی‌عصر (عج) کتابخانه‌ای بنام شاعر پرآوازهٔ آذربایجان ملامحمد فضولی بغدادی در تبریزخیابان ششگلان ، داش دربند ، جنب اداره کل صنایع مجتمع فرهنگی ورزشی کارگران تأسیس می‌یابد. بدینوسیله ازکلیه ناشرین،شعرا، نویسندگان وعلاقمندان فرهنگ و ادب سرزمینمان برای تجهیزکتابخانـه فوق استمداد می‌نمایم. مسئول کتابخانه فضولی ـ رضا افشار

وارلیق

فصلنامه فرهنگی فارسی و ترکی

تورکجه ـ فارسجا فرهنگی درگی

بهرام ائلچین

انقلاب دستانی (۵ مجلیسده)

بختیمیز کؤسموش ایدی ،
قارا ییئل اسمیش ایدی .
هر پوُسقودا ، بوُجاقدا ،
بیر شیطان میئسمیش ایدی.
نئچه ـ نئچه جاوانلار ،
شاه قوُربان کسمیش ایدی.
بوُنا قانع اوْلماییب ،
داردان دا آسمیش ایدی !
غم ـ عصه‌دن آنالار ،
قیْزیل قان قوُسموش ایدی.
شاه بیزی گیروْو قوْیماق ،
تالاییب ،سؤکوب ـ سوْیماق ،
دینه‌نین گؤزوْن اوْیماق ،
دال ـ بادال اوْلدو بالا!

همّتی اوُجا تبریز ،
شرفده قوْجا تبریز !
ایرانین پیس واختیندا ،
بیرک گلدی وجه تبریز !
اللی ایل دئدی بس دیر ،
دؤزمه‌دی باجا تبریز .
حُکم ائتدی نه دوُرموسوز ،
یوْخسولا ، آچا تبریز .
بیر ، ایکی ،اوُچ دئیینجه ،
قاینادی شجاع تبریز !
نفت دوْلو الده بانکا ،
اوُشاق باخمادی تانکا !
کبریت تالانچی بانکا
" ووُرها ـ ووُر اوْلدو بالا !"

نهضت قمدان باشلاندی،
تبریزدن اوْد داشلاندی.
اوْ اوْد دوّشدو تهرانا ،
شاهین ایشی یاشلاندی .
خلق اوْز قوْیدو عصیانا ،
ظوْلمون ائوی داشلاندی.
شاهین کؤهنه پانبیغی ،
بیر ایلده حاللاشلاندی .
بوْتون ایران بیر اوْلدو ،
انقلاب آنا شلاندی .
شاه قاغا قاچدی گئتدی ،
داغلاری آشدی گئتدی ،
دیذه‌رگین دوشدو گئتدی،
دربدر اوْلدو بالا!

قوْرقود سوْیلو عاشیقلار ،
دوْگون ـ طوْیلو عاشیقلار .
سازلاری‌نین کؤینگی،
آللی ـ گؤیلو عاشیقلار .
تبریزلی ، قاراداغلی،
اوُرمو، خوْیلو عاشیقلار .
بیر ـ بیریندن ورهوْولوُ ،
هایلی ـ هوْیلو عاشیقلار .
گلدیلر قوْپوُز الده
سایلی ـ سؤیلوْ عاشیقلار .
بوْتون ائللر آدینا ،
ایگیدلرین یادینا ،
تزه باهار دادینا ،
" چال ـ هاچال اوْلدو بالا! "

یئتیشدی اوْزان ائلچین ،
معرفت گزه‌ن ائلچین .
دئدی کی ، اؤز ائلی‌نین
حؤرمتین قازان ائلچین.
دده‌م قوْرقود نفسی ،
روح وئرسین سؤزه‌ن ائلچین.
"یازدی ـ دوْزدو" بوُنلاری ،
اینجی‌لر دوْزه‌ن ائلچین .
یاخشی امه‌ک آپاردی ،
زحمته دؤزه‌ن ائلچین.
چیچک‌لندی بوُ دستان ،
اوْلدوُ گوْللو گوْلوستان ،
آلقیش گؤردوْ هر دوْستدان
درـ هادر اوْلدو بالا!

یازان : دوقتور جواد هیئت

آذربایجانین تورکلشمه‌سی و آذری تورکجه‌سی‌نین تشکولو

آذری تورکجه‌سی ویا آذربایجان تورکجه‌سی اوْغوز تورک دیللری گروُبوُنون مرکزی قوْلوُ اوْلوب آذربایجاندان باشقا ایرانین بیر چوْخ یئرلرینده، عراق دا (کرکوک تورکلری ویا تورکمنلری) وشرقی آنادوْلوُنون (قارص، اردهان، وان و ایغدیر) یئرلی خلقین آنا دیلی دیر.

آذری تورکجه‌سی‌نین ده دیگر دیللرکیمی بیرچوْخ دانیشیق لهجه ویا آغیزلاری بیرده ادبی دیلی واردیرکی آذربایجانین عموم خلق دیلی اساسیندا فورمالاشمیشدیر (تشکّوْل) وبوُ گوْن اوْنا یازی دیلی ده دئیلیر ومقاله‌میزین ده موضوعسونو تشکیل ائدیر.

آذری تورکجه‌سی‌نین تشکّوْل تاریخی ویا واحدعموم خلق دیلی شکلینی آلماسی (فوْرمالاشماسی) آذربایجانین تورکلشمه‌سیله علاقه‌داردیر. لاکن اوْنونلا همزمان وچاغداش دگیلدیر. بوُدیلین نه‌زامان عموم خلق دیلی شکلینده واحدبیردیل شکلینی آلماغی باره‌ده ده مؤلفلر آراسیندا اختلاف واردیر. غرب توْرکوْلوْگلاری، تورکیه وبعضی آذربایجان یازیجی ودیلچیلری (زکی ولیدی توْغان، محرّم ارگین، ع.ص. سوُمبات زاده وس). آذربایجانین میلادی ۱۳– ۱۱ عصرلرده تورکلشدیگینی وتورک دیلی‌نین ده بوعصرلرده عموم‌خلق دیلی اوْلوب فوْرمالاشدیغینی قبول ائدیرلر، لاکن شمالی آذربایجان وروس مؤلفلری‌نین بیرچوْخلاری آذربایجاندا توکلرین حتی میلاددان اوّل یاشادیقلارینی وآذربایجان خلقی‌نین ۷– ۳ – اینجی عصرلرده تورکلشدیگینی ودیلیمیزین ده ۸– اینجی عصرده فوْرمالاشدیغینی ایره‌لی سوْروْرلر. (ا. دمیرچی زاده، توفیق حاجی یف، نظامی خوُدی یف، محمود اسماعیلوف و ...). بیزبوباره‌ده هر ایکی طرفده یازیلان کتاب، موْنوگرافی ومقاله‌لری اوْخویاندان سوْنرا بوُمقاله‌نی یازماق قرارینا گلدیک. بوُرادا هرایکی طرفین فکرلرینی قیساجا ایضاح ائتدیکدن سوْنرا اؤز دوْشونجه‌میزی بیان ائده‌جگیک. ۱۳۶۵ = ۱۹۸۶ دا نشرائتدیگیمیز (تاریخ زبان ولهجه‌های ترکی"

کتابیمیزدا بۇخصوصدا ییغجام معلومات وئرمیشدیک. بو مقاله‌ده مسئله‌نی بیرآز داها آچماق ایسته‌ییریک.

۱- آذربایجانین تۆرکلشمه‌سی: آذربایجانین تورکلشمه‌سی تورک ائللری نین بۇ اۇلکه‌ده گلیب یئرلشمه‌سیله مۆمکون اۏلموشدور. تورکلرین آذربایجانا گلیب یۇردسالماقلاری چۏخ قدیمدن باشلامیش و میلادی ۱۶- اینجی عصره قده‌ر داوام ائتمیشدیر.

شمالی آذربایجان مؤلفلری نین بعضی‌لری، هله سۏن زامانلاردا، بو قناعته گلمیشلرکی آذربایجان لاپ قدیمدن تورکلرین یۇردو اۏلموش و سۏنرادان گلن تورکلرده بۇنلارا قاریشیب یئرلی‌لشمیشلر. حتّا بعضی‌لری (محمود اسماعیلوف وس) قدیم تورکلرین ویا پرۏتۏ تورکلرین اولا" اۇن آسیادا اۏتوردوقلارینی وشاید اۏرادان اۏرتا آسیایا کؤچدوکلرینی یازیرلار. مثلا" رحمتلی آیدین محمدوف(۱) وهمچنین توفیق حاجی‌یف(۲) اۇز کتابلاریندا بعضی سۆمر - تورک سؤزلری‌نین بنزه‌رلیگینه اشاره ائده‌رک سۆمر مدنیتی نین تشکّولونده تورک ائتنۏسو (قوم) نون بلاواسیطه ویا دولایی‌سیله (واسیطه‌ایله) اشتراک ائتمیش اۏلدوغونو یازیرلار. بو باره‌ده تورکیه عالملریندن پرفسور عثمان ندیم‌تۇنا اۇزون مدت آراشدیرمالاردان سۏنرا ۱۵۰ دن چۏخ سومرسؤزو‌نو سیستملی شکیلده فۏنه‌تیک دگیشمه‌لری وعوضلنمه‌لری ایرله‌مکله تورک سؤزلری ایله مقایسه ائتمیش وان قدیم دؤورده سومر- تورک دیللری‌نین آراسیندا یۏنسیّت اۏلدوغونو گؤسترمیشدیر(۳). ۲۰- اینجی عصرین باشلاریندا ف. هومل F. HOMMEL سومر- تورک دیللرینی مقایسه‌لی شکیلده تدقیق ائدیب سومردیلی‌نین ده آلتای دیللریندن اۏلدوغو قناعته گلمیشدیر.

مشهورچاغداش قازاق عالمی اۏلجاس سلیمان دا سومر- تورک دیللرینی

۱- پروفسور آیدین محمدوف. آذربایجان دیلی‌نین ائرکن تاریخینه دایر ماتریاللار- آذربایجان فیلولوگیاسی مسئله‌لری. باکی ۱۹۸۹. ص. نظامی خودی یف. آذربایجان ادبی دیلی‌نین تاریخی باکی. ۱۹۹۰) ۲- پرفسور توفیق حاجی‌یف. آذربایجان ادبی دیلی وتاریخی ص ۲۳) ۳- عثمان ندیم‌تۇنا. سومر- تورک دیللری نین تاریخی ایلگیسی ایله تورک دیلی‌نین یاشی مسئله‌سی. آنکارا - ۱۹۹۰ ص ۲۵ - ۵.

مقا یسه‌لی شکیلده تدقیق ائدیب ۶۰ کلمه‌ده یاخینلیق اوْلدوغونو تثبیت ائتمیش ونتیجه‌ده سومردیلی‌یله قدیم تورک دیلی آراسیندا مدنی باغلیلیق ومناسبت اوْلدوُغوقنا عته گلمیشدیر. (– AZI YA – اوْلجاس سلیمانوف (N.S eferoğlu (T.DUNY.A.V.IST.1992

بیر چوْخ مؤلفلر هیرُوْدوْت، بیزانس مؤلفلری مئنا ندر MENANDRE فئونا ن وفئوفیلا سیموکا تتا دا ن نقلا" ساکالارین حاکم طبقه‌سی‌نین تورک اوْلدوقلارینی یازیرلار. (ی. ب. یوسفوف، ز.و. توْغا ن).

ساکالار میلاددا ن اوّل (۶– ۷) شرق دن غربه گئدره‌ک آذربایجا ن و قافقازدا ساکا امپراطورلوُغونو قوُرموشلار وافراسیاب دا اوْنلارین خاقانی اوْلموُشدور. کوروش دا جیجون نهری کنارینداساکالارلا ساواشاندا توْموُروس اوْنلارین پادشاهی (ملکه) اوْلموُشدور (هروْدوْته‌گزنفون: ۴و ۵).

ساکالاردا ن سوْنرا تورک ائللری مختلف آدلارلا اوْرتا آسیادا ن غربه، قافقاز وآذربایجانا گلمیشلر. بوْنلاردا ن هوُنلار، بوُلغارلار، سابیر (ساویر) لر، پئچه‌نکلر، خزرلر وکنگرلر، آغاچئری‌لر، اوْن اوْغوُرلار، ساری اوْغوُرلار میلادین ایلک عصرلرینده بومنطقه‌یه گلیب یئرلشمیشلر. بوُ ائللرین مهاجرت‌تاریخلری حقینده ده مؤلفلرین قئیدلری مختلف دیر. مثلا" میلادی ۵– اینجی عصرده یاشایا ن ارمنی مؤلفی موسی خوْرن و آباس کاتینا (ارمنی مؤلفی) یازیرلارکی بوُلغارلار میلاددا ن اوّل ایکی نجی عصرده قافقازدا یاشاییردیلار و اوْنلارا اوْن اوْغوُزدا دئیلیردی.

غرب مؤلفلری‌نین یازدیقلارینا گؤره (رئنه‌گروُسه R.GROUSSET (L'EMPIRE DES STEPPES) هوُنلار ۵– ۴– اینجی عصرده اوْرتا آسیادا ن غربه وآذربایجانا گلیب حکومت قوُرموشلار. بالاساغون شهری (آرازین جنوب ساحلیده موُغا ندا) اوْنلارین مرکزی اوْلموش.

بوُ گوْن هوُنلاری بوْتون اوروپا مؤلفلری تورک سا ییرلار. هونلار شمالی آذربایجا ندا (آلبا ن) دیگرتورک طایفالاری ایله‌بیرکوْنفدراسیون قوُرموشلار. قوْقاسیا ن، وارا شیلی (اودین لردن). قدیم ارمنی قاینقلارینا دایانا راق یازیرکی ۵– اینجی عصرین سوْنلاریندا و ۶– اینجی عصرین اوّلینده تورکلرآذربایجا نین هرطرفینده یئرلشمیشد–

۴– زکی ولیدی طوْغا ن. اسلام انسیکلوپدیسی جلد۲– آذربایجا ن ماده‌سی،
۵– ابراهیم قفس اوْغلو: تورک ملی کوْلتورو ۱۹۸۴.

يلر وهوُن ـ سا ويربيرليگينه اوْن اوْغوُرلاری، اوْغوُروكنگرلر ده داخل اوْلموشلار.

خزرلر میلادی ۳۵۰ـ اینجی ایلده قافقازیا یا گلمیشلر. آلبان مؤلفی موسی كالانكا يتوُكلوُنون یازدیغینا گؤره میلادی ۶ـ اینجی عصرده آلبانیا (اران)دا تورک دیلی اوْ قدەر یاییلمیشدی کی ۵۲۰ـ اینجی ایل ده اران کشیشی سابیرلرآراسیندا تورک دیلینده مسیحیت تبلیغی آپاریردی (محمودا سما عیل ،آذربایجان تاریخی .باکو ـ ۱۹۹۲).

آلبانیادا میلادی اوْچونجوعصردن باشلایاراق تورک طایفالاری(هونلار، بولغارلار، خزرلر، سا ویرلر، کنگرلر، پئچەنکلر وس)وطایفا بیرلیکلری آلبان خلقی‌نین تورکلشمەسینه سبب اوْلموشلار (VIII ـ III عصرلر) (نظامی خودی یف .آذربایجان ادبی دیلی‌نین تشکّولو .باکی ۱۹۹۱).

خزرلرقافقازدا یئرلشەندن سوْنرا اؤنجه گؤک تورک امپراطورلوغونا تابع اوْلموشلار. ۷ـ اینجی عصرده گؤک تورک امپراطورلوغوچؤکدوکدن سوْنرا مستقل اوْلوب ،اؤزلری امپراطورلوق قوْرموشلارورسمی دیللری ده خزر تورکجەسی اوْلموشدور .ساسانی‌لردن قبادین (۵۳۱ـ ۴۸۶م)سلطنتی ـ نین سوْنوُنا قدەر اران،گرجستان ،واسپوراقان وسیسئجان خزرلر وتورک ائللری‌نین الینده قالمیش اوْنا گؤره ده بوْتون آذربایجانا خزر اؤلکەسی دئیردیلر . (طبری،بلاذری،ابن خردادبه ،یعقوبی).

انوشیروان بومنطقەنی دربندەکیمی تورکلردن آلدی واوْرادا دربند قلعەسینی تیکدیردی.

یوُخاریداکی حادثەلری نظردە توُتاندا وهب ابن مُنبهّ ـ ین ابن هشام ـ ین کتاب التجان دا معاویەدن ائلەدیگی روایت طبیعی نظرەگلیر :بیر گوْن معاویه آذربایجانا قشون گؤندەرمەدن قاباخ مشاوری عبیدبن ساریەدن سوْروُشدی آذربایجان نەدیر؟عبید دئدی کی بوُرا قدیمدن تورکلرین اؤلکەسی‌دیر .

میلادی اوْنونجوعصرده روسلار قوّتلندیلر و خزرلره هجوم ائدیب و اوْنلاری مغلوب ائتدیلر (۹۶۵م) بوُشرایطده خزرلرین بیرقسمی آذربایجانا وبیرقسمی دا شرقی آوروپایا کؤچدولر .قبچاقلاردا ۹ـ اینجی عصرین سوْنلاریندا ن خزرین شمالیندان غربه طرف کؤچدولر بونلارین بیرقسمی آذربایجانا گلیب مسلمان اوْلدولار .بیرقسمی دا مسیحیّتی قبول ائدیب گورجستانا گئتدیلروگرجی‌لر آراسیندا گوْرجیلشدیلر .

بعضی قا ینا قلاردا قبچا قلارین میلادین اوّل عصرلریندن قا فقا ز و آذربا یجا نا گلدیکلری یا زیلمیشدیر .

بیزیم فکیریمیزجه‌شما لی آذربا یجا ن مؤلفلری وروسلار بوتا ریخی حا دثه‌لری نظرده توُتا را ق آذربا یجا نین ۷- اینجی عصرده تما ما" تورکلشدیگینی وآذربا یجا ن تورکجه‌سی‌نین ۹- ۸- اینجی عصرلرده‌وا حد بیردیل کیمی فورما لاشدیغینی ا یره‌لی سوّروزلر .لاکین آشا غیدا ا یضا ح ا ئده‌جگیمیزکیمی بوُعصرده تورکلشمه‌آنجا ق شما لی آذربا یجا نا شا مل اوْلا بیلیر .چونکی تا ریخی سندلرگؤستریرکی جنوبی آذربا یجا ندا سلجوقلار وحتی مغول لار گلنده دا خی بوّتوُوخلقین دیلی تورکجه اوْلما ییب مختلف بوُلگه‌لرده مختلف دیل ولهجه‌لر یا شا ییرمیش .

ا سلام تا ریخچی‌لری‌نین یا زدیقلارینا گؤره آذربا یجا ن عرب- اسلام قوّشونی طرفیندن فتح اوْلوُنا ندا بوُرا دا نه دین نه‌ده دیل بیرلیگی وآرمیش وبیرچوْخ شهرلرده آذری دئییلن (تا تی)دیل لهجه‌لری را یج ا یمیش .

مقدسی‌نین یا زدیغینا گؤره اوْنوْنجوعصرین سوْنوندا اردبیلین اطرا فیندا ،سبلان بوُلگه‌سینده‌ا ها لی ۷۰ دن چوْخ دیلده دا نیشیرمیشلار .

ابن حوقل یا زیرکی بوُبوُلگه‌نین کندلرینده‌فا رس‌تا ت دیللریندن با شقا دیللرده را یج ا یمیش وبونلار بیر- بیرلری‌نین‌دیللرینی با شا دوْشمورموشلر .عربلرین ا یکی یوْزا یله‌یا خین حا کم اوْلدوُغو دؤورده ده توکلرآذربا یجا نا گلمیشلر .بوُ دؤوره ده ا سلام دینی ا یله بیرگه عرب دیلی وحتی آز- چوْخ فا رس‌دیلی ده یا ییلما غا با شلامیشدیر .بو دؤوره‌ده دین ومدنیّت‌بیرلیگی تشکّول ا ئتمیش وآذربا یجا ن قا با غا گئتمیشدیر .

آذربا یجا ن سلجوقلولار زا ما نیندا :

آذربا یجانین یؤتوولوکله‌تورکلشمه‌سی ۱۱- اینجی عصرین ا یکینجی یا ریسیندا سلجوقلو (اوْغوْز)تورکلرین ا یرا نا وخصوصیله آذربا یجا نا گلیب یئرلشمه‌لریله با شلامیشدیر .

سلجوقلار گلنده آذربا یجا ندا خزرلر واوْنلارا یا خین اوْلان بوُلغا رلار ، آغا چری‌لر ،بئلئچرلر ،بوْرچا لی لارو خصوصیله کنگرلیلریا شا ییردیلار . قبچا قلاردا شما ل دا ن گلیب آذربا یجا ندا یئرلشمیشدیلر .بوُ تورک ائللری‌نین اکثریتی قبا له ،بوْرچا لی،قا زا خ،آسا سوغی وآرا زسا حللری

و موُغان دا اوْتوُروردولار.

آلپ ارسلان ۱۰۶۴ – م ده گنجه‌نی آلدی. اوْغلو ملکشاه زامانیندا داشا وتکین ین سرکرده‌لیگینده بوْتون اران وگورجستان آلیندی واوْندان سوْنرا گنجه تورکمن (اوْغوز) شهری آدلاندی. (ابن ازرق، تاریخ میافارقین وسیرهٔ جلال الدین نسوی).

خوارزمشاهلار زامانیندا اران، موغان وخوی تورکمنلرین (اوّغوز) مرکزی اوْلدی. یاقوت حموی‌نین یازدیغینا گؤره اردبیل وتبریز آراسیندا کی بوّتون داغلیق یوْللار تورکمنلرله دوْلموُشدو. بوُنلارین امیرلری بیشکین (مشکین) آدلانیردی. بوا ئللرین آراسیندا بیگدلی، اینالو آغاچریلرده واردی.

خوارزمشاهلار دؤورونده قبچاقلار (۵۰ مین ائو) دربنددن کئچیب آذربایجانا کؤچدولر.

<u>آذربایجان ایلخانلار دؤورونده</u>: سلجوق (اوغوز) تورکلری‌نین گلمه‌سیله سرعتله‌نن تورکلشمه جریانی (پروسه) ایلخانلار زامانیندا تکمیللشدی. مغوللارلا برابر تورکلرده ایرانا وآذربایجانا گلمیشلر. بؤیوّک اسلام تاریخچیسی ابن اثیرین یازدیغینا گؤره مغول اوْردوُلاری‌نین یاریسی‌ندان چوْخونو تورکلر تشکیل وئرمیشدیلر. مغوللارلا بیرلیکده اوُیغور تورکلری حکومت واوْردونو اداره‌ائدیردیلر. اوُیغور تورکلری مغول خانلاری‌نین معلّیمی وکاتیبلری اوْلوب اوْنلارا اؤز الفبالارینی (اوُیغور الفباسی) واوْخوُماق – یازماق اؤگره‌دیردیلر. ایلک مغول ایلخانی هلاکوخان ایرانا گلنده بؤیوّک خان منکوقاان طرفیندن چنگیزخانین وارثلرینه امر اوْلوُندی کی، هر اولوس اوردوسونون بئش‌ده بیرینی ($\frac{1}{5}$) هلاکو ایله برابر ایرانا گؤندرسین. خاقانین بوُامرینین یئرینه یئتیریلدیگینی یازان تاریخلر (تاریخ جهانگشای جوینی، جامع التواریخ رشیدی، وصّاف تاریخی و*HISTOIRE DES MONGOLS*) هلاکو ایله ایرانا ایکی میلیون تورکون کؤچدوّگونو یازیرلار. مغوللار زامانیندا خراساندان دا بیرچوْخ تورکمن (اوْغوز) آذربایجانا کؤچدولر. هابئله آغ قوْیوُنلو، قاراقوْیوُنلولاردا بودؤورده‌ده تورکستاندان آنادوْلوُنون شرقینه (وان دریاچه‌سی‌نین قوُزئی ساحلی، دیاربکر) و ۱۵– اینجی عصرده ده اوْرالاردان آذربایجانا گلدیلر.

مغوللار گلنده اوْنلارا تسلیم اوْلمایان شهرلرین اهالیسینی

اؤلدوروپ شهرلرینی ده خاراب ائدیردیلر. اوْنلار قالماق ایسته‌دیکلری یئرلرین خلقینی کؤچدوروب ماللارینی مصادره ائدیردیلر. تبریز، ماراغا و خلخال (آغاجری تورکلری) اهالیسی اوْنلارا تسلیم اوْلدوقلاری اوچون بوشهرلری خاراب ائتمه‌دیلر. اردبیل، سراب خلقینی قتل عام ائله‌دیلر (یاقوت حموی) ایلخانلار زامانیندا آذربایجاندا یئرلی (تات - تاجیک) خلقین کؤچوْرولمه‌سی اوْچون سیستملی بیرشکیلده (تبعیض DISCRIMINATION) سیاستی تطبیق اوْلوُنوردی.

ایلک گلنده اوْنلاری یئرلرینی ترک ائتمگه مجبور ائدیردیلر، سوْنرا اوْنلارا آغیر وئرگی (مالیات) قوْیوُردولار. تجارت ایشلری وبوْتون دولت اعتبار CREDIT و امکانلاری اوْرتاق دئیله‌ن شرکتلره وئریلمیشدی. اوْرتاقلار مغول شاهزادا وخانلاری واوُیغور تورکلریندن قوُرولموشدی. تاتتاجرلری تجارت ایشلری آپاراندا اوْرتاقلارا بوْرجلو دوْشوردی و بوْرجوُنو وئره‌بیلمه‌دین تاجرعا ئله‌سیله برابر قوُل اوْلماغا مجبور اوْلوردی. تاتلاری اوْردو خدمتینه‌قبول ائتمیردیلر، ائدنده ده خصوصی دامغا (علامت) ایله بللندیریب تحقیر ائدیردیلر.

مغول خانلاری یئرلری اوْردوُسرکرده‌لرینه باغیشلاییب بوُنا اقطاع دئییردیلر. بوُیئرلرین اکینجیلری اوْنلارا رعیّت اوْلوردولار.

بوُتحقیر وتبعیض‌لرین نتیجه‌سینده، قالان تاتلار کؤچمه‌گی قالماغا ترجیح وئردیلرو چوْخلاری عراقا کؤچدولر. اوْ زامان آباقان و اوْنون وزیری جوینی وغازان خان - ین فرمانی ایله عراقدا فرات چاییندان کاناللار آچیلیب بؤیوک اراضی اکین اوْچون مساعدبیر دوُروما گتیریلمیشدی. آذربایجان واراک عجم‌دن کؤچن تاتلار اوْرادا یئرلشمه‌گی مناسیب گؤروب عراقا کؤچدولر. قالان آزحصه‌ده مغوللارلا براببر زامانلا تورکلرین ایچینده اریییب تورکلشدیلر. ائله بوُندان سوْنرا دیرکی آذربایجاندا (جنوبی) تورک دیلی عموم‌خلق دیلی اوْلموش وآذربایجان تورکجه‌سی واحدبیردیل کیمی فوْرمالاشمیشدیر.

مغول ایلخانلاری‌نین بوْغیرانسانی سیاستی اوْنلارین مسلمان اوْلماقلاریندان قاباخکی دؤوره‌یه عایددیرنئجه‌کی غازان خان مسلمان اوْلاندان سوْنرا تاجیکلرین وضعینی اصلاح ائتمک اوْچون آشاغیداکی فرمانی چیخارمیشدیر:

بوُندان سوْنرا بیزیم عسگرلریمیز تاجیکلره دئمه‌مه‌لی‌دیرکی اوْنلار

اقطاع ایله‌برابر بیزه وئریلمیش قوُللاریمیزدیلار. تانری تاجیکلریـن حیاتینی دا بیزه تاپیشیرمیشدیر. اوْنلارا انسان گؤزوایله باخمالی ـ ییق، یوْخسا آللاه قارشی‌سیندا مسئول اوْلاجاغیق. (مناقب شیخ صفی‌الدین).
تورکلرین آذربایجانی یئرلشمه‌گه ترجیح وئرمه‌لری‌نین بیر سببی ده بو اؤلکه‌ده اوْتلاق، باغ ـ باغاتین چوْخ اوْلماغی و مالدارلیغا داها مناسب اوْلماغی اوْلموشدور.
بوْتون یوُخاریدا یازدیقلاریمیزا باخمیاراق ۱۴ـ اوْنجوعصرده داحی آز ـ چوْخ تاتلارین قالیقلاری بعضی یئرلرده قالمیشدی. حتی‌ا ینندی ده تک ـ توْک اوُجقار یئرلرده (خلخالین اطرافیندا کی کندلرده و گلین قیه‌ده) هابئله باکی وقوُبا طرفلرینده (قوْناخ کندی، سیه‌زن) تاتلار یاشاییرلار.
تورکلشمه واوْغوزلاشما جریانی ۱۴ـ اونجوعصرده امیرتیمورون گلمه ـ سیله داها گوْجلندی. خصوصا" امیرتیمورآنا دوْلوسفریندن غالب شکیلده قاییداندا بیرچوْخ تورک (اوْغوز) ائللرینی سوریه‌وآنا دوْلودان آذربایجانا گتیردی. (بوُنلار: شاملو، موُصوللو، روُملو، قاجار، افشار، ذوُالقدر، قاوانلو (قوْوانلو) قوْزانلو، تکه‌لو، باهارلو، وارساقلوُبیگدلی ائللری اوْلوب آذربایجاندا قالدیلاروبیرچوْخلاری اردبیل واطرافیندا صفوی شیخی (شیخ علی) نین اطرافینا توْپلانیب اوْنون واوْغوللاری‌نین مریدلری اوْلدولار. بوُعصرده تبریزه گلن عرب سیّاحلاری ابن بطوطه و ابن فضل الله العُمری سیاحتنامه‌لرینده تبریزی تورک شهری وصفلندیرمیشلر.
امیرتیمور وآغ قوْیونلو حکومتی بیرچوخ تورکمنلری اوْ جمله‌دن اوْنلارا تابع اوْلمایان و جلاییری لره خدمت ائده‌ن قارا قویونلو تورکمنلرینی آذربایجانین داها چوْخ شمال حصه‌سینه سوْردولر.
بوُ سوْرولن ائللر آراسیندا طایفا رئیسلری واوْتوُراق ائله‌دیکلری یئرلرین آدلارینا گؤره یئنی ائل ـ طایفا آدلاری تؤره‌دی وآذربایجا ـ نین هرطرفینده اوْغوزلار حاکم اوْلماغا واکثریتی تشکیل وئرمگه موفق اوْلدولار.
یوُخاریدا یازدیقلاریمیزی خلاصه ائتمک ایسته‌رسک بئله‌دئمه‌لی‌ییک:
مختلف تورک ائللری (هوْن، بوُلغار، سابیر، پئچه‌نک، کنگرلی، خزر، آغاچری، اون اوْغوز وساری اوْغوز وقبچاق) نین میلادین ایلک عصرلریندن

وخزرین شمالیندن گلەرەک اران ـ شروان ودا ها شمال بؤلگەدە و آرازین اوْتای ـ بوُتا یندا یئرلەشمەلری ایلە آذربایجانین شمال حصەسی میلادی ۸ـ۷نجی عصرلرندە تورکلشمیش ایکن آذربایجانین جنوب حصەسی بوْتوْولوکلە خزرین جنوبوندان گلن سلجوق تورکلری و اوْغوزـ اوُیغورلارین (ایلخانلیلار زامانیندا مغوللارلا برگە)گلمەلری ایلە تورکلشەبیلمیش وبوُ تورکلشمە امیرتیمورزامانیندا غربدن سوریە ـ آنا طولی تورکلری‌نین‌ها یئلە قاراقویونلوـ آق قویونلولارین آذربایجانا گلمەلری ایلە تاما ملانیب همدە اوْغوزرنگینی آلمیشدیر .

آذری تورکجەسی‌نین تشکولو: آذربایجان تورکجەسی‌نین تشکولو البتەکی تورک ائللری‌نین آذربایجانا گلیب یئرلشمەلری ایلە باغلی اوْلموشدور .ایکن بوُدیلین فوْرما لاشماسی وآذری تورکجەسی خصوصیتلرینی قازانا راق عموم‌خلق دیلی اوْلماسی وادبی دیل کیمی گئتنیش ساحەدە ایشلنمەسی بیرینجی جربان ویروس‌دن جوخ سوْنرا اوْلموشدور .

آذری تورکجەسی اوْغوز گروُبوناداخل اوْلوب اوْنون مرکزی قوْلونو تشکیل وئردیگی حالدە بوُدیلین ترکیبندە ،قبچاق،اوُیغور (شرق تورکجەسی)و بیرآزدا مغول سؤزلری واردیر .حتی قدیم‌دن قالما یئرلی خلقلرین اوْ جملەدن تات سؤزلری وابزلری دە اوْنداتک ـ تک گؤرولمکدەدیر .آیریجا عربجە وفارسجا سؤزلر‌و اصطلاحلاری دا دینی و اجتماعی ـ سیاسی شرایط دن آسیلی اوْلاراق دیلمیزەگیرمیشدیر .

بیرآز اوّل داها میلادین ایلک ـ اوْرتا عصرلریندن وخزرین شمالیندن مختلیف تورک ائللری‌نین (هون ،بولغار ،خزر ،سابیر ،آغاچری ...) آذربایجانا (خصوصا" شمال حصّەیە)گلیب یئرلشدیکلرینی وبونلاریبیرـ بیریلە قاینیب قاریشماسیندان آرازین اوْتا یی‌نین‌هلە ۷ـا ینجی عصرلردە تورکلشدیکلرینە اشارە ائتمیشدیک .بوُنودا اوُنودمامالیـ ییقکی خزرین شمالیندن گلن تورک ائللری‌نین دیل ـ لهجەلری،قبچاق دان باشقا،بوُلغارـ هون ـ خزر دیللری گروُبونا داخل اوْلوب آذری تورکجەسیندن بارزشکیلدە فرقلەنیرلر .همدە بوُگونە قدەر بیزدە بو دیل ویا لهجەلردە هئچ بیرباززی ـ آبیدە گؤرولمەمیشدیر .بوُندان علاوە الیمیزدە اوْلان آذربایجان تورکجەسیلە یازیلمیش آبیدە و اثرلرین تاریخی ۱۳ـ اوْنجومیلادی عصردن داها قدیمەگئتمیر .

شفاهی ادبیاتیمیزین قیمتلی ومثلسیزآبیدەسی سایدیغیمیز

دده قورقوددا اوْغوز دیلینده یازیلمیش واوْغوزلارین گئجمیش حیاتینا وفولکلورونا عایددیر. اوْنا گؤره‌ده آنادوْلو تورکلری‌نین و حتی تورکمنلرین ده آبیده‌لری سایپلیر.

تورکیه‌نین گؤرکملی تاریخچیسی حؤرمتلی پرفسورفاروق سومر تاریخ درگیسینده (صایی ۶۷- ۱۹۹۲) یازدیغی بیرمقاله‌ده دده‌قورقودو بیزلردن آلیب یالنیزآنادوْلو تورکلری‌نین مالی حساب ائتمیش سه‌ده بوُتاریخی گرجگی دگیشدیره‌بیلمز. بوْتون دوْنیا عالملری (بارتولد و...) نین اوْ جمله‌دن تورکیه‌نین پرفسورمحرم ارگین کیمی تانینمیش عالملری دده‌قورقود داستانلاریندا گئچن حادثه‌لرین آذربایجاندا کئچدیگینی یازمیشلار. بیزوارلیقدا وکتابلاریمیزدا (۱) دده‌قورقوددا گئچن حادثه‌لره واوْ زامانکی شهرلرین (ماردین، بایبورد وطرابزون: کافرشهرلری) دینی واتنیک (قومی) دوُرومولاربنی نظرده توُتاراق بو نتیجه‌یه گلمیشدیک کی بوحادثه‌لر ۱۲ عصرده وآذربایجانین غرب حصه‌سینده وآنادوْلونون شرقی بؤلگه‌سینده جریان ائتمیشدیر.

بوُندان علاوه دده‌قوْرقوُدون دیلی، آذری وآنادوْلو تورکجه‌سی‌نین داها بیر- بیریندن آیریلمادیغی زامانا عایددیرو آذربایجان تورکجه‌سینه داها دا یاخین دیر: آشاغیدا گتیردیگیمیزنمونه‌لر دیلیمیزین ان اسکی نمونه‌لرینی گؤسترمکله برابر سؤیله‌دیکلریمیزی ده ثبوت ائتمکده‌دیر: بابام آت سگیردیشیمه باقسین قیوانسین، اوْخ آتیشیما باقسین گوْوه‌نسین، قیلیج چالیشیما باقسین سئوینسین، دئرایدی (دیرسه‌خان اوْغلو بوْغاچ خان بوْیو). یوُمرو- یوُمرو آغلادی، یانوُق جگریمی تاغلادی (سالور قازان بوْیو).

اوْل زاماندا بیگلرین آلقیشی آلقیش، قارقیشی قارقیش ایدی (بامسی بَیرک بوْیو).

ویا منظوم پارچالاردان :

یوْجه لردن یوْجه‌سن کیمسه‌بیلمز نئجه‌سن
یاوارام یاوارمایام یاگلم یا گلمه‌یم.

ویا آتالار سؤزلریندن:

"اؤلن آدام دیریلمز، اسکی پامبوُق بئز اوْلماز، قارشی دوشمن دوست اوْلماز، آتیلان اوْخ گئری قاییتماز.

دده‌قورقوددا قوْشا ایشلنن سؤزلر چوْخدور، بیرقسمیندا هرایکی سؤز

تورکجه‌دیر .آما آیری ـ آیری لهجه‌لره عایددیر .مثلا" قیل ـ ائت دئ ـ آییت ،اَسَن ـ ساغ ،قیزیل ـ آلتون،گئتمک ـ وارماق،ییگیت ـ آلپ‌جیلاسون ـ ارەن ـ اُوورەن ،یاقشی ـ یاخشی‌ـ ائیو‌ـ ییک ،دوٚگون توٚی وسایره .

بیرحصه‌قوٚشا سؤزلرین بیری تورکجه‌اوٚبیری عربجه ویا فارسجا دیر .مثلاً آغیر‌ـ عزیز ،یازی ـ یابان ،اُوچماق ـ بهشت ،ایاق ـ صراحی،ساواش جنگ وتانری ـ الله وسایره .

بوُ کیمی قوٚشا سؤزلر گؤستریرکی دده‌قوٚرقود اوٚغوزلهجه‌سینده یاراندیغی حالدا ،قبجاق ،اوُیغور (شرق تورکجه‌سی)لهجه‌لریندن ده قاریشیغی واردیر .بوُدا آذربایجان توٚرکلوگو وتورکجه‌سی‌نین قدیم شکلینی تمثیل ائله‌دیگینی گؤسته‌ریر .

دده‌قورقود کتابینی شمالی آذربایجان موٚلفلری داها قدیم دؤوره‌لره (۴ـ ۲ـ اینجی) میلادی عصرلر: محمودا سما عیلوف)مال ائتمک‌ایسته‌ـ سه‌لرده ،اوٚغوزلارین کوٚتله حالیندا آذربایجانا وشرقی آنادوٚلویا گلمه‌لری واوٚرا لاردا یاشاییب داستان یاراتما لاری میلادی ۱۲- ۱۱ ـ اینجی عصرلرده واقع اوٚلموشدور .آنجاق داستانلارین کؤکوا لبته‌کی داها قدیملره همده تورکستانا چاتا بیلیر .

دده‌قورقودو گئچندن سوٚنرا ان اسکی یازیلی اثرلریمیز میلادی ۱۳ ـ اوٚنجو عصره عایددیر .بوُنون سببی ایران ـ آذربایجان و آنادولویا گلن اوٚغوز تورکلری‌نین‌حاکم طبقه‌سی.فارس‌دیل وادبیاـ تینا اؤز دیللریندن آرتیق باغلی اوٚلما لاری وحکومت‌ائله‌دیکلری هر یئرده فارس‌دیلینی‌یازی دیلی‌و رسمی‌دولت‌دیلی سئچیب‌فارس‌دیلینده یازیب یاراتما لاری دیر .

بوُ خصوصدا بوٚتون غرب ـ اوٚغوز گروُبو یعنی آنادوٚلو ،آذری ـ ترکمن‌و خراسان تورکجه‌لری‌نین طالعی عینی اوٚلموشدور .وآنا دولوـ عثمانلی تورکجه‌سینده ده یازیلی اثرلرین تاریخی میلادی ۱۳ـ اونجو عصره قده‌ر گئجیکمیشدیر .

دیلیمیزین کؤکونو تشکیل وئره‌ن اسکی تورکجه (گؤک‌تورکجه‌سی) نده ده ایلک‌یازیلی آبیده‌لرین (اوٚرخون)تاریخی میلادی ۸ـ اینجی عصره (۷۳۵ـ ۷۳۱) عایددیر .آنجاق یئنی‌سئی آبیده‌لری ایکی عصر داها اوٚله عایداوٚلدوغو محتمل دیر .بوُآبیده‌لردن،بارلیق چاپ‌ینین

کنا ریندا تا پیلان و ۱۳ یا شیندا وفات ائده‌ن اؤزبیگن آلپ تورا ن آدیندا بیر اؤغوزبیگی(خانزا ده)نین قبرداشی اؤلان بارلیق(وارلیق) آبیده‌سی بیزیم ان اسکی یازیلی آبیده‌میز سایپلا بیلیر .اؤنا گؤره‌ده اؤنون متنینی بورادا نقل ائتمگی فایدالی گؤروروک :

۱ـ ار اردمی آتیم تابدیم اردمی.

۲ـ اؤز بیگن آلپ تورا ن آلتی اؤغوز بودوندا اؤچ بیگیرمی (یاشیمکا) آدیریلدیم .

۳ـ بگ اریکیمه سیزیمه آدیریلدیم .

بو گونکو تورکجه‌میزله :ار اردمی آدیمی تاپدیم اردمی.اؤز بیگن آلپ تورا ن آلتی اؤغوز ایلیندن ۱۳ یاشیندا آیریلدیم .بگلیک قدرتیمدن (ارک) ،سیزدن آیریلدیم .

گؤروندوگوکیمی وارلیق آبیده‌سی‌نین دیلی اسکی اؤغوزا اؤلماقلار برابر دده‌قورقود وآذربایجا ن تورکجه‌سیندن ومیلادی ۱۳ـ اونجوعصره عاید اؤلان ایلک یازیلی اثرلردن (حسن اؤغلونون شعردیلی وهندو شاه نخجوانی‌نین نثردیلی)فرقلی دیرمثلا": بو یازیلی داشدا ، ی =y یئرینه د= D ایشله‌نیر وسابیلار (اؤن اؤچ یئرینه ،اوچ بیگیرمی)، قدیم تورک دیلینه مخصوص شکیلده‌دیر .مفعولٌ منه Ablatif اکی (شکیلجیسی)دن ،دان دا ها تشکول ائتمه میشدیرومفعولٌ به Datif اکی‌نین عینی دیر .

آذری تورکجه‌سینده یازیلمیش ایلک اثرلرآنا دؤلوداکی چاغداش اثرلرله دیل باخیمیندا ن اؤقده‌ر ده فرقلی دگیل .بوایکی اؤغوز دیلی ویالهجه‌سی‌نین فرقلنمه‌سی بیرـ ایکی عصرسؤنرا (۱۵ـ اینجی عصر)آچیق شکیلده ظهور ائتمیشدیر .ایندی ایلک آذری شاعریمیزسا ییلان اسفراییتلی حسن اؤغلودا ن وایلک ادبی نثریمیزی احتوائده‌ن صحاح العجم دن بیرر نمونه‌وئریریک :

آپاردی کؤنلومو بیر خوش‌قمر یوز جانفزا دلبر
نه‌دلبر دلبر شاهد نه‌شاهد شاهد سرور
من اؤلسم‌سن بت‌شنگول صراحی ائیلمه غول غول (غلغل)
نه غول غول ،غولغول باده ،نه باده باده احمر
باشیمدان گئتمه‌دی هرگز سنینلن ایچدیگیم باده
نه‌باده باده مستی ،نه‌مستی مستی ساغر
شها شیرین سؤزون قیلور مصرده بیر زمان کاسد
نه کاسد ،کاسد قیمت ،نه‌قیمت ،قیمت شکر
نؤتوشما ییتجا درآتش‌بلورمز خصلت‌عنبر

نه عنبر عنبر سوزش ،نه سوزش شوزش مُجمر
ازلده جانوم ایچینده یا زیلدی صورت معنی
نه معنی معنی صورت ،نه صورت صورت دفتر
حسن اۏغلو سنه گرچه دعاجی دورولی صادق
نه صادق صادق بنده نه بنده بنده چاکر .

هندوشاه نخجوانی‌نین صحاح العجم‌یندن بیرنمونه : "بیلگیل مصادر عربی نئجه‌کیم اصل دوُر ،اۏندان صادراۏلور،اسماء وافعال آنجیلین مصادریا رسی اصل دور.اۏندان منشعب اۏلور قالان اۏزان وامثال و غیره .اۏل مصادر پارسی ایکی دۏرلودور.اما بیری لازم بیری متعدّی دور.اۏل ایکی دن هربیریسی یا مفرددور یا جمع دور .بوُمجموعه‌دن هر بیریسی یا مثبت دور یا منفی‌دور.مصادر لازمین مثالی که‌هم‌مفرد وهم مثبت‌دور دانستن وغیرها . . .

قاعده :بیل گیل مصادرپارسی‌نین علامتی اۏلدی کی آخرینده "نوُن" اۏلا ساکن اۏلدوغو حالده مثال دانستن قاچان اۏل نوُنون ماقبلینی ساکن قیلسان ماضی غایب اۏلور.مثال دانست .

بوُکتاب دۏرد دیلده یازیلمیش لغت وگرامر کتابی دیر (فارسجا ، تورکجه ،عربجه‌وپهلویجه).کتاب آذربایجان تورکلرینه فارسجانی اؤرتمک اۆچون نخجوانلی هندوشاه (ابن سنجر)طرفیندن یازیلمیشدیر . هندوشاه ۱۳ـ اونجو عصرین سۏنلاریندا و۱۴ـ اونجو عصرین اوللرینده یاشامیش و ۱۳۳۰ م= ۷۰۹ هـ ده وفات ائتمیشدیر .بوکتاب جکوسلاواکیادا براتیسلاو کتابخاناسیندا رحمتلی دوقتور حسن زرینه‌زاده‌طرفیندن تاپیلمیش وپرفسور غلامحسین بیگدلی اۏنو نستعلیق یازیسی ایله یازیب تهراندا چاپ ائتدیرمیشدیر (۱۳۶۱) .

مقاله‌میزین سۏنوندا دیلیمیزین تشکّولو حقّینده ،دیلیمیزی و ادبیاتیمیزی دانانلار و اۏنو یادـ تحمیلی دیل سایانلارین دا فیکرینی سؤیله‌ییب اۏنلارین غیرعلمی ادّعالارینا علمی جواب‌بیمیزی ییغجام شکیلده یازماق ایسته‌ییریک .

بیلدیگیمیزکیمی یاریم عصردن چۏخ سۆره‌ن پهلویلرین رژیمینده اؤلکه‌میز ایران دا تورک دیلی‌نین اۏخونوب یازیلماغی حکومت طرفیندن قدغن اۏلموش وبوُنا سبب اۏلاراق بوُدیلین مغوللارلا ایرانا گلیب زۏرلا آذربایجان خلقینه تحمیل اۏلوُندوغو و بوُگوُن ده‌تورکلوـ گون ایرانین وحدت واستقلالینا تهلکه سایبلدیغی گؤستریلمیشدیر .بو سیاستی مشروع وحتی لزوملو گؤسترمک اوچون حکومت تئوریسین لری

وتبلیغاتچیلاری بئله بیرفیکری اۉرتایا قۉیموشلارکی بوُدیل خلقین دۉغما دیلی اۉلما ییب ،زردشت پیغمبرین وآریا عِرقی‌نین اؤلکه‌سی اۉلان آذربایجانین قدیمدن،دیلی آریائی دیللردن آذری دیلی اۉلموشدور .مغوللارین حکومتی اثناسیندا آذری دیلی قدغن اۉلوب و اۉنون یئرینه تورکلرین دیلی زورلا ها میبا اؤگره‌تیلیب .آنا دیللری اوُنوتدورلموشدور؛ اۉنا گؤره‌ده بوُدیل یاد دیلی دیر،و آذربایجانلیلار ایرانلی (آریاعِرقیندان)دیر وتورکی ساری عِرقدان اۉلان تورک ـ مغوللارین دیلی دیر وایراندان طرد اۉلونماسی لازم‌دیر!

حکومتین بوُغیرانسانی‌ـ غیراسلامی فاشیستیک سیاستی سایه‌سینده میلیونلار خلقیمیز اؤز دیلیندن محروم قالدی و....بوغیرعلمی نظریه‌نی مدافعه ائدنلرین باشیندا تبریزلی! احمدکسروی و اۉنو ایزله‌ینلر گئدیردی.البته‌حکومت و فارس‌شۉونیزمی واۉنون تبلیغاتچیلاری دا ایشلرینه یارادیغی اۉچون بوُفیکری یایماغا چالیشبردیلار.

بو مسئله حقینده بوندان اۉل یازدیغیمیز (فارسجا) کتاب و مقاله‌لریمیزده کافی قدر ایضاحات وئریب بوئکرین نه‌قدر چۆرۆک وغیرعلمی اوُیدورما اۉلدوغونو علمی وتاریخی سندلرده دایانا راق اثبات ائتمیشیک .بورادا داهاجۉخ ایرانلی اۉخوجولاریمیزی نظرده توتاراق بیرنئچه سطرده بوُسیاسی ادعایا جاواب وئره‌جه‌ییک .

۱ـ بیرینجی نؤبه‌ده نه‌آریا،نه‌ده تورک سؤزو عرقی افاده ائده‌ن مفهوملار دگیل لر .هرایکیسی مدنی (فرهنگی ـ کولتوره‌ل،دیل گروپلاری) معناسینی افاده‌ائده‌ن سؤزلردیر وتورکلرده آریالیلار کیمی آغ عرق (نژاد)دان دیر .

ایران اؤلکه ـ وطن آدی دیر .عصرلردن بری بوُرادا یاشایان و اؤز طالعینی ایرانین طالعینه باغلایان بۆتون ایران خلقلری هله مسلمان خلقی ایرانلی‌دیر.ایرانین اساسی قانونوندا (آنا یاسا)دا هم ایندی ،همده پهلوی لر دؤوروندده بئله یازیلمیشدیر .

۲ـ کسروی‌نین کشفی سایلان آذری دیلی هئچ بیرزامان دیل سویّه‌سینده اۉلما ییب ،قدیم زامانلاردا آذربایجاندا دانیشیلان آریا گروبونا داخیل لهجه‌لردن اۉلموش وهر بؤلگه‌نین لهجه‌سی (آغزی) دیگر بؤلگه‌لردن آنلاشیلماز قده‌ر آیری اۉلموشدور ،ائله‌کی اسلام مؤلفلریندن مقدّسی‌نین یازدیغیناگؤره یالنیز اردبیلین اطرافیندا

۷۰ دن جۏخ مختلیف دیللرده دانیشیلارمیش ! بوُگون ده بوُیاریم دیل (کسروی نین اؤز تعبیری)دن بیر نئچه جمله ودؤردلۆک دن باشقا (همده آیری ـ آیری آغیزلاردا) یازیلی بیراثر قالماميشدیر.
البته تک ـ تۆک اوُزاق و سۏن زامانلارا قده‌ر ال چاتماز بیرنئچه کندده بوُآغیزلاردا (تات دیلی) دانیشانلار واردیر.

۳ـ بیر دیلین بیراؤلکه ویا گئنیش بیر بؤلگه‌ده یاییلیب خلقین عمومدیلی حالینه گلمه‌سی اوُجون بیرنئچه‌شرطین بیرآرادا تۏپلانماسی لازم دیر.: اولاً: بوُدیل حکومتین رسمی دیلی اۏلوب حکومت طرفیندن حاضیرلانمیش قیسا واوُزون مدّتلی برنامه‌لرله خلقه اؤگره‌دیلمه‌سی لازیم دیر.
حکومتین بوُبرنامه‌لری حیاتا کئچیرمک اوچون گلیشمیش (کامل) امکانلاری وعمومی ارتباط واسطه‌لره (رادیوـ تلویزیون،روزنامه، مدرسه ،اوُشاق باغچاسی...)صاحیب اۏلماسی لازیم دیر.بئله‌بیر دیلین اۏخوماـ یازما کتابلاربنی بؤیوک مقیاسدا چاپ ائتدیریب عموم خلق آراسیندا ،شهرده،کندلرده وکؤچری حیات یاشایان ائللر آراسیندا یایماسی واؤلکه‌نین هربئرینه بودیلی یاخشی بیلن معلم‌لر گؤندرمه‌سی لازیم دیر.بوُدیلده مدنیّتین (فرهنگ ـ کۆلتور)سۆیه‌سی یئرلی خلقین فرهنگیندن داها اۆستون وانکشاف ائتمیش اۏلمالی دیر.
بودیل ایله خلقین قبول ائله‌دیگی دین ویاجاذبه‌لی بیرایدئولوژی گتیریب خلق آراسیندا تبلیغ اۏلونمالی دیر.
بۆتون بوُنلار اۏلاندان سۏنرا گینه‌ده قان عنصری (ائلئمئنت)قاریشما ـ سایعنی بوُایکی دیلده دانیشانلار آراسیندا جۏخلو مقداردا ائولنمه اۏلماسا،یئنی نسل حاکم دیلی اؤگرنمکله برابراؤز آنادیلینی ده ساخلایاجاقدیر.
بیر بئله دیلین تأثیر دایره‌سی مرکزده داها جۏخ و حاکمیت و مدنیت مرکزیندن اوُزاقلاشدیقجا تأثیری ده آزالاجاقدیر.یعنی شهرده کندلردن وکندلرده ائلات اۏبالاریندان داها جۏخ یاییلاجاقدیر.
ایندی کسرویچی‌لردن وبوُ اوُیدورما نظریه‌نی مدافعه ائدنلردن سۏروُشماق ایسته‌ییرم: یوُخاریدا سایدیغیم شرایطین هانگیسی مُغوللار دؤوروند‌ه یعنی ۷۰۰ ایل قاباخ آذربایجاندا اۏلموشدور؟
ایراندا فارس دیلینی تورک ومغول حکومتلری (غزنه‌لیلر،سلجوقلولار،

ایلخانلیلار، قاراقویونلو وآق قویونلولار، صفوی لر، افشارلار و بالاخره قاجارلار) رسمی‌اعلان ائتمیشلر واونوهر یئرده یا یمیشلار. هرزامان حکومتین اؤزوده تورک اولسا رسمی دیلی فارسی اولموش وفارس دیلی تبلیغ اولونموشدور.

مُغول حکومتی‌نین بوتون ملتی اوخوتماق واونا تورک دیلینی اؤگرتمک اوچون عمومی مقیاسدا امکان ـ واسیطه‌لری واردی‌می، میلیونلار کتاب چاپ ائتدیره‌بیلدی می. اوکتابلاردان هئچ قالانی وارمی؟ یوزمینلرله معلم کندلره‌و اوبالارا گؤندردی می؟

مُغوللارین یئرلی خلقدن مدنیّتی داها اوستون دومو. یئنی دینی گتیردیلر بوخسا، اؤزلری ده مسلمان اولوب خلق ایچینده اریب گئتدیلر؟

مغوللارین بئله‌فوق العاده امکانلاری واردیسا نه‌بس اؤز دیللرینی بیزه اؤگرتمه‌دیلر. همده اؤزلری تورک جماعتین ایچینده تورکلشدیلر.

نتیجه: آذربایجان چوخ قدیم‌دن تورک ائل ـ طایفالاری‌نین یوردو اولموش شمال حصه‌سی میلادین ۷ـ اینجی عصرینده وجنوب حصه‌سی ده ۱۱ ـ۱۳ میلادی عصرلرده یئنی گلن تورک ائللری‌نین بو اؤلکه‌ده یئرلشمه‌لریله بوتؤولوکله تورکلشمیش وتورک دیلی عموم‌خلق دیلی‌حالینه گلمیشدیر.

آذربایجان ادبی دیلی‌نین تشکّولو وفورمالاشماسی، عموم‌خلق دیلی اؤزرینده واوغوز دیلی اساسیندا آنجاق دیگرتورک لهجه‌لریندن (قبچاق، اویغور) ده تأثیر قبول ائده‌رک ۱۲ ـ۱۳ اینجی عصرده تاماملانمیش وایلک یازیلی اثرلرینی ۱۳ ـ اونجو عصرده‌ن وئرمگه باشلامیشدیر.

یادی از سهند با نثار سه غزلواره از او به دوستداران شعر شاعر و پرستندگان خواجه شیراز

سهند، سخن پرداز چیره‌دست دیار ما، به‌خصوص در سنین پایانی عمر، ارادتی بی‌پایان به‌خواجه‌شیراز پیدا کرده‌بود وهمواره درسفر وحضر دیوان خواجه‌را به‌همراه داشت. حاصل ماندگار این ارادت، چند غزلواره‌است که‌شاعر برمایه‌تضمین وقالب غزلهایی ازخواجه‌شیراز سروده‌است.

البته این غزلواره‌ها درمیان دستنویسهای متفرقه سهند چهارتا است، که‌ما هنوز موفق به‌خواندن ومکاشفه‌یکی ازآنها نگشته‌ایم.

کنکاش درفلسفه وجود وسنجش معیارهای اندیشه‌گری که بازتاب جهان نگری عرفانی سهنداست، بااسلوبی شیوا، در این سه غزل نیزتجلی بدیع خودرا بازیافته‌است.

م.ع.فرزانه

تقدیم به‌استاد سخن محمدحسین شهریار

○ تفسیری برشعرحافظ وتقریظی برفلسفه‌خیام

چودر نهایت انجام یک سرآغازم،
چرا به وهم وگمان وقیاس‌خودنازم،
به پای آبله، ازلامکان همی آیم،
زبعد آنهمه ره، همچنان در آغازم.

ورای ممکن وامکان بود جو سرّوجود ،
نبود وبود گره کی گشاید از رازم؟
بدایتم که زحد شمار افزونست ،
چو قطره‌ایست اگر درنهایت اندازم.
شرار جلوهٔ ذاتم ،بلی! ولی مبهوت ،
به دامگاه زمان ومکان به پروازم.
به دست "بودم" اگر می نبُد گریبانم ،
یقین که نغمهٔ ناباوری زدی سازم.
حکیم لعبتکم خواند ،گرچنین باشد ،
به دست لعبتک دیگری همی بازم.
حکیم! دور تسلسل کجاست پایانش ؟!
تو هم بیا ومکن بافسانه دمسازم.
بشوی دفتر "حکمت"ورای وهم وخیال ،
غلام معرفت شاعری غزلسازم.
چو حال ،امر محال است حل راز وحود ،
عبث چرا به فسون وفسانه پردازم.
ولی به‌گاه تعرض من آن نیم حافظ ،
که‌پیش خصم سنان وسپر بیندازم.
اگرچه بادل پرسوز سرد وخاموشم ،
همان سهند سرافراز زندگی سازم.

بدون تاریخ

○ فالی وسئوالی از حافظ وتفسیرومقالی نیز

روزگاری که قد افراشتیم ، | درطریق عشق پا بگذاشتیم ،
کی گمان بد بیاری داشتیم ، | «ماز یاران چشم یاری داشتیم»

راه ما راه جدائیها نبود ، | ظن بد برآشنائیها نبود ،
صحبت این بی‌وفائیها نبود ، | «خود غلط بودآنچه می‌پنداشتیم»

چهره‌ای معصوم و پرآژنگ داشت | کی نشان ازخدعه ونیرنگ داشت ،
«شیوه چشمش فریب جنگ داشت» | «ما غلط کردیم وصلح انگاشتیم»

صورت گل منظرش عابد فریب | لیک تنها رنگ وازبویی نصیب.

گلبن حُسنش که خود شد دلفریب
«ما دم همت برا وبگما شتیم»

شرط ما این کوته اندیشی‌نبود ،
این بدآئینی وبدکیشی نبود ،
«گفتگو آئین درویشی نبود»
«ورنه با تو ماجراها داشتیم»

دل به بستان شدبه غیرا زخس ندید
ازبرش حزطعم تلخ وگس ندید ،
«نکته‌ها رفت وشکایت کس ندید»
«جانب حرمت فرو نگذاشتیم»

تخم به باید که‌باری بر دهد ،
میوه‌های سالم وبهتر دهد ،
«تا درخت دوستی کی بر دهد»
«حالیا رفتیم وتخمی کاشتیم»

آه ازآن ایام بی ریب و ریا ،
چون شدآن آزرم، وان شرم وحیا ،
«گفت خود دادی بما دل حافظا»
«ما محصل برکسی نگماشتیم»

دل همی بایست مانند سهند ،
زین همه آسیب واین درد وگزند
بزدلان را گوبه‌حال ما مخند ،
مرد بودیم وتحمل داشتیم.

۵۵/۴/۲۴

○ تضمینی برغزل "من دوستدار روی خوش‌وموی دلکشم" حافظ

عمریست ناز یار دل آزار می‌کشم
منصوروار آرزوی دار می‌کشم.
از سوز اندرون چو سپندی برآتشم ،
« من دوستدار روی خوش وموی دلکشم »

ای ساقی سمن برم،ای نرگس خمار ،
مخمور هرشرار نگاهت ازآن خم آر.
من عاشق نگارم ورسوای هر دیار ،
« مدهوش‌چشم مست ومی صاف وبیغشم »

من شوکران تلخی دنیا چشیده‌ام ،
کی ازسبو بترسم،من بحر دیده‌ام ،
« ازبس‌که‌چشم مست دراین شهر دیده‌ام »
« حقا که می نمی‌خورم اکنون وسرخوشم »

چیزیست حسن صورت وچیزیست آن حسن ،
هرگزنه دلبرند همه صاحبان حسن ،
« شیراز معدن لب لعل است وکان حسن »

«من جوهری مفلس‌ا زآن رو مشوشم»

دلبر به‌ناز خوشتر ودلداده در نیاز ،
عشق همچون آتش‌است ،شررخیز و جانگداز ،
«در عاشقی گریز نباشد زسوز وساز »
«استاده‌ام چو شمع ،مترسان ز آتشم»

راهیست بی بدایت و انجام از دوسو ،
هر سوی کاروان به تکاپو وپرس‌وجو ،
« گفتی ز سّر عهد ازل یک سخن بگو »
« آنگه بگویمت که دوپیمانه درکشم»

راهش همه نشیب وفراز است وپرخطر
پیچ وخمش کمینگه اهریمنست و شر
« من آدم بهشتیم ،اما دراین سفر»
« حالی اسیر عشق جوانان مهوشم»

آغاز حال ما وسرانجام اگر ازوست ،
دیگر چه‌جای همهمه وبحث وگفتگوست ،
« بخت ار مدد دهد که کشم راه سوی دوست »
« گیسوی حور گرد فشاند زمهوشم»

عالم چو بازتاب وجود ولقای اوست ،
جز " ذات "جیست پردهٔ صورت‌نمای دوست
حافظ ،نگوکه "طبع مراجلوه آرزوست "
«آیینه‌ای ندارم ،ازآن آه می‌کشم»

شعر سهند با همه لطف‌حکایتش ،
نارس‌اشارتیست به اوصاف و آیتش ،
کون ومکان ودامنهٔ بی نهایتش ،
جولانگهیست تنگ بر ادراک سرکشم .

سهند .تیرماه ـ ۱۳۵۷

یا زانی: پرفسور فاروق سومئر
الفبا میزا کؤچورن: محمدرضا هیئت

اۇزون حسن

آذربایجان تورکلری‌نین تاریخینده حیاتی وفعالیتی کفایت قده‌ر اؤیره‌نیلمه‌میش بؤیوک حؤکمدار چۇخدور. اۇنلاردان بیری ده آغ قۇیونلو اوزون حسن دیر.

آغ قۇیونلو اۇیماغی ایگیرمی دؤرد اۇغوز بۇیوندان - بایاندیرلارین اۇباسی ایدی. بواۇبا اۇن دؤردونجو، یۆز ایلین اۆللرینده دیاربکرله ارقانی آراسیندا کی بؤیوک بیر اراضینی احاطه‌ا ئله‌ییردی. یاز آیلاریندا، اساسا"، بایبوردا یایلاغا چیخان آغ قۇیونلولارتئز-تئز قۇنشولوقدا کی ترابزون روم ایمپریاسی‌نین قوشونلاری ایله اۆز- اۆزه گلیردیلر. بۆ دؤیوشلرده همیشه مغلوب اۇلان امپراطورIII آلئکسئی ۱۳۵۲ - نجی ایلده باجیسی ماریا دئسپینا نی DESPINA آغقویونلو دؤلتی‌نین باشچیسی قۇتلوبیگه اره وئریب، اۆنونلا قۇهوملوق علاقه‌سی یارادیر- بونونلادا، هرایکی دؤلت آراسیندا کی ناراضیلیقلارا بیر مدت سۇن قۇیولور.

قۇتلوبیگ ۱۳۸۹- نجوایلده بایبوردون سینوپ کندینده وفات ائدیر حاکمیته بؤیوک اۇغلو احمدبیگ گلیر، لاکین اۇ، اراده‌جه ضعیف اۇلدوغوندان آغ قویونلولارین رغبتینی قازانا بیلمیر. بۆنو حس ائدن کیچیک قارداشی قارا یۆلوک عثمان بیگ اۇزونو آغ قویونلو دؤلتی‌نین باشچیسی اعلان ائدیر. قیسا بیرواخت عرضینده گؤجلو اۇردو یارادیر، و ۱۳۹۸- نجی ایلده سلطان قاضی برهان الدین له دؤیوشه‌گیریر. سیواس وقیصری کیمی ایری شهرلری ضبط ائدیر. اۇنون بۆغلبه‌سی ها میدان چوخ تیمورو سئوینديردی، چونکی قاضی برهان الدین تیموروں آردی -آراسی کسیلمه‌ین هجوملاری‌نین قارشیسینی دیانتله آلان یگانه سرکرده‌ایدی.

۱۴۰۰ - نجو ایلده مملوک سفریندن دؤنن تیمور بۆمنا سبتله دؤیوشلرین بیرینده ضبط ائله‌دیگی دیاربکر شهرینی قارا یۆلوک عثمان بیگه هدیه وئریر- بونونلادا، آغ قویونلولار دؤلتی‌نین اراضی-

سی دا ها دا گئنیشله‌نیر .
قا را یولوک عثما ن بیگدن سونرا حا کمیته اوغلو علی‌بیگ کئچیر . ۱۴۲۶- نجی ا یلده اونون سا را ی خا تونـدا ن بیرا وغلوا ولور- آدینی حسن قویورلار .همیشه ،او وا ختلار آنا دا ن اولان تورک قیزلارینا سا را ی آدینی قویما ق دب‌ا یدی.مثلا" تیمورون ا ن سئویملی آروا دلاریندا ن بیری سا را ی مولک خا تون ا یدی .قا را قویونلو ا سکندربیگ ده قیزلار - یندا ن بیری‌نین آدینی شا ه‌سا را ی قویموشدو .اودورکی ،بعضی منبعلرده اوزون حسن - ین آنا سی سا را ی خا تونون آدی‌نین "سا رئی"و یا خود "سا را "شکلینده ا یشله‌دیلمه‌سی یا نلیش دیر .
سا را ی خا تون آغ قویونلو خا ندا نلاریندا ن پیرعلی‌بیگین قیزی ا یدی،سیا سی مسئله‌لره بویوک ما را ق گوستریردی:گوجلونطق قا بلیتی وا را یدی.سا را ی خا تون اوغلو اوزون حسن - ین حا کمیتی دوورونده آغ قویونلو دولتی‌نین صلاحیتلی نما ینده‌سی کیمی مملوک وعثما نلی سلطا نلاری ا یله دیپلوما تیک دا نیشیقلار آپا رمیشدیر .ما را قلیدیرکی، هرا یکی سلطا ن دا نیشیقلار زا ما نی اونا "آنا "دئیه‌مرا جعت ا ئدیبلر . . .
علی بیگ اوغلو حسن - ین گله‌جکده قدرتلی دولت‌آدا می اولاجا غینا اومود بسله‌ییردی،ا ئله‌بونا گوره‌ده اونو تئز- تئز برکه- بوشا سا لما قدا ن چکینمیردی .حسن اون یا شیندا ا یکن دیا ربکرین مدا فعه‌سینه یوللانیر ،بوندا ن‌دورد ایل سونرا ا یسه اوز قوشونو ا یله مملکتیندن یوز کیلومترلرله اوزا غا فرا ت چا یی سا حللرینه‌چیخیر-او زا ما نین آلینما زقا لاسی حسا ب اولونا ن جبری توتور ،را ککا نی ا شغا ل ا ئدیر ،چوخلو آت وده‌وه‌ا له کئچیریر . . .
اوزون حسن - ین بو موفقیتیندن تشویشه دوشن قا را قویونلو دولتی‌نین با شچیسی جها نشا ه میرزه یئتمیش مین لیک قوشونلا دیا ربکره هجوما کئچیر .بو دویوش‌ده اوزون حسن - ین غلبه‌سیله بیتیر .
علی شکر ،پیرعلی،سا وا لان ورستم بیگ کیمی سرکرده‌لرین ا سیردوشدو- یونو گوره‌ن جها نشا ه میرزه گئری چکیلمه‌لی اولور .بوظفردن سونرا بوتون آغ قویونلو بیگلری اوزون حسن - ی "اولوبیگ "دئیه چا غیریردیلار .بو قدرتلی حوکمدا رین وا ختیندا پا یتختی تبریزا ولان آغ قویونلو دولتی خرا سا ندا ن سیوا سا قده‌ر اوزا نیردی . . .
آز تا نینا ن بو بویوک حوکمدا رین حیا ت وفعا لتینی تدقیق ا ئدرکن

آشا غیدا کی خصوصیتلره دقت یئتیرمه‌لیدیرلر .بیرینجیسی ،اوُزون حسن آتاسی وفاتا ئده‌ندن سوْنرا عمی سی کئماح حاکمی یعقوب بیگین حمایه‌سینده یاشا ییب .بیریاخین دوْستونا دئدیگینه گؤره ،اوْ واخت بیر بئز کؤینگی بیرده بیرآتی وارمیش .آتینا چتینلیکله یئتیم تاپدیغیندان چوْخ واخت لازیم اوْلان یئره پیاده گئده‌رمیش ،اوُزون حسن ـ ین بئله‌بیروضعیتدن حؤکمدارلیغا قده‌ر اوُجالماسی اوْنون بؤیوک دؤلت آداملی اوْلدوغونو ثبوتا ئدیر.ایکینجیسی ،اوُزون حسن اؤز خلقینه قارشی هم شفقتلی ،همده مرحمتلی ایدی.اوْنون بو خصوصیتی بوْتون منبعلرده خصوصی قئید اوْلونور.آغ قویونلو اوْیماغیندا اوُزون حسنه سلطان العادل ،یعنی عادل سلطان دئییردیلر .دوْغرودان دا،اوْ ،دؤیوش زامانی آلدیغی اسیرلری نه‌اینکی آزاد بوراخیردی،حتا اوْنلاری مملکت لرینه دؤنمک اوچون یئمکلرینی ده تأمین ائدیردی.

اوُزون حسن ـ ین تربیت ائتدیگی قانوننامه ـ (آتا یاسا)دا سوْن درجه مترقی ایدی ـ ها مینی بیر گؤزده توتوردو .بوُقانوننامه‌دن عثمانلی ایمپریاسیندا دا استفاده ائدیردیلر .

اوچونجوسو ،اوُزون حسن ملی شعورا صاحب بیرحؤکمدار ایدی.خلقی‌نین دیلینه ،عادت وعنعنه‌لرینه حؤرمت ائدیردی.اؤزونون اوْغوز ائلی‌نین بایاندیر بوْیونا منسوب اوْلماسیندان بؤیوک غرور دویاردی .

تورکلویون قوْرویوجوسو وتعصب کشی ایدی .حتی سلطان محمدفاتحه یازدیغی بیرمکتوبدا اوْنو قینا ماقدان چکینمه‌میشدی .: "اؤلکه‌نیزده تورکلره گاوُورلارا یا پیلان شئیلر یاپیلیر . . . ".اوُزون حسن ـ ین واختیندا آغ قوْیونلولارین دولت مؤهورو بایاندیر دامغاسی ایدی. همین دامغایا اوْ دؤورون پوللاریندا ،بایراقلاریندا ،یازیلاریندا و بنالاریندا راست گلمک اوْلار .

اوُزون حسن قرآن کریمی تورک دیلینه ترجمه ائتدیرن ایلک تورک حؤکمداری ایدی .

دؤردونجوسو ،اوزون حسن تمیزاخلاق،محکم خاراکتئر صاحبی ایدی. ایرانین بعضی سمت لرینده‌کی اخلاقا ضدحرکتلرین یاپیلماسینی قطعی قادا غان ائتمیشدی .بونو دا قئید ائتمک لازیمدیرکی،اوزون حسن ـین باباسی ،آتاسی ،اوْغلو ،نوه‌سی،نتیجه‌سی،کؤتوکجه‌سی ده یوکسک اخلاق

صاحیبلری اۇلوبلار.

بئش اینجی‌سی ،اۇزون حسن علمه وعلم آدا ملارینا خصوصی رغبت بسله‌ییردی.شخصی کتابخاناسیندا کی کتابلار آراسیندا مولانا نین"مثنوی"سی ایله عاشق پاشانین تورکجه "غریب نامه"سی‌نین اۇلدوغو بیزه بللی دیر.اوزون حسن هرجمعه آخشامی علم آدا ملارینی سارایینا دعوت ائدردی. اۇ،اصفهانلی ابوبکره آغ قویونلو خاندانی‌نین تاریخینی یازدیرمیشدیر.اۇزون حسن بۇکتابی بؤیوک عالیم علی قۇشچو واسطه‌سیله سلطان محمدفاتحه هدیه گؤندرمیشیدیر.

آلتی اینجی‌سی .اۇزون حسن مملکتی‌نین آبادلیق ایشلرینه ده خصوصی فیکیر وئریردی .تبریز شهرینده‌کی جامع مدرسه،عمارت و وکاروانسارالاریس اکثریتی اۇنون حاکمیتی دؤوروندە تیکیلیب...

بۇ مقاله "آختاریش"غزئتی‌نین ۱۹۹۲ ایول نؤمره‌سیندن آلینیب.

اۇلو تانری آدیله

۲۶ فوریه ۱۹۹۲- نجی ایلده قره‌باغین مظلوم خوّجالی مسلمانلاری‌نین اسلام دۆشمنلری و تجاوزکار داشناک جلاّدلاری الیله قتل عام ائدیلمه‌سی مناسبتیله بۆتون دونیا مسلمانلاری،خصوصیله ظولمه معروض قالمیش آذربایجان جمهوریتی خلقینه باش ساغلیغی وئریب آییق وجدانلاری بۆتون اۇلکه‌لرده بۇ کیمی جنایتلرین داوام ائدیلمه‌سینه جلب ائدیب ،قره‌باغدا وبۆسنی - هرزه‌گوئین مسلمانلارین قیرغینی‌نین دایاندیریلماسینی طلب ائدیریک.

قره‌باغین محاربه‌ده خسارت گؤرمۆش
مسلمانلارینا یاردیم کیمته‌سی نین
مؤسس هیئتی

یا زانی: غضنفر پاشایف
ادبیات غزتینده ن:نؤمره : ۵۱
۱۸/ دکابر/ ۱۹۹۲

عراق تورکلری (تورکمانلاری)

واختیله محکم اوْلان ،سوْنرالار معیّن اجتماعی ـ سیاســـــی سبب‌لر اوْزوندن کسیلمک درجه‌سینه چاتان آذربایجان ـ عراق تورکمان ادبی علاقه‌لری عراق ـ تورکمان وآذربایجان شاعیری فضولی‌نین ۴۰۰ ایللیک یوبیلئیی (مراسم ،آغیرلاما)مناسبتیلــه گؤرکملی شاعیرلریمیز:ر.رضا ،ب.وهابزاده و ق.قاسمزاده‌نیـــن عراق ـ ا سفریندن ،کرکوک داکی گؤروشلریندن سوْنرا جانلانماغا باشلادی.بوْعلاقه‌لرین یئنی دن دیرچلمه‌سینده ،داها دا محکـــم‌ـ لنمه‌سینده "قاردا شلیق"درگی‌سی و "یوُرد "غزتی‌نین خدمتلـــــری اوْلدوقجا چوْخدور.اوْخوجولاریمیز یاخچی خاطیرله‌ییرلرکـــــی، "قاردا شلیق"درگی سینده آردیجیل شکیلده یاعالیـــــــم و یازیچیلاریمیزین مقاله‌لری (ر.رضا ،م.ح.طهماسب ،ع .زمانوف وب.وهابزاده) ، یا ادبیاتیمیزدان نمونه‌لر، یا دا عراق‌تورکمـــان تدقیقاتچیلاریندان عطا طرزی باشی ،مولود طهٰ،قایاچـــــی، خصوصا" ده محمدخورشید ،آیدین کرکوک وباشقالارینین آذربایجا ـ نلا باغلی یازیلاری چاپ اوْلونارد ی .لازیمی بهره‌وئرمیش بـــــوُ عنعنه‌نی ۱۹۷۰ ـ جی ایلدن بوُیانا "یورد "غزتی دا وام ائتدیریر. غزتی واختلی ـ واختیندا آلان ضیالیلاریمیزاوْنون باش یازاری ع.بندراوْغلونا منّتدارلیق حسّی ایله بوُنوآچیق ـ آشکـــــار گؤرورلر .دوْغرودور ،آذربایجاندا دا بوُساحه‌ده دقته‌لایق ایشلر گؤرورلر .عالیملریمیزین مطبوعات صحیفه‌لرینده یئرآلان سانبا ـ للی یازیلاری، "ادبیات غزتی"نین واخت آشیری وئردیگی" ادبـی کرکوک "صحیفه‌سی ادبی علاقه‌لر یوْلوندا آتیلان اوُغورلـــــــو آددیملاردیر .گمان ائدیریک کی،اوْخوجولار بوُندان سوْنرا دا عراق تورکمانلاری،اوْنلارین تاریخی،ادبی عنعنه‌سی،فولکلـــــورو ، لـــــ

مُغنّی‌لری،موسیقی شناسلاری،تدقیقاتچیلاری ،یازیچی وشاعیرلری
و س . ایله داها یاخین‌دان تانیش‌اولا بیلەجکلر .

○ بابات عشیرتی

ان اسکی قاینا قلاردان اولان "دیوانی لغات ـ تورک "ده (.ع.بندر‌اوغلونون فیکیرنجه اثر ۱۰۷۷ ـ ۱۰۷۳ ـ جی ایللر آراسی بغدادا یازیلمیشدیر)محمودکاشغری یازیرکی،باباتلار اوغوزلارین ۲۲ قولوندان بیری اولوب تورکمان دیرلار .بیرچوخ تدقیقاتچیلار ،ائله‌جه ده عراق ـ تورکمان ،تدقیقاتچی‌سی شاکر صابر ضابیط"بابات عشیره‌تی حاقیندا "تاریخی آراشدیرما "(بغداد ،۱۹۶۵) کتابیندا ،پروفسور فاروق سومئر "باباتلار "آدلی اثریندە گؤسته‌ریرکی،باباتلاردونیانین هر طرفینده ،او جمله‌دن ده بغدادوهمدان اطرافیندا ،عراق آذربایجانیندا گئنیش یاییلمیش بیر عشیرت دیر .سوریّه‌ده‌شام وحلب باباتلاری اولموش ،بیر قسمی ۱۵ـ جی عصرده آذربایجانا گئده‌رک گنجه وبردع اطرافیندا یورد سالمیش ،قالانلاری ایسه ۱۶ـ جی عصرده بیرلشه‌رک تورکمان آدی آلتیندا یاشامیشلار .ایرانین خراسان بؤلگه‌سینده یاشایان باباتلار ایسه قاراباباتآدی ایله تانینمیشلار . پروفسور فاروق سومئر یازیرکی،اونلار صفوی دؤلتینه خدمت ائتمیشلر.

همدان اطرافیندا یاشایان باباتلارین بیرقسمی شاه‌عباس ـ ین واختیندا آذربایجانا کؤچموشدور .

عراق دا باباتلارلا باغلی بابات قالاسی وبابات بیلیبیی اولموشدو .

ایندی عراق دا باباتلار توپلو حالدا کرکوک ولایتینده یاشاییرلار .

عراقلی تدقیقاتچیلاردان عباس عزوی وشاکر صابر اونلارین تورکماندالقالاری ایله آتابیگلر ،قاراقویونلو،آغ قویونلو و صفوی‌لر دؤورونده گلدیگینی قئید ائدیرلر .

اسلام انسیکلوپئدیاسیندا گؤسته‌ریلیرکی،دؤردونجو موراد بغدادی توتدوغدان سونرا اوزو ایله بغداددان ۱۲ نفر باباتلی موسیقیچی‌نی استانبولا گتیرمیش ،بئله‌لیک‌له باباتلارین موسیقی‌سی و " بابات" موغامی تورکیه‌ده یاییلمیشدی.

اسلام انسیکلوپئدیاسیندا همچنین قئید ائدیلیرکی،کرکوک بؤلگه‌سینده‌مسکن سالان تورک دیللی خلقین چوخو باباتلارا مخصوصدور .

اوْنلار ۱۳ قبیله‌یه وهر قبیله ده مختلیف اوْیما قلارا (طایفا ـ کند) آیریلمیشدیر .بؤیوک شاعیر فضولی ده عراق باباتلاریندا ندیر .

باباتلار عراقین کرکوک ولایتینه بیتیشیک باشقا یئرلرینده ، اساسا" ده موصل ولایتینده ده یاشاییرلار .کرکوک ولایتینده ایسه داقوق ،توْز ،خورماتی،کیفری،قاراتپه بؤلگه‌لرینده‌کی اوْیما قلارین اکثریتی باباتکندلردیر .اوْیما قلار کند آدی ایله تانیندیغی کیمی، بعضا" بابا ویا دده آدی ایله ده تانینیر : پیره‌حمدلی،آللی- باللی محمودلو ،سایادلی،قالا، بوستا قلی،امیرلی،خاسادارلی،آلوْولی،قارانا ز باشاگلن ،چاردا خلی،مرادلی ،یئنگیجه ،قوْشچو ،شکر و س .

قئید ائده‌ک‌کی، "باباتکؤیلری " آدلانان بوْ ۶۴ کند آدینین اکثریتینه شیمالی آذربایجانین مختلیف گوشه‌لرینده ده تصادف ائدیلیر .

آذربایجاندان گلدیم

عراق ـ تورکمان یازیجیسی بهاالدین خورشید صالحی واختیله وطنیمیزده اوْلموش ،عراق ـ ا دؤندوکدن سوْنرا "آذربایجاندان گلدیم " آدلی بؤیوک یازی ایله "قاردا شلیق" ژورنالی‌نین ایکی نؤمره‌سینده چیخیش ائتمیشدیر .همین یازی دان بیرپارچانی تقدیم ائدیریک .

شبهه‌سیز ، "قاردا شلیق"درگی سینده بیر زاماندان بری بیرچوْخ آذری یازارلارینین بیزیم حاقیمیزدا یازمیش اوْلدوقلاری یازیلاری اوْخویوب سونوز .

اوْچ آیدان آرتیق شیمالی آذربایجانین پایتختی باکیدا یاشادیغیم مدتده چوْخ آذری تورکلری ایله تانیشدیم .تانینمیش ادیب ،یازار وشاعیرلرله گؤروشوب دانیشدیم .بیزیم عراق تورکمانلاری‌نین دیللرینه چوْخ یاخین اوْلان دیللرینه واله اوْلدوم .بیرآزدرین باخیلارسا ، عادت ـ عنعنه‌لری ده بیزیمکی‌لردن فرقلنمیر .اوْنلار بیزلره قارداش گؤزیله باخیرلار .بوْیازیلاریمدا آذربایجان ادبیاتیندان وبوْ بؤیوک خلقین عادتلریندن بحث ائتمه‌می هرایکی دوست خلقین فیکیرلرینی بیر ـ بیرینه باغلاماق اوْچون بیرخدمت بیلیره م .قاردا ش آذربایجان خلقینی بیزلره تانیتماق وبیزلری اوْنلارا تانیتماق،خدمتینی بورا ـ دا بوْ گوْن آذری تورکلرینی درگیمیز "قاردا شلیق"یا پرا قلاریندا

اوْخوماق و اوْ خلقین بیلگیلرینی آیدینلاتماق یاخچی وگؤزه‌ل ایشلردن بیری اوْلدوغو قنا عتینده‌یم .ونئجه‌کی،آذری قاردا شلاریمیزدان رسول رضا ،عباس زامانوف ،بختیار واهابزاده ،غضنفر پاشایف عـــــــراق تورکمانلاری حاقیندا "اوُلدوز" و "آذربایجان"ژورناللاری و "ادبیات وایینجه‌صنعت "غزتینده شاعیرلریمیزدن وادبیاتیمیزدان ،عادتلریمیزدن یازیب خلقه آنلاتماقدادیرلار ،اؤزلرینه ساییغیلاریمی بیلدیریب بوُ یوْلدا چالیشاراق دوستلوق باغلارینی قوُوتلندیرمک بیزیم اوُچون بیر بوُرج اوْلدوغونو گؤسترمه‌لییم .

انزابی دن : بیلمز

شفای وصلی دردِ هجره بیمار اوْلمیان بیلمز
فراغت قدرینی آنجاق گرفتار اوْلمیان بیلمز
یانان عشق آتشینده عاشقین حالین اوُزون شبده
گئجه، گوْندوز دوْغونجا چشمی بیدار اوْلمیان بیلمز
صفای مجلس مستان و راز و رمز میخواران
نه دیر؟، بزم حقیقت ایجره هشیار اوْلمیان بیلمز
نه چکمیش عاشق شوریده یارین کوی وصلینده
دچار طعنه و آزار اغیار اوْلمیان بیلمز
گؤروش‌شوقیله ایللر اقربادان آیریلان شخصین
عذاب و محنتین تحریم دیدار اوْلمیان بیلمز
چوخی ایراد ائدیر "انزاب" درده طاقتین یوْخدور
توان و صبریمین حدّین منه یار اوْلمیان بیلمز

حیدربابانین کوْردجه‌سی

مجله‌میزی چاپا وئردیگیمیز زامان حیدربابا منظومه‌سی‌نین کــوْرد دیلینده شعره ترجمه‌سی الیمیزه چاتدی.بوُمجموعه آقای فـــاروق ـ صفی‌زاده "بوُرکای"طرفیندن یازیلمیش وگؤزه‌ل مینیاتورلرلـــــــــه بزه‌نمیشدیر .مجموعه بانه ده ناجی انتشاراتی طرفیندن چـــــاپ اوْلونموشدور .انشاالله گله‌جک‌صاییمیزدا بوُکتاب حقینده‌یازاجاغیق.

يازانى : عبداللطيف بندر اوْغلو
يازيميزا كؤچورن :م. هيئت

O " آذربايجاندا عراق توركمن ادبياتى "

١٩٥٨ ايلى نين تمّوز (جون) دئوريميندان (انقلابيندان) سوْنرا عراق - توركمن ادبياتى،كوْلتورو ،تاريخى وديلى حقينده آذربايجاندا يازى وكتابلارين يايينلاماسينا باشلاندى.

يايملانان يازى وكتابلارلا دوْنيادا بيزى تانييانلارين وسئوه‌نلرين سايىسى آرتدى .عراقدا اؤز وارليغينى،ديلينى وادبياتينى قوْرويان اوْغوز سوْيوندان اوْلان آذرى لرله اكيز قارداش اوْلدوغونو گؤسته‌رن عراق خلقى‌نين بؤلونمز بير پارچاسى حالينا گلن ،يوْردو اوُغروندا جانينى قوربان وئرمكدن چكينمه‌ين بير خلقين توركمن آدينى داشيديغى ياواش- ياواش دوْنيا يا يايلدى .

آذرى لرين بوُ يايلمادا كى روْللارى داها گوْجلو ،داها سايغيلى ايدى ...بونلار اوْزه‌ريلرينه دوْشن ملى گؤره‌و (وظيفه)لرينى لايقينجه باشارديلار .

تموز ١٩٥٨ دئوريميندن تموز ١٩٦٨ دئوريمينه‌دک عراق توركمنلرى حقينده آذربايجاندا يايملانان يازيلارين بؤيوک تاريخى ده‌يه‌رى واردير .

٢۴ اوْجاق (دسامبر) ١٩٧٠- ده عراق توركمنلرى‌نين كوْلتوره‌ل (فرهنگى) حقلرى تانينديقدان سوْنرا "يوُرد"غزئته چيخيشى ايكى اؤلكه آراسيندا كوْلتوره‌ل ايليشگيلرى (علاقه‌لرى)گليشديرمكده (انكشاف) اؤنملى (مهم)ايشلر گؤردو .توركمن كوْلتور مديرليگى ده آرا- سيْرا يايملاديغى كتابلار آراسيندا آذريلرين ادبيات وكوْلتورلرينه يئر آييردى.

١٩٧٠ - دن بوُ گوْنه‌دک توركمن كوْلتور مديرليگى‌نين آذربايجان ادبياتى ايله ايلگيلى (علاقه‌دار)يايملاديغى كتابلارين سايىسى اوْن كتابى كئچمكده‌دير ... بوْكتابلارين دا كوْلتوروموز وادبياتيميز اوْچون بؤيوک واوُنودولماز اؤنمى واردير . "يوُرد "غزئته‌سينده يايملانان يازى وشعرلر ايسه هرزامان غزئته‌ميزى سوْسله‌ين (بزه‌ين)

دۆنیا کۆلتورونه قا تقیدا (اشترا ک ،سهیم) بولونا ن آذربا یجا نلیلارین گؤزه ل دوشونجه محصولودور .بونلاری‌یا ییملاما قلابیز گؤوه‌نج (اعتمـــاد و افتخار) دؤیوروق .

بیز بو یا ییملادیقلاریمیزلا یا وا ش ـ یا وا ش یئتیمه اوغرا یـــا ن دیلیمیزین اؤزل لیکلرینی (خصوصیتلرینی)یئنی دن بولما یــــــا یا شلادیق .

بیز هئچ بیرکیمسه‌نین ده حسا بینا سئوگیلی آذربا یجا ن ادبیا تی و کولتورونه اؤنم وئرمه‌دیک .بیز اؤنمی عرا ق خلقی‌نین ،اؤزه‌للیکلـه ده تورکمنلرین یا را رینا اولارا ق گؤز اونونه آلدیق .

بیز تا ریخی قا ردا شلیق ودوستلوق ایلیشگیلریمیزی یا خشیلاشدیرما ق اوچون اوغرا شدیق .بوگونکو دیلیمیزده ایتیردیکلریمیزی اونلاریـــن قوللاندیقلاری (ایشلتدیکلری) دیلده بولدوق .آذربا یجا نداکی یا یــن (انتشا را ت) وکولتور قورروملاری (موسسه‌لر)دا چا غدا ش تورکمـــــــن ادبیا تینی تا نیتدیرما ق اوچون بؤیوک سعی گؤستردیلر . . .عرا قی ۱۹۵۹ ایلیندن بوگونه‌دک زیا رت ائده‌ن آذربا یجا نلی شا عیر ،یا زا ر وسورو- ملولار (مسئول لار)چا غدا ش تورکمن ادبیا تینی تا نیتدیرما ق اوچـــون با کیدا غزئته ،درگی ،تلویزیون وکنفرا نس سا لونلاریندا ا ن گـــؤزه‌ل اؤرنکلری سوندولار (تقدیم ائتدیلر)

○ عرا ق اوچون کسیلن قوربا نلار

آذربا یجا نلی آیدینلار یا شا دیقلاری ا ن چتین دوروملاردا (وضعیت لر) بئله عرا قی وعرا ق خلقینی اونوتما دیلار .عرا قین اوزه‌رینه ۳۳ دولت طرفیندن با شلایا ن قا نلی سا وا ش گونلرینده با کیدا یا ییملانا ن غزئته ودرگیلر عرا قی دسته‌کله‌ین یا زی وشعرلر یا ییملادیلار .

آذربا یجا نین آیری ـ آیری یئرلرینده عرا ق خلقی‌نین قورونما ســی وظفری اوچون قوربا نلار کسیلدی.مؤملار (شمع‌لر)یا خیلدی،جا معلــــرده تمجیدلر اوخوندو ،اذا ن وئریلدی نا ما زلار قیلیندی .

آذربا یجا ن اؤزگورلویونه (آزا دلیق) وبا غیمسیز (مستقل)لیغینـــا قووشدوقدا ن سونرا عرا قی دسته‌کله‌مک کا مپا نیا سی دا ها دا گوجلنـــدی ... بیزده عرا قدا سیا سی کومیته‌نین دیرئکتیویله با غلی قـــا لارا ق عرا ق ایله آذربا یجا ن آرا سینداکی بو گؤزه‌ل ایلیشگیلری دا هـــــا فضله گلیشدیرمک یولوندا یئنی آددیملار آتا جا غیق . . . "یورد"غزئته-

سینده ایکی خلقین وایکی اؤلکه‌نین یارارینا اوْلان هردورلو یازی و شعرلری یاییملاما قدان گئری قالمایاجاغیق .

قانلی ساواش گوْنلرینده بیزی دسته‌کله‌مک اوْچون باکیدان یوْکسه‌لن دوْغما سسلری اوْنوتمایاجاغیق .

پروفسور واسیم محمدعلی‌یف ،غضنفرپاشایف ،صابررستمخانلی،امام‌ـ وئردی حمیدوف وباشقالاری‌نین آذربایجان غزئته‌لرینده یازدیغی یازی وشعرلر بیزیم اوْچون بؤیوک ارمغان اوْلاراق قالاجاقدیر .

گئرچکدن اوُزا قلاشمایالیم

بعضی دوْست یازارلاریمیزین ادعالارینا گؤره بیزیم آذربایجان ادبیاتینا وکوْلتورونه وئردیگیمیزاؤنم قارشیلیغی سئوگیلی آذربایجانلی سوْیداشلاریمیزعینی اوْنمی تورکمن کوْلتورو وادبیاتینا وئرمه‌میشدیر .

بیلیندیگی کیمی،آذربایجان اؤزگوْرلوک وباغیمسیزلیغینا قوْووشدو‌ـ قدان سوْنرا آذربایجاندا یاشامین (حیاتین) هرآلانیندا (ساحه)بیر چوْخ دگیشیم وگلیشیم اؤزونو گؤستردی .مسلمانلیغاو ملی لیگه مئیللری داها فضله آرتدی .

آذربایجان آیدینلاری طرفیندن قوْرولان سیاسی پارتیالارین سایی‌اوْن ایکی‌یه یئتیشدی ...

غزئته ودرگیلرین سایی یوْزو آشدی،هربیر پارتیانین اؤز غزئته‌سی واردیر .سیاسی غزئته‌لرله بیرلیکده یاییملانان باغیمسیزغزئته‌لر و دولت غزئته‌لری هفته‌کئچمه‌دن عراق وعراق تورکمنلری حقینده یازیلار سوْنمایی سئوینجله باشاریرلار .بیزیم بونلارا قارشی اؤده‌یه‌جگیمیز یالنیز "یوْرد "غزئته‌سینده ،بیرده تورکمن کوْلتور مدیرلیگینده یاییملادیقلاریمیزدیر .

آذربایجانلیلارین بیزه وبیزیم ادبیاتیمیزا وئردیکلری اوْنم انکار اوْلمایان بیر گئرچکدیر ...بیزده بوْ گئرچکدن اوُزا قلاشمایالیم دوستلار !...

(سوْنرا آذربایجاندا) عراق ـ تورکمن ادبیاتینا دایر چاپ اوْلونموش کتابلارین وهمچنین بوْ موضوعدا یازمیش مؤلفلرین آدلاری منتدارلیق حسی ایله خاطیرلانیر).

یازانی : ناهید حاجی زاده
یازیمیزا کؤچوره‌ن : د.ابراهیم‌پور

○ یاشا ای حق

رومانیندان صحیفه‌لر (۲)

بۆتون گئجه‌نی آراوئرمه‌دن هئی یاغمیشدی.قار دیزه چیخیردی.یۏللار باغلانمیشدی.بیر قانا دینی آسیایا ،واۏ بیری قانا دینی آوروپایا سرمیش بۆ قدیم ،سایاگلمز مینا ره‌لری بۆلودلاری دارایان،ا تکلری سۆلاردا دمیرآتان استانبول آغ،قیش پالتاریندا عینی بیر ناغیل کیمی ایدی. قارین پارلاقلیغی اینسانین گؤزلرینی وۆروردو .محمد امین .ین بۆ آغ-آپپاغ ،قۆ قۆشو تۆکو تک‌یۆموشاق ژانویه‌سحریندن خبری یۏخدو .یاتاغینا گیرنده گئجه‌یاریدان گئچمیشدی.یۆخوسو دا قاچاق دۆشموش ،چکیلمیش ،و گؤزلرینی یالنیز شفق سؤکرکن یۏمابیلمیشدی.هر شئیی اۆنودا راق قانا ـ قانا یاتماق ایسته‌ییردی.. . آما هاردادی بۆ خوشبختلیک .عصب‌لری یای کیمی گریلمیشدی. دهشتلردن گئچمیش ،اؤلوموندن اۆستوندن نئچه دفعه‌آتیلمیشدی.استانبولا سلامت‌گله‌بیلمه‌سی،اسکی دوستلارین الینی سیخماسی اۏنا هله‌ده رؤیا کیمی گلیردی. "دوغرودان می ایندی من قارداش اڭلده ،دوستلار آراسیندایام.قلبینی قیزدیران ، نورلاندیران بۆ ایشیق،بۆ سس سیخ ـ سیخ بۏغولوردی ایچینده :"آرتیق آزادام، سربستم، دئییب چۏخ دا سئوینمه‌امین ! سن جلای وطن سن محمدامین ! هله‌سنی گله‌جکده نه‌لر گؤزله‌ییر بۆنو هئچ اؤزون ده بیلمه‌ییرسن .جیگرپارالارین اۏرادا ،یاردیم سیز ،دستک‌سیز قالمیش ،یۏللارا باخا ـ باخا قالمیش، ـ سن ایسه بۆرادا آزادلیق هاواسیله نفس‌چکیرسن .اۏرادا سنین وطنینده حق ـ عدالت‌چارمیخا چکیلیر ،آیدین ذکالی، دۆشونن باشلار تۏرپاغا باسدیریلیرلار .یادلار اۆنونده اگیلمه‌ین لر ،غرورونو ،شرفینی منلیگینی اۆجا تۆتانلار " مخصوص شعبه‌نین"زیرزمی‌لرینده چۆرویورلر . ملتین باشینی یامانجا بیچدیلر جلادلار .بیزیمکی‌لردن دۆزا گئده‌نلر

آز دگیل ،بیلمیرلرکی،بۆلشویک بۆیۆندوروغو عزرا ئیل قیلینجیندان بتر دیر. بۆینونا سالدین می اۆنو، قوُل سان دئمک ،آیا قـــــلار آلتیندا سۆرونه‌جک سن امپرا طورلوق جیلدینی دگیشمیشدیر ،بوُنلارا یسه هوسه گلیب سئوینیرلر.سانیرلار یوُخا (اینجه‌لاواش)ا یچینده حالـــوا وار.

اوُلولار دئمیشکن : ایلانین آغینا دا لعنت ،قاراسینا دا ! نیکـــلای گئتدی ،لنین گلدی .نه‌فرق اۆلدو آرادا ؟ هئچ نه ! آد دگیشدی،معنا ، ماهیت قالدی .نه‌جور دئیرلر : "یا غیشدان قوُرتولدوق ،دۆلوُیـــــا توُتولدوق ".

عجیب اۆلموشدو .آرالسیرا اؤزو اؤزونه دانیشیردی ،سۆرو سۆروشوب ، جاواب وئریردی.غربت اۆنو چۆخ سیخیردی .اۆره‌گی گئجه-گۆندوز وطن حسرتیله ،اۆلادلاری نین عشقیله جیرپینیردی،دۆشونجه‌لری اؤزیئرلرینی گـزیب دۆلانیردی.بئش ایل اونجه اۆچ رنگلی بایراق آذربایجـــان جمهوریتی‌نین باشی اۆستونده غرورلا دالغالاندیغی زامانلدا نه‌جـــور دۆشونوردی سه ،ایندی ده ائله‌جه دۆشونوردی .گئجه شیرین یوُخوسو- ندان دا اۆیانسان عینی سۆزلری سؤیله‌یه‌جکدی : هرملت با غیمیســـز (مستقل)و اؤزگۆر (آزاد)اۆلمالیدیر .زورلا قبول ائتدیریلن بیـــر شئی ده خوشبختلیک اصلاً اۆلا بیلمز .جونکی سعادت ،حرّیت استیقـلال دا دیر .دؤنمز - ده‌گیشمز بیر طبیعتی ،خویو واردی:"عقیده بۆتونلوگونو انسان ایچین هرشئی دن اوُجا توُتوردی.

اۆ سحر دئدیگینی آخشام ،آخشام دئدیگینی صاباح اینکار ائـده‌ن، گۆنده بیر سؤز سؤیله‌یه‌رک ، باشقا بیرها وا چالان انسانــــلاردان اوُزاقـدا اۆلماغی ترجیح وئریردی. دۆشونوردی :"سؤزو آغیزینـــدان جیخاراناد‌ک یۆز اؤلچوب بیر بیجمه‌لی‌سن .سؤز آغیزدان چیخدی مـــی، داها سنین دگیل .آما اۆنون مسئولیتی ،عؤمرون بۆیونجا ،حتـــــی مزاردا داحی سنیندیر.یاش دگیشسه‌ده ،باش دگیشمه‌مه‌لیدیر .عقیــــده انسانین آللاهی دیر.اۆنا قلبینی وئردین ،صدق - اۆرکله اینانـدین- سا ،بوا ینامی عؤمورلوک یاشاتمالی سان اؤزونله قبیر ائوینــــــه گؤتورمه‌لی‌سن،اینام ،عقیده نه‌آلینیر ونه‌ده-ساتیلیر.اۆ قدَریـــن ، آلین یازیندیر .

سۆنرا دا قارما - قاریشیق رؤیا بوُرولغانینا دۆشموشدی.قارانلیق

دۆنیا قدەر، قۆرخونجدو (قورخمالی) بۇ رۆیالار. اۇز سسینە اۆیانمیشدی. سالدیغی چیغیریق هلەدە قولاغیندا ایدی.

ـ اۆم ... اۆل ... با ... نو...

یا تا غیندان دیک قالخدی. گۇزلرینی اۆووۇشدورا ـ اۆووۇشدورا اطرافینا بۆیلاندی. دۇوارلار ایشیق سئلینده اۆزوردۆلر. باخدی، باخدی ... گۆن گۇزلرین قاماشدیردی. النی گۇزلری نین اۆستونه قۆیدی. آز اۇنجە گۇردۆگو رۇیانی خاطیرلادی. بۇلود کیمی حافظەسینە گئچەرەک یئرلشمیشدی ویاز گۆنو، اۆمنظره، جوشغون داغ نهری نین سسی دە هلە قۇلاقلاریندا... ائلە ایستەدی کی، بۇ رۇیا، بۇ شیرین آنلار اۇتوپ گئچمەسین، اۆنونلا قالسین، هر زامان ایچین قالسین.

... سیرنگاه زامانی ایدی. گۆل گۆلو، چیچک چیچگی چاغیریردی. بنۇوشه، نرگیس ایپی اطرافی بۆروموشدور. قۇشلار سس ـ سسه وئرەرەک اۆخویوردولار. یۇخاریدا دۇپدورو ماوی سماء ... آشاغیدا گۆللو چیچکلی یاماجلار، یام ـ یاشیل اۆرمانلار... باشلاری نین اۆستونده داللی بوداقلی آغاجلار چتیر آچمیشدی. کۇلگەلیکده گیلیم دۇشەیەرک اۆتورموشدولار. قیزلاری لطیفه ایله خالیده گۆل چیچک آراسیندا عینا" کپنک کیمی بۆطرف اۆ طرفه اۇچوب، اۇتۆشوردولر. طفیل آذرآناسی‌نین قۇجاغیندا آرام ـ آرام یاتیردی. رسول ایسه اۆنون دیزی نین اۆستونده‌ن دۆشمک بیلمیردی. گئجه گۆندوز اۆندان اۇزاخلاشمایان عمی‌اۆغلوسو محمدعلی بیرآز بۇطرفده اۆجاق ائلەییب اۆتورموشدی. اۆجاق چوخ گۆر یانیردی. محمدعلی کۇزون دۆشمه‌سینی گۇزله‌ییردی، شیشلری دۆزەجکدی. قۆهوم ـ اقربا اۆنون چکدیگی کبابین دادیندان دۆیموردولار.

ـ محمدعلی قارداشین چکدیگی کبابین دادینی چوخدان اۇنوتدوق ـ دئیه امّالبنی اۆزونو اۆنا طرف چئویردی. هئچ اۆلماسا آراسیرا باغدا بیرلیکده گلیر، قوهوم ـ اقربا نین اۆزونو گۇروردوک. بۇنادا بیزی حسرت بۇراخدین، امین ! گۇزلریمه اینانا بیلمیرمکی، بۇ گزمگه چیخان بیزلریک، عائله‌میزله بیرلیکده‌ییک، برابریک، اۇشاقلاریمیزی دا باشیمیزا تۆپلایاراق بۇنجا گۇزەل بیر یئرده سفره آچمیشیق.

ـ من يالنيز اؤزوم ايچين ،سيزين ايچين ياشاميرام .ـ دئيه محمد امين اؤنو سينا ماق ايستەرميش کيمی اوزون اوزون سؤزدوؔـ باشيم جؤخ قاريشيب ،امّ البنی .

ـ سنين باشی‌نين قاريشيق اؤلما يان واختينی هئچ گؤرمه‌ديک ، محمد امين .

ـ ام البنی‌نين گؤزلری يؤل چکدی.ـ گاه ايرانا گئتديک ،گاه توركيه‌يه .گلنده‌ن سؤنرادا بئله . . .حکومت آدامی اؤلدون .ائوی ائشيگی، آروادـ اؤشاغی دا اونوتدون ،بؤگؤن ده مين شؤکور .بعضا اؤره‌گيمه اؤ قده‌ر قاراـ قؤرا فيکيرلر گليرکی . . .

ـ قاراـ قورا فيکيرلری آت باشيندان ام البنی.

ـ آتا بيلميره‌م ،بير جوره آتا بيليره‌م . . .

ـ منيم گله‌جگه بؤيوک اوميدلريم ،آرزولاريم وار .

ـ بو اوشاقلاری دا بؤيوده بيلسه‌ايديک .بير يانا چيخاردا بيلسه‌ايديک . . .

ـ سيخيلما ،ام البنی،سن هئچ سيخيلما .ـ الينی رسولون باشينا سؤره‌رک سن نيگران اؤلما ،اؤره‌گينی ساکين توت .هرشئی دؤزه‌له‌جک . قيزکؤجورده‌جه‌ييک ،گلين گتيره‌جگيک .بيز ده انان کيمی سئوينه‌جگيک .

ـ آللاه آغيزيندان ائشيتسين ،ای امين !

لطيفه قاچاـ قاچا گلدی .

ـ آتاجان ،باخ ،نه‌گؤزه‌ل ايپی وارـ اليندەکی بنؤوشه‌دسته‌سی‌نی اؤنا اوزاتدی.

محمدامين جيچک‌لری ايبله‌دی،اؤزؤنو منه چئويرـ دئدی .لطيفه سئوينجک بير طرزله ظريف بؤينونو اوزاتدی .محمدامين اؤنون يانا قلاريندان اوپدو .

ـ ساغ اؤل ،منيم چيچک اوشاغيم ،پايون جؤخ اؤلسون .

ـ سن ده ساغ اؤل ،آتاجان !

لطيفه ايکی اوجا آددیم آتاراق دورڎو .بير شئی‌لر سؤيله‌مک ايسته‌دی .آما سؤيله‌مه‌دی.آتا،قيزی نين اؤره‌گيندن گئچه‌نی دويموش کيمی سؤروشدی .

ـ نه ايستيرسن ،قيزيم؟

لطیفه آتاسی‌نین اوْزونه باخدی .
ـ سؤیله ،اوُتانما ،سؤیله ـ دئدی محمدامین .
آجالدین ـ دئیب لطیفه باشینی آشاغی سالدی.
ـ پنیرله چؤره‌ک ایسته‌ییرسن ؟ دئدی آناسی .
ـ محمد امین باشینی ترپه‌ده‌رک :
ـ خیر لازیم دئییل دئدی .
اُم البنی حیرتله: بس نه‌اوْچون ؟ دئیه سوْروُشدو .
ـ اشتاهانی پوْزاجاق دا اوْنون اوْچون .کباب ایندی تئز حاضیر اوْلاجاق .
ـ کباب هله اوُزون چکه‌جک .
اُم البنی‌نین سؤزلری محمدعلی‌نین قوُلاغینا گلنده :
ـ اُمبول خانیم ـ دئدی .اوُزون چکمیه‌جک ،اوْن دقیقه‌ده گؤزله‌یین. سیزه بیرکباب وئره‌جه‌گم کی،دادی داماغیزدا قالسین .
ای عمی اوْغلو سؤیله‌مه‌سن ده بیلیریک .ـ محمدامین اوْنو تعریفله‌مه‌گه باشلایاراق ـ کباب پیشیرمک ده تایوُن ـ برابرین یوْخ .اوُستاسان سن ،واللاهی .بوُنون اوْچون آراسیرا سنه‌زحمت وئریریک .
ـ بوُ منیم اوْچون زحمت ـ فلان دگیل .محمدعلی یاخینا گله‌رک ـ خوشحال .بیرده سیزین اوْچون کباب پیشیرمه‌ییب ده کیمینچین پیشیرمه‌لی‌یم .اُم‌لبنی اوْنا دیل ـ آغیز ائده‌رک ـ هر زامان کئف داماغ ایچینده اوْلاسان ـ علی قارداش !
ـ سیزله بیر یئرده عمی‌گلینی!
اُم البنی آلقیشلارینی بیر ـ بیرینه زنجیرله‌یه‌ره‌ک :
ـ ساغ اوْل ! آللاه سنه اوْره‌گیوه گؤره وئرسین .زحمتی‌میزی چوخ چکیب سن .سنین بوْرجوندان نه‌زامان ونه‌جور چیخا حاغیمیزی بیلمیره‌م ...
ـ یالنیز ساغلیق اوْلسون ،سلامتلیق اوْلسون ـ دئدی محمدعلی بوْرجلو ـ بوْرجلونون ساغلیغین ایستدر .
محمدعلی قوُزوُ اتینی باشقا بیر شوْوق له ،باشقا بیرهوسله شیشه چکیردی .اُم‌البنی محمدامینه دؤنه‌ره‌ک :
ـ ایسته‌رسن و ایسته‌رسه منیم طرفیمدن بوْتون اقربا ایچینده

علی قاردا شین تا یی یوْخدی .اۆره‌گی کیمی اۆره‌ک اوْلماز.سانکی آللاه تعالی اوْنو یالنیز یاخشیلیق ائله‌مک اۆچون یاراتمیش .
ــ محمدعلی منه هامی اقرابادان یاخین دیر ،قارداشدان ایره‌لی دیر. اوْ یالنیز اقربا دگیل ،همده مسلک ،عقیده دوستوم ،دور . یانیمدا اوْلدومو ،اؤزومو چوخ جسارتلی حسّ ائدیره‌م.سانکی آرخامدا داغ وار.
ــ آللاه عؤمرونی اوُزون ائله‌سین .
ــ اؤزونه هئچ دقت ائتمیر ،اعتنا ائتمیر .ــ محمدامین آستاجا نفسینی بوُراخدی .ــ هرکسه جان یاندیریر .اؤزونون جانی الدن گئدیر .اۆره‌گی اوْنو یاری یوْلدا بوُراخماسا یاخشی‌دیر .ساغلیق دوُرومونداان چوخ اندیشه ائدیره‌م...
ــ آللاه یاردیمجی‌سی اوْلسون !
... ونهایت کباب گلدی .هامیسی سُفره باشیندا اوْتوُردولار .محمدامین الینی اوُزادیب ایلک لقمه‌نی آلماق ایسترکن گؤی گوْرولده‌دی . آمادا نه گوْرولده‌دی .دۆنیا محوریندن چیخمیشدی سانکی ...
بیر گؤز چیرپیمیندا سماء اوُجدو ،تؤکولدو ،داغلار باش‌ــ باشا گلدی،اوْرمانلار سالـلانا راق قوْپدو یئریندن سانکی ... ایلدیریم شاخدی ،سوُــ سئل هرطرفی بوْرودو ،دره‌لر قالخدی ،داشدی .بوْغولدو ، یاز گۆنشی یارالاندی سینه‌سیندن .بیلمه‌دیلر طوفاندی ، نه‌دی بو!..
ــ قوْرخودان اوُشاقلارین گؤزلری بؤیۆموشدی.اؤدلری پارتلیاجاقدی آز قالسین .قیزلار بیرــ بیرینه سیغینا راق ،دۆنموشکیمی قوُرویوب قالمیشدیلار یئرلرینده .امُا لبنی آذری برک ــ برک سینه‌سینه‌سیخمیشدی توْخونان یانیقلی سسی ،یالوا ریشلاری اۆره‌کلری یاخیر ،فریادی ایلیگه سۆموگه ایشله‌ییردی . "امان آلله ،بوُنه ایشدی ،دۆشدوق ! بوُ بلا هاردان گلدی باشیمیزا ؟ سن بیزه یاردیمچی اوْل ،آللاهیم !طفللریمیزه رحم ائت ،اوجا آلله !".
رسول آتاسی‌نین قوْللاری آراسیندا یارالی قوُش‌کیمی چیرپینیردی. "دۆنیانین سوْنومو گلمیش ،نه‌دیر؟" محمدامین ذهنینده بوُ فیکیر قیویلجیم کیمی گئچدی .همان زامان داغلارین آراسیندان هایخیراراق داشا ــ داشا گلن سئل اوْنلاری سوْفره‌لریله بیرلیکده آغزینا آلدی. محمدامین باغیرماق ایسته‌دی.ایسته‌دی آما نه‌قده‌ر گوْج وئردی سه ده

سسی چیخما دی،بوْغا زی قیفیلانمیشدی سا نکی.سسی ده ،سؤزوده قا نـــدا ل
ووُرولموش کیمی ایدی .گؤزلری نین اؤنونده سئل اوُشا قـــــلاری دا ؛
ا ما لبنی نی ده ،محمدعلی‌نی ده آلیپ آپا ردی.نه‌قده‌ر ا ل قوْلونـــــی
اوُزا تسا دا، یئتیشمه‌ییردی اوْنلارا .سئل اوْنلاری هرآ ن اوُزا قلاشدیـــردی.
نفسی دا ریخیردی،گوْجو توکه‌نیردی.سوْن گوْجونو ،تا ما م ا را ده‌سیلـــــه
توپلیا را ق سوُلاردا غرق اوْلان جیگرپا ره‌لرینی وا رسیله چا غیردی:
ـ آ . . .ذر !
ـ . . .
ـ رسول !!!
ـ . . .
ـ له. . طی. . . فه !!!
ـ . . .
ـ خا . .لی . . . ده !!! . . .
ـ . . . .
ـ اُم . . . مول . . . با ـ نو !!!
ـ . . .
ـ ع . . .لی !!!
یئنه سس چیخما دی،جا وا ب گلمه‌دی اوْنلاردا ن .بوْغا زی توُتولدی،سســی
قیریلدی ،گؤزلرینه قا را نلیق چؤکدی .ودوْنیا ظولمته بوْروندی .
. . . ا لینی گؤزلری نین اوْستوندن چکمه‌گه قوْرخوردی.بوُ قوْرخـــــو
قلبیندن سوْموکلرینه سوْزولوردی. بوُنون رؤیا می،گئرچک می اوْلدوغونو
هله آنلایا بیلمیردی .وبئله‌جه ایکی دوُیغو آرا سیندا چیرپینیردی .
کا شکی ،اوُشا قلارین با شینا بیر فلاکت گلمه‌یئیدی ".
سس گلدی ،احتما ل کی،قا پی چا لینیردی،ا عتنا ائتمه‌دی .آ ما هئـــچ
بیر شئی ده ا ئشیتمه‌دی .اؤزی ـ اؤزینه :"بلکه قوْلاغیم سسه دوْشموش"
دئدی .
ـ تا ق . . . تا ق . . . تا ق . . . قا پییا بیردا ها گوْجلو ضربه‌ا یلــــه
ووُردولار .دا ها شبهه یئری قا لما میشدی .یا تا غیندا ن سیچرا دی،قا پییـا
طرف گئده‌رک :
ـ کیم سن ؟ ـ دئیه سوْروشدی.
ا لینی قا پی‌نین دستگیره‌سی‌نه اوُزا دا رکن بیردن دا یا ندی ،شبهـــه
ا ئتدی ا یسته‌دی قا پی‌نی چا لانین کیم اوْلدوغونو بیرده سوْروشســون .
شبهه‌ا ئتمه‌گی سبب سیز دگیلدی .بوُرا دا اوْره‌گینه ا ن چوخ یا خیـــن
اوْلان ،سؤزوـ سیرّینی گیزلتمه‌دیگی،اؤزونه یا خین دوستو ،سیردا شـی
بیلدیگی ا نسا نلاردا ن دا ها دوْروْستو سؤیله‌رسک سوْیدا شلاردا ن بیـری ـ

علی‌بیگ حسین زاده اونا دفعه‌لرجه بیلدیرمیشدی : "احتیاطلی ایگیدین آناسی آغلاماز ،دئمیشلر .سن ده احتیاطلی اِصلا" الده‌ن وئرمه . آرخانجا جاسوس دوشه‌بیلر .نه چوخدور ساراپا ساتیلان دونکلر، آناسی‌نین مه‌مه‌سینی کسنلر .جالیش بیرمدت گوزه گورونمه همده هر شخصه اوره‌گینی آچما .ایندی دوستو دوشماندان آییرماق چتیندیر . احتمال کي،باکودا ،مسکوودا الیندن زنجیر چئینه‌ییرلر سندن چوخ عصبانی دیرلار .

اوزاخدا اولسان دا آدین دئیلن‌جن جانلاریندان تیترتمه‌گئچنلرده هنوز آزدگیل لر .اونلار بیلیرلرکی ،مساواتین رهبری،آذربایجانین وجدانسی محمدامین رسولزاده حیاتدا اولدوقجا ،سوسدورولما دیقجا ، راحات یاتا بیلمه‌یه‌جکلر .بوازده‌ن سن اوزونی،هم اولادلارین، هم ده آذربایجان اوچون قورومالی سان .بوسنین وطن قارشیسیندا کی بورجوندور ،امین بیگ !"

علی بیگ حسین زاده‌نین سوزلری اونو سانکی یوخودان اویاندیرمیشدی .هرآددیمی‌نین ایزلن‌دیگی‌نی آچیق آیدین دویوب ،حس ائدیردی.قاپینی آزاجیق آچاراق چوله بویلاندی.ایشیکده مئشه‌رنگلی کورک گییمیش بیر کیشی دورموشدی.درحال تانیدی.ایللردن بری استانبول اونیورسیته‌سینده اوگرتمن (معلم) وظیفه‌سینده اولان اسماعیل بیگ ایدی .آرالاریندا بویوک بیر سایغی(حورمت)وارایدی . بیر - بیری نین قیمتی‌نی یاخچی بیلیردیلر .

تک‌قاپی آغزیندا بویوک‌بیر صمیمی ،سئوگیلی ال وئره‌رک گوروشدولر .اسماعیل بیگ بیرآز هیجانلی ونگران ایدی.گوزه گورونمورسونوز امین بیگ ! نگرانیدیم ،سیزین اوچون ،ایکی - اوچ دفعه یازی خانایا (دفتره)گئتدیم کیمسه دقیق بیر سوز سویله‌مه‌دی.

- آللاه سیزدن اوزاق ائیله‌سین ،آزاجیق سویوق آلمیشدیم ،ناخوشام .

- ایندی نه‌جورسن ؟

- یاواش- یاواش یاخچیلاشیرام .

- آللاهین یاردیمی‌لا یاخجی‌لاشارسان .اما بیرآز دا دقتلی ائدین اوزونوزدن موقایات اولون .

- موقایاتام ...

محمدامین ائوصاحیبی کیمی ایشله‌مه‌یه باشلادی.سوبایا اودون آتدی،

چای حاضیرلادی .اسماعیل بیگ: یاخشی دئییلدی. "اۆزو- اۆزونه" یالنیزدیر. گلدیم ،اوْنا زحمت وئردیم. اۆشاقلاردان بیرینی گؤندرسه‌یدیم ده ..." آما همن فکرینی دگیشدیردی: یوْخ، بوْهئچ ده‌یاخچی اوْلمازدی. امین بیگ دا غدانٌ آغیر کیشی‌دیر. آیاغینا ده‌ک گلمک، بوْرجومدور".
اۆته‌دن - بری دن دانیشدیلار، دوستلاری، تانیدیغلاری سوْروشدولار. محمدامین، اسماعیل بیگین تلسمه‌گینی بیرشئیلر سؤیله‌یه‌ره‌ک فوری چیخیب گئتمک ایسته‌دیگی‌نی حس ائدیردی.
- اسماعیل بیگ، بلکه سؤیله‌مه‌لی بیر سؤزون وار؟ دئیه سوْروشدی.
- بوْ آخشام زحمتینه قاتلانیب بیزه تشریف بوْیورمانیزی خواهیش ائدیره‌م.
خئیردیر؟
- بیر یئرده توْپلانمامیز لازیم!
- نه مناسبتیله؟
- صاباح استانبوللا وداعلاشیر.- اسماعیلین سسی تیتره‌ین کیمی اوْلدو- بوْنون اوْچون دوْشوندوم‌کی، توْپلاناق، دردلەشک.
- گئدیرسیز دئمک.
- باشقا یوْلوموز یوْخ گئتمه‌لی‌ییک امین بیگ!
- اسماعیل گؤکسۆنو اۆتوردو. بیز هئچ اوْشاقلار دا دایانا بیلمیرلر. سحردن آخشاما ده‌ک "باکو "دئییب دوْرورلار. ائوی ییخیلسین غربتین! اوْنون سارایندان وطنده مزار داها یاخچی دیر.
- نه بیلمیشدین، وطنی قارداش! نافیله سؤیله‌مه‌میشلر! "وطنه گلدیم، ایمانا گلدیم".
- انسان هر درده، هرمحرومیته قاتلانا بیلیرمیش، یالنیز وطن حسرتیندن باشقا.
- سنی قوْرخوتماق ایسته‌میره‌م.- محمدامین راحاتسیز نظرلرینی اوْنون چهره‌سینه تیکدی - اوْرالاردا دوْروم (وضعیت) اوْ قده‌ر ده‌یاخچی دگیل دیر. تعقیب‌لر، توْتوقلامالار هنوز سوْرور گئدیر. بئله دوام ائدرسه، ملتی یوْخ ائده‌جکلر، بوْ قیرمیزی امپراطورلوغون نؤکرلری ....
- بیلیره‌م، امین بیگ، بیلیره‌م.

ـ مادامکی، بیلیرسینیز ،یا
ـ باشقا چاره‌م ،باشقا یۆلوم یۆخ ـ اسماعیل آزقالسین هونگـور ـ هونگور آغلایاجاقدی .ـ منی ده ،جۆلوک ـ چۆجوغو دا تۆتوکلاسـلار دیلیم ـ دیلیم کسه‌لرده گئده‌جه‌گم ،حتما" گئده‌جه‌گم .
ـ گۆله گۆله قارداش ! محمدامین کۆورلدی .بۆغازی تۆتولـدو تیخاندی ساغ ـ سلامت گئده‌سن .وطنه بیزدن ده سلام یئتیره‌سن .
ـ البته ،امین بیگ البته ،دئدی اسماعیل .انشاالله سیزی ده یا ـ خین لاردا باکودا قارشیلادیق .گۆن اۆ گۆن اۆلسون کی . . .
محمد امینین دۆدا قلارینداآجی بیر تبسّم اۆیاندی.
ـ بئله گۆرۆره‌م کی،منیم باکو ایله گۆروشوم اۆزۆن سۆره‌جک ، چۆخ اۆزون . . .
ـ بئله سؤیله‌مه‌یین ،امین بیگ !
ـ سؤیله‌دیم ، سؤیله‌مه‌دیم ،فرقی یۆخ .بۆبیرگئرچک دیر ،قارداش !
باکونون یۆللاری اۆزومه ائله باغلانمیشدی کی،ائله باغلانمیشدی کی . . .
اومیدیمیزی کسمه‌لیم ـ دئدی اسماعیل .دۆنیانی یئنه‌ده ،یاشـادان دا اومیددیر .گۆزه‌ک گله‌جک نه گۆستره‌جکدیر . . .
محمدامین بیر سۆز سؤیله‌مه‌دی. فیکری باشقا یئرده‌ایدی.ائله‌بیل، اسماعیل اللرینی اۆووۆشدۆرا ـ اۆووۆشدورا :
ـ اجازه‌ایله ،گئدیره‌م ـ دئدی
ـ نه اۆچون بۆ قده‌ر تله‌سیرسیز؟
دۆکانا ، بازارا گئدیره‌م .بلکه قۆهوم ـ اقربایا بیر شئی‌لـر تاپا بیلدیم .
ـ ها بلی،هدیه لازیم‌دیر ،گئدنده البنه باخاجاقلار .
ـ صحبت ائتدیک دئمک ،امین بیگ ؟
ـ حتما" گله‌ره‌م ـ دئیه امین بیگ اۆنو تسکین ائتدی .
اسماعیل قاپیدان چیخارکن ـ
ـ آما بیر شرطیم وار ـ دئدی ـ نه‌دیر بۆشرط ـ دئیه اسماعیـل شک لندی .
ـ سن باشقا بیر شئی دۆشونمه .ـ محمدامین البنی دوستونـون چیگنینه قۆیدو .ـ سیزه گله‌جگم ،آما بندره سیزی اۆتورمگه خیر .

ـ بۇنا من ده قییما رام.ا مین بیگ ! نه اۆچون زحمت چکه‌سیز؟
ـ بۇنون ها راسی زحمت میش؟ ساده‌جه بیر یئرده گؤرمه‌لرینی ایسته‌میره‌م.گؤرسه‌لر سیزین اۆچون اۇرادا یاخچی اۇلماز.اینجیدرلر سیزی.استانبول ،قیرمیزی لارین جاسوسلاری ایله ،تروریستلری ایله دۇلودور.منیم دۇروُمومو دا بیلیرسن.
ـ بلی بیلیره‌م،چوخ یاخچی بیلیره‌م،امین بیگ !
بیر ـ بیرلرینه ـ آخشام گؤرۆشونه‌ده‌ک ـ دئیه‌ره‌ک آیریلدیلار.
اسماعیل دۇنگه‌ده گؤزدن ایته‌نه‌دک محمدامین اۇنون آرخاسینجا باخدی.باخدی دا ؛اۆره‌گینی یاواش ـ یاواش دۇمان آلدی.غم ـ کدر بۆرودی.یالنیز قالدی،کیمسه‌سیزلشدی ـ ایچینده یانیقلی بیر ایسته‌ک باش قالدیردی: "بئله بیر گۆن منه‌ده قسمت اۇلاجاقمی، ایلاهی! من ده اسماعیل کیمی وطنه قاییدا بیله‌جگه‌م؟
پنجره‌دن باخدی، ائوین اۇنونده‌کی آمروُت آغاجی‌نین ،بۇدا قلارینا قۆنان قارا قارقالار قانادلارینی چیرپاراق قاریلدادیلار.

لاچین کتابی‌نین قالانی

دۇلو اۇلان اثرینیزه یاماق کیمی گؤرونور.
من مکتوبومو بۇرادا قورتاردیم.آتالار دئیب کی:"سؤز اۇزانا‌ندا دادی قاچار".اۇنودا یازیم کی،سیزمنیم بۆتون بۇصمیمی قئیدلریمی قبول ائدیب ،ائتمه‌مکده مختارسینیز ،سیزین مؤلیف لیک حاقینیزدیر. آنجاق بۇنلار سیزین یارادیجیلیغی‌نیزی سئوه‌ن بیر اۇخوجونون اۆره‌ک سؤزلری دیر.
جنوبی آذربایجانین نثری‌نین انکشافیندا سیزه اۇغورلویارادیجی‌لیق آرزو ائدیرم.

○ "لاچین" کتابی‌نین مؤلیفی آقای اسماعیل هادی ـ یه آچیق مکتوب

آقای هادی، "ادبیات غزتی"نده چاپ ائتدیردیگیم بؤ "آچیق مکتوب"ی آیریجا اوْخوجو مکتوبو شکلینده یازیب عنوانینیزا دا گؤنـــدەرە بیلردیم. آنجاق اثرینیزی گئنیش اوْخوجو کؤتلەسی مطالعه ائتدیگـی بیر زاماندا من ده بؤ اثرله باغلی معاصر جنوبی آذربایجـــان ادبیاتی حاققیندا بعضی ملاحظەلریمیزی غزت واسیطەسیله اوْخوجولارا چاتدیرماق ایستەدیم. البته، بؤمقاله، سیزین ادبیاتیمیز اوّچـــون آتدیغینیز خیرخواه آددیمین نتیجەسینده یازیلیب.

بری باشدان اوْنو دئییم‌کی، عمومیتله، آذربایجان ادبیاتینـــدا، خصوصیله‌ده معاصر جنوبی آذربایجان ادبیاتیندا پوْئزییا (شعر) چـوْخ گئنیش یاییلمیش وآپاریجی ژانردیر (نوع). ادبیاتین باشقا قوْلـلاری اوْجمله‌دن نثر شعره نسبتا" ضعیف انکشاف ائتمیشدیر. اوْدورکی، سیزیـن قلم گؤتوروب، بؤ ساحه‌ده اثر یازماغینیز خیرخواه بیرایش دیـر. چوْخلو اجتماعی ـ سیاسی حادثەلرله دوْلو ایرانین، اوْ جمله‌دن ۲۰ ـ جی عصرین بیرنئجه انقلاب گؤرموش جنوبی آذربایجانلیلارین کئچدیگـی تاریخی یوْلو بوّتون ضدّیت‌لریله وئرمک ده، هئچ شبهەسیز، پوْئزییـــا عاجزدیر. بؤ دا حقیقت‌دیرکی، آذربایجان شعری‌نین افتخارلی تاریخی وقدرتلی صنعتکارلاری اوْلوب ومعاصر دؤورده ده وار. سیزیـــــــن اؤزونوزون بیر مجلیسده دئدیگینیز کیمی ایندی آذربایجان دیلینده بدیعی جهتدن گؤزەل، صنعتکارلیق باخیمیندان یئتکین عزلـــــــر یارانیر.فقط صنعتین بؤمنطقی‌نی ده‌انکار ائتمک اوْلمازکی، هر هانســی لیریک بیر شعر (حتی غزل ده)حیاتین معین بیر آنیندا هرهانسی بیـر حادثەنین و یا خود حسّین شاعیرده اوْیاتدیغی الهامین محصولـــودور. شاعیر یازدیغی لیریک پارچادا، اوْلسا ـ اوْلسا، قلمه آلدیغی حادثـە-نین فلسفه‌سینی ائتیک وایستەتیک جهتی‌نی آچا بیلیر. چوْنکی اصــــل شاعیرلر بیزیم عادی گؤزلە گؤره بیلمەدیگیمیزی گؤرور، باشا دوّشه-

بیلمه‌دیکلریمیزی درک ائتمک استعدادینا مالیک دیرلر.
نه‌ایسه... اساس مقصدیمیزدن اوزاق دوشمه‌یک، پوئزییادان طلب ائدن بیلمه‌دیکیمیز حیات حقیقت‌لری‌نین درینلیک‌لرینه ائنه بیلمک و اونلاری مختلیف چالارلاری ایله عکس ائتدیرمه‌گه نثر قادیر-دیر. یقین کی، سیز "لاچین"ی یازارکن بوحقیقتی یاخیندان درک ائتمی‌سیز. سیز "لاچین"ی رومان آدلاندیرمی‌سیز. حادثه‌لرین گئنیشلیگی و چوخ شاخه‌لیگی جهتدن اونا رومان دئمک اولماز. لاکین معنا درینلیگینی نظره آلساق، سیزینله راضیلاشماق اولار. سیز قارادا غین اوزاق بیرکندینده، آخار- باخارلی منظره‌ده یوخسول بیرکندلی عائله‌سی‌نین حیاتیندا جنوبی آذربایجان کندی نین آغری - آجیسی‌نی آغیر حیات طرزینی، قیسما" اولسادا، وئره بیلمیسینیز. قیسما" اونا گوره دئییره‌مکی، جنوبی آذربایجان نلیلارین پروبلئم‌لری سیزین یازدیغینیزدان داها چوخدور.
اثرده کندین تصویری او قدر رئال ودقیق وئریلمیشدیرکی، اوخوجو بوتون بو تصویری اولونان حادثه‌لرین یازیچی تخیّلو محصولو اولمادیغینا اینانا بیلیر. فیکیر ائدیرسن کی، بوتون بوحادثه‌لر یا مؤلفین گوزونون قاباغیندا جریان ائتمیش، یادا اوز اوشاقلیق عالمی‌نین خاطیره‌لری دیر، سیز کندی چوخ یاخچی بیلیرسیز. کندده ایشله‌نن خلق افاده‌لریندن و سوزلریندن علاوه کندین طبیعتی اثرده بوتون گوزه‌للییی ایله تصویر اولونموشدور. دیلینیزین ائل سوزلری ایله زنگین اولماسی اوخوجودا ماراق دوغورور. سیز اوشاغین تربیه‌سیز اولدوغونو بیلدیره‌ن بیر کلمه‌نین عوضینه "دانیشتانلیق، یانشاقلیق، چوپه‌گوله‌مک، دیش‌آغارتماق، داناقازلیق، هوللوکچولوک، یونگوللوک "کیمی خلق دن گلن عینی معنالی سوزلری ایشلتمک‌له دئمک ایسته‌ییرسیزکی، دیلیمیزده بو سوزلرده وار، یاددان چیخارما-یین. بو، اصل خلقیلیک دیر، خلق دن اویره‌نیب، خلقه قایتارماغین یاخچی نمونه‌سی‌دیر...
اثرین دیلی ساده، افاده‌لر صمیمی دیر. ائله اونا گوره ده اوخونا-قلیدیر. آنجاق حسّ اولونورکی، سیز دیلین ساده‌لیگینه او قدر فیکیر وئرمی‌سینیزکی، اثرده اوزونوز ده صورتلرین دیلینده دانیشیرسیز. بو، بیر طرفدن یاخچی دیرسا، هرحالدا مؤلفین دیلی ساوادسیز

خان کیشی‌نین و یا خود مال اوْتاران اوُشاقلارین :لاچین ـ ین ،اصلان ـ ین و ایبیش ـ ین دیلیندن فرقلنمه‌لیدیر .حالبوکی،حیاتی درک ائدیب افاده‌ائتمک باخیمیندان اشرده هرکس اؤز دۆنیاگؤروشونه، تفکّور طرزینه اوُیغون دانیشاندا طبیعی اوْلور ومقبول سابیلیر. مثلا" ،دۆنیانین ایستی ـ سوْیوغونو گؤرمه‌میش ،گؤزونو آچاندان نؤکرچیلیک ائتمیش کندااوُشاغی ایبیش دئیینده‌کی: " کوْرا نه گئجه، نه گۆندوز .یازیق آدا ما دوُمان ،یا گۆنش فرقی یوْخ .قارا بختی گۆنش آغارتماز " ،اوْخوجو بوُنلارین ایبیش ـ ین سؤزلری اوْلدوغونو قبول ائده‌بیلمیر .بلکه سیز اؤزونوزده بوُنو بیلدیگینیز اۆچون : " لاچین، اوْغلانجیغین یئکه ـ یئکه دانیشماسینا هوْیوج قالیب ،توُتوشدو :ـ اده ایبیش ،سنی آنان موْللا دوْغاجاغمیش ،دئیشیک دۆشموسن "جمله‌سینی علاوه ائتمی‌سیز .خان کیشی‌نین ده دیلینده "کاتلئت ،ساندویچ"کلمه‌لری یاخچی سسلنمیر .نه‌ایسه . . .منه بئله‌گلیرکی،رومانین دیلی واثرین سوْنوندا وئریلمیش ۴۰۰ کلمه‌دن چوْخ اوْلان لغتنامه آیریجا بیر صحبتین موضوسودور .

آقای هادی،سیز رومانداتقریبا" پهلوی خاندانی حاکمیتی‌نین سوْن دؤورونَدن باشلامیش عراق ـ ایران محاربه‌سی گۆنلرینه‌قده‌ر بیردؤورو احاطه ائتمیسینیز ،بللی دیر ،بوُ دؤور ایراندا ،ائله‌جه‌ده جنوبی آذربایجاندا ان گرگین وسیاسی حادثه‌لرله زنگین اوْلان ایللردیر . شاهلیغا قارشی خلق حرکاتی‌نین یئنی دن گئنیشلندیگی،مختلیف پارتیالارین یاراندیغی،حتی بهمن انقلابی قاباغی مسجدلرین بئله مبارزه مرکزینه چئوریلمه‌سی سیزین رومانینیزین احاطه ائتدیگی دؤوروْن ان باریز حادثه‌لری دیر .سیزین کیمی قدرتلی بیریازیچی‌نین بوُ تاریخی حقیقت‌لری اؤتری،بیرجه کتاب ورقینده عمومی سؤزلرله وئرمه‌سی طلبکار اوْخوجونو راضی سالابیلمیر .اوْ دؤوروْن حادثه‌لرینی اینجه‌له‌ییب وحادثه‌لرین آخاریندا رومانین باش قهرمانی لاچین ـ ین پیسیخولوژی انکشافی‌نی وئرمک داها اوُغورلو اوْلاردی.قارادا غین مزره کندینده چیخان اۆچ دوستون ـ لاچین ـ ین،اصلان ـ ین وایبیش ـ ین گله‌جک حیاتلاری اۆچون گلدیگینیز نتیجه اثرده ان اوُغورلو تاپینتی دیر .اصلان موُغانا گئدیر .عاشیقلیق صنعتی‌نی اؤیره‌نیر . چوْنکی عصرلرین درینلیک لریندن قاینایب گلن بوُخلق یارادیجیلیق بوُلاغلاری قوْروما لیدیر .ایبیش شاهلیق دؤورونون خسته جمعیتی‌نین

رمزی کیمی اؤلومه محکوم اوْلور.لاچین ایسه جمعیتین سا غلاملیغینی قوْرویا ن ،اوْنون انکشا فی اوُغروندا چا لیشا ن انسا نلارین تمثا لی‌کیمی حکیم اوْلما ق ایسته‌ییر ،بوُنلار یا خشیدیر ،یئرینده وئریلمیشدیر .بس لاچین ـ ین آلما نییا یا گئتمه‌سی،اوْ حیا تلا اوُیوشا بیلمه‌مه‌سی، گوْل تکین له عهدی ـ پیما نی‌ئین یا ریدا قا لما سی نئجه؟منه‌بئله گلیرکی،روما نین آخرینا "سوْن" سؤزو قوْیولسا دا ،ا ثر بیتمه‌میشدیر. لاچین هله اجتما عی حیا تا قدم قوْیما میش ،یئنی یا را نا ن قوُرولوشدا خدمت ائتمه‌میش .اؤز لیا قتی‌نی گؤسترمه‌میشدیر .لاچین ـ ین اوْ اوُزا ق اؤلکه‌یه سفری و اوْرادا غیری ـ معیّن بیروضعیتده دوْنوب قا لما سی بئله بیرفیکیرین دوْغما سینا اسا س وئریرکی،سیزلاچین ـ ی آلما نیا یا اوْنا گوْره آپا رمیسیزکی،سیزین اخلاقی گؤروشوزه مغا یر اوْلان آلما ن گنجلری‌نین آچیق ـ سا چیق حیا ت طرزینه اعترا ض ائده‌سینیز ،سیزین سؤزونوزله دئسک : " جا وا ن اوْغلان وقیزلارین اوْزونون سوُیو تؤکولوب نه آبیر ،نه حیا ، نه اوُتا نما ق ... ائولرده عا ئله‌وی بوْنؤوره بوْشدور .هرنه پول ایله اؤلچولور .آروا د ایسه اوْیونجا ق ،قوْلچا ق (گلینجیک)،جیجی دستما ل ،بوُرون سیله‌جیسی..."

عزیزیم ها دی، اجا زه وئرین ،سیزین آلما ن جمعیتی حا ققیندا یا زدیغینیز بوُکیمی فیکیرلرله را ضیلاشما دیغیمی بیلدیریم.سیز بیر خلقین حیا ت طرزینی،گئیمی‌نی، دوْلانیشیغینی بَیَنمه‌یه بیلرسیز .آنجا ق اوْنو بئله آغیرسؤزلرله اتها م ائتمک اوْلما ز .آلما نلارین آچیق گزمک بیر آز دا افرا ط آزا دلیغی خوشونا گلیر .سیزین ده قا دینلارین قا را چا درا دا اؤرتولو گزمه‌سی،ا گربیر آلما ن چا درا اوْچون ایرا ن جمعیتی‌نی بئله سؤزلرله گؤنا هلاندیرسا ،یقین کی،خوشونوز گلمز . بلکه غضبله‌نرسیز ده،نه ایسه... اوْ کی،قا لدی "هرنه پول ایله اؤلچولور "فیکیرینیزه ،بوُ تکجه آلما نیا دا بئله دئییل ،بوْتون کا پیتا لیست اؤلکه‌لرینده ،حتی سوسیا لیزمده ده بئله ایدی.نه قده‌ر پول وا ر ،اوْنون حا کیمتی ده اوْلاجا قدیر .

آقا ی ها دی ،من بوُفیکیرده‌یم‌کی ،روما ندا لاچین ـ ین آلما نیا سفرینی بوُ شکیلده قوْرتا رما نیز یا خچی دئییل ،یا ریمچیلیقدیر . بوُ قوْلو انکشا ف ائتدیرمک ،بلکه ده لاچین ـ ین تحصیلی‌نی قوُرتا را نا قده‌ر دا وا م ائتدیرمک اوْلار.عکس حا لدا لاچین ـ ین آلما نیا سفری گؤیدن آسیلی قا لیر .دا ها دقیق دئسک ،سیزین گؤزه‌ل ،حیا تی فا کتلارلا

قا لانی ۴۶ـ اینجی صحیفه‌ده

یا زانی: نبی خزری
کؤچوره‌ن:م.ر.هیئت

○ گئجه دؤیولن قاپیلار

(ایکی حصه‌لی درام)

بیرینجی حصه:

اشتراک ائدیرلر: ۱ـ مهری آنا ۲ـ خزر ۳ـ بروکوروکریموف ۴ـ زؤهره خانیم ۵ـ صنوبر ۶ـ مظفر ۷ـ اسرافیل ۸ـ نسه‌آرواد ۹ـ حسین ۱۰ـ اسمر ۱۱ـ غنی معلم ۱۲ـ ولی ۱۳ ـ کاتب ۱۵ ـ مأمور ۱۶ـI ـ نجی ن ک ود ایشجیسی ۱۷ ـ ۲ ـ نجی ن ک ود ایشجیسی .

● شکیل ۱

قاپیلار دؤیولور. ایشیق ضعیفله‌ییر. سالونا"ن ک ود" HKBA ایشچیلری داخل اؤلور. اللریندە فانارکیمی ایسه آختاریرلار. فانارین ایشیقلاری پرده ده گزیر. پرده آچیلیر. اؤنلار مهری آنانین قاپیسینی دؤیورلر

مهری آنا ـ کیمدیر اؤردا؟

م. I ـ آچین قاپینی ...

مهری آنا ـ آبالا،گئجه‌نین بؤ واختنیندا سیزه نه‌لازیمدیر؟

م. I ـ آی آرواد، بیزی قاپی آرخاسیندا ساخلاما، آچ ...

مهری آنا ـ (قاپینی آچیر) نه ایسته‌ییرسینیز؟

م. I ـ اؤغلون اسرافیلی چاغیر، اؤبیزیمله گئتمه‌لیدیر.

مهری آنا ـ آی باشینا دؤنوم، اوشاق اؤقده‌ر شیرین یاتیب کی اؤیاتماغا اؤره‌گیم گلمیر... نئچین، نه وارکی، اؤنو اؤیادیم؟

م. II ـ آرواد چوخ دانیشیرسان. گئئت، یوخودان قالدیر، واختیمیز یؤخدور.

(اسرافیل گؤده‌ک گؤینه‌کده گؤرونور)

اسرافیل ـ سیزه کیم لازیمدیر؟

م. I ـ سن لازیمسان، دؤش قاباغیمیزا ...

اسرافیل ـ نه اؤچون ؟

م.ـ اۆردا بیلرسن ...
مهری آنا ـ آخی اوشاغین نه‌تقصیری وار؟
1 م.ـ دئمه‌لی بیرغلط ائله‌ییب کی،بیزی گۆنده‌ریبلر ده...
مهری آنا ـ قاتل‌لر،بوراخین اۆنو...منیم بالام گۆل کیمی اوشاق‌دیر.ال چکین اۆندان ...
اسرافیل ـ آنا ... آغلاما ... من قاییداجاغام...
مهری آنا ـ آللاه،بۆ گئجه یاراسالار(۱) نه‌واخت بیزیم قاپیلاردان ال چکه‌جکلر...آللاه،اۆزون بیزه بیرنجات یۆلو آچ ...
(مظفرین سسی ائشیدیلیر.صۆنرا اۆ مهری آنانی سسله‌ییر)
مظفرـ آی باجیم،مهری .
مهری آنا ـ قارداشیم گلدی.خوش‌گلمیسین ،آی مظفر .
مظفرـ اسرافیلی ده آپاردیلار؟ اۆ بدبختین نه گوناهی؟
مهری آنا ـ مظفر،سندن بیرسؤز سۆروشوم.زۆهره اۆواخت منه‌دئمیشدی سلیمی یامان اینجیدیبلر دئیه‌سن .
مظفرـ فیکیر ائله‌مه،خالا اۆغلوموز عاغیللی آدامدیر.عاغیللی باش‌قالدا اۆلار.
مهری آنا ـ آللاه اۆنون بیرجه بالاسینی ساخلاسین.اگرخالا اۆغلو اۆلماسایدی اۆج ـ دۆرد قۆیونا گۆره‌سنه ده قول چۆماق‌داماغاسی ووروب‌توتاجاقدیلار،آی قارداش...
مظفرـ آللاه صۆنراسیندان ساخلاسین .
مهری آنا ـ یئنی کاتیبله هئچ جور دیل تاپابیلمیرلر .
مظفرـ بونون درین کۆکلری وار.
مهری آنا ـ ائشیتمیشم زۆهره احوالاتینی .
مظفرـ کاتیب زۆهره‌یه ائلچی گۆندرمک فیکرینه دۆشوبموش،خسته‌خانالاری گزه‌نده گۆروب.صۆنرا اۆنا خبرچاتیب‌کی،زۆهره‌سلیم‌کریم اوف‌لا نشانلانیب .
مهری آنا ـ آی مظفر،دئییرلر اۆندا دوه‌کینی وار...آللاه اۆزو سلیمین کۆمکی اۆلسون .
مظفرـ نئجه ائده‌ک‌کی،قونوم ـ قونشولار سلیمین گلدیگینی بیلمه‌سینلر.
مهری آنا ـ نئجه ائده‌ک‌بیلمیرم.ماشینی گۆره‌جکلر ده.

۱ـ یاراسا = خفاش

مظفر– هه ،دۆز دئییرسن .

مهری آنا –بو نئجه زمانەدیر آی مظفر، ائوینه قۆهوم – قـــارداش قۆناق گلیر ،قۆرخورسان ،کیم سالدی جانیمیزا بۇ قۆرخونو کیم؟

(یرۆکورور کریماوف ،زۆهرەخانیم ،قیزلاری صنوبر وسۆروجو صفـــر گلیر .)

مهری آنا – سلیم ،خوش گلمیسن،منیم جئیران گلینیم زۆهره (زۆهرەنـــی قوجاقلاییب اۆپور)ماشاالله آیادا دئییرسن چیخما من چیخیم ،گۆنه ده. صنوبرده بۆیوبوب ،ماشاالله .گۆزەللیکده لاب آناسینا اۆخشاییر .

زۆهره – خوش گۆردوک ،آنا . (قۆناقلار اۆتاغا کئچیر) اوزاقـــدان کدرلی بیرنغمه ائشیدیلر .

آه ،من گۆندن – گۆنه بۇ گۆزەللشن
ایشیقلی دۆنیادان نئجه ال چکیم؟
بۇ بئرلە چاربیشان ،گۆبلە اللەشن
دوستدان،آشنادان نئجه ال چکیـــم؟

مهری آنا – کدر، سن سیز– سن سیز گلیر ،کدرلی نغمەده آستا – آستـا اۆخونور. دۆغرودان دا دهشتلی بیرفاجعەدیر .اۆغوللار بۆیودەســـــن اۆنلاردان اوچو ۲۲ باشینا چاتان کیمی دۆنیادان کۆچوب گئتسین،بیری ده همین یاشدا محبسه دۆشسون .اۆلوم محبسینه .بۆنئجەبیر عۆمـــــور سرحدی دیر ۲۲ یاش ؟نه اوچون منیمطالعیمی بئلەیازدین،تانری ؟

(ماهنی دا هادا گۆجلەنیر)

باخانلار منه دئییرلرخوشبختسن ،بئش اۆغول دۆغموسان ...منی دیلـه – دیشه سالدیلار.گۆزه – نظره گلدیم.اۆغوللاریم دۆنیایادال با دال گلدی،دال با دالدا دۆنیادان گئتدی .هانی آنا بۇدرده دۆزەبیلـــر؟ کیشی دۆزمەدی. .بیرینجی اۆغولون اۆلوموندن صۆنرا اۆقهرلـــــەدی اۆلدو... هانی منیم اۆغوللاریم؟جبرائیل ،اسماعیل،افرائیل،اسرافیل تکجه خزر...

● شکیل ۲

همن حیەط، (حیاط)

کریموف – خالاقیزی،سنین با غین همیشەکی کیمی بئنەده جنت دیـــر .

صنوبر– (مهری آنا یا یاخینلاشیب اۆنون ساچ قلی شالیندان دارتیر)

سنه ایستی دگیل ،ننه؟
مهری آنا ـ ایستی دیربالا،قوربانین اۏلوم.
صنوبر ـ اۏندا بۆ شالی آت باشیندان .
مهری آنا ـ یاخشی بالا، (بیرده اۏنو قوجاقلاییر)
مظفر ـ خالا اۏغلو،سفره آچیلانا دگ بلکه نرد ووراق .
صنوبر ـ (الینده ایپ آتدانیب دۆشور)
خوشبخت اوشاقلیق اۆچون
اولو رهبر ساغ اۏلسون
(خزر دنیزدن گلیر،الینده‌تیلۏو وار.صنوبره یاخینلاشیر)
خزر ـ سلام،خوش گلمیسن .
صنوبر ـ خوش گۆردوک ،نه‌گۆزه‌ل باغینیز وار.دنیزدن گلیرسن ؟
کریموف ـ بۆ خزردیر؟ ماشاالله،یامان بۆی آتیب . (ال وئریب گۆروشور)
مظفر ـ فرلی ایگید دا یی‌سینا اۏخشار (گۆلور)
کریموف ـ بۆ دۆغرودان دا لاپ سنه اۏخشاییر،مظفر .
خزر ـ ایسته‌ییرسن باغیمیزی سنه‌گۆستریم . (چیخیرلار)
(اۏرتایا نردگلیر .مظفرله‌کریموف اوینا ماغا باشلاییرلار)
کریموف ـ من بونون اوستاسی اۆچون گزیرم .
مظفر ـ اۏنون اوستاسی من .
کریموف ـ قۏی خالا اۏغلویا بیرمارس تاس وئریم.سنینله ده اوینا ریق .
مهری آنا ـ زۆهره‌قیزیم،من٬واللاه آروا دلیغیملا هردفعه‌سنه‌باخیرام وورولورام.
زۆهره ـ منی اوتاندیرما،آنا .
مهری آنا ـ یۏخ،بالا گۆزه‌له گۆزه‌ل دئمک ثواب دیر.هه،قیزیم بئش ـ آلتی گۆن قالایدینیزباغدا ،سیزه ائله‌باخاردیم‌کی... بیر آز گۆن دگردی،قارالاردین .صنوبرده سنین کیمی.
بلکه سلیم قۏیمور؟ (سلیمه اۆز توتور)سلیم،قوی زۆهره ایله صنوبر بیرآز قالسن باغدا .یایی گۆن آلتیندا کئچیرمک قیشین ساغلاملیغی‌دیر .
کریموف ـ (نرد اۏینا ماغا آرا وئریر .)من سنینله شریک،خالا قیزی قۏی زۆهره‌گیل سیزده قالسینلار.دنیز ایکی آددیملیقدا ،جیمسینلر

دۆیونجا .

زۇهره – آنا ،سلیمین گۆنو ائله رایونلاردا کئچیر .بیریندن گلیب اۆ بیریسینه گئدیر .ائله‌کی،گلیب ائوده‌منی تاپمادی جین وورووربئینینه.

مهری آنا – آاا ،کیمی اۆخشاییب بۆ؟ بیزده هئچ حرصلی آدا میۆخدو .

مظفر– آما ها میمیز عصب دا غارجیغی ییق. (گۆلوشورلر .)

(صفر ما شینین تکرینی دۆزه‌لدیر .)

کریموف – آده ،صفربسدیر تاققا – توروق سالدین.باشیم‌آغرییر .گئت تکری اۆ طرفده دۆزه‌لت .

صفر– باش اۆسته .

کریموف – نرد اوستاسی گزیرم .

صفر– من بونون اوستاسی. (اۆتئز– تئز نرداۆینایانلارا یاخینلاشیر) بیرشش‌قۆشا ،مظفردا ییی.عکسینه یک لروئردی.ا یشلردئیه‌سن کۆرلاندی.

مظفر– دۆنیا نین اۆزو ائله اۆیوندوردا .

زۇهره– اۆلی اۆیون،سۆنو اۆیون .

مظفر– عیبی یوخدور ،بۆ موقّتی چتینلیکدیر .

(صفر بئنه دقتله دینله‌ییر)

کریموف – بیریندن سۆروشدولارکی،بیزده‌ا بدی اۆلان ندیر ؟جـــا واب وئردی کی،موقتی جتینلیک . (خفیف گولوش .صفر قولاقلارینی شکه‌ییــب دینله‌ییر .)

زۇهره– بس بیزیم رئسپوبلیکا میزداکی اۆیون نه اۆیوندور.

کریموف – بوردا نه‌قده‌رکی ،"دۆرد گۆزلر"وظیفه‌دن دۆرد اللـــــی یاپیشیب ائله‌بئله اۆلاجاق. (هامی بۆیوک تعجیله کریموفا باخیـــر . اۆزلرده قورخو حسّی وار.)

مهری آنا – (صحبتی دگیشمک مقصدی ایله)مظفر ،واللاه بۆشاققا – شوق باش – بئینیمیزی آپاردی .بس دگیل ؟

صفر– منیم بیر دۆستوم وار .اۆنا بیراۆیون،بیرده‌مارس وئردیــم. دۆستوم دئدی کی،آمایاخشی قورتاردیمها ،دئدیم ،داهابونون هاراســی یاخشی اۆلدو .اودوزدون دا .اۆ احوالینی پۆزمادان علاوه ائتدی:آخی ایکسی ده مارس اۆلا بیلردی .

(صفر اۆزو گولور.آرایا سکوت چۆکور .)

مظفر–(یا دینا نه‌ا یسه دۆشموش‌کیمی)هه ،سلیم اسماعیللی داکــــــی

دۆستوموز صادق یا دینا گلیر؟
کریموف ـ بس نئجه؟ گۆزه‌ل دوستدور.کوراوغلوکیمی پیغلاری وار.
مظفر ـ دۆنن منه خبرچاتدی کی آتاسی اۆلوب.بیریسی گۆن یئددیسی دیر.
زۆهره ـ یقین،سلیم،سن ده گئده‌رسن.
کریموف ـ البته،گئتمک لازیمدیر.مظفر،بۆهفته‌سن گئت صفرله.بیر آزدا پای ـ میجه‌ده گۆتورون.یاس یئرینه الی بۆش گئتمزلر.
صفر ـ البته،یۆلداش کریموف، من حاضر.
کریموف ـ من ده جمعه آخشاملاری نین بیرینده گئده‌رم.
مهری آنا ـ سلیم سن بیلیرسن،اسرافیل بالام ایندی هاردا اۆلار؟
مظفر ـ هاردا اۆلاجاق؟ ن ک ود ـ نین پادولیندا.
مهری آنا ـ سلیم،اۆ اوشاق آللاهین صغیربنده‌سی دیر.اۆنون حللم قللم ایشلرله آراسی یۆخدور.
سلیم ـ بیلیرم... آللاه کسسین بئله گذرانی.
مظفر ـ من اسرافیله دئدیم‌کی،آ بالا اِمای بایرامیندا زاپرئشوننی شاعرلرین شعرلرینی اۆخوما...اۆ قده‌ر بوقلمون شاعرلروارکی، حکومت یانیندا دا بۆیوک خۆرمتلری وار.اۆنلارین شعرلرینی سۆیله گئتسین.دئدی،یۆخ کی یۆخ...
مهری آنا ـ شعر اۆستونده ده آدامی تو تارلار؟
صفر ـ دئمه‌لی بئله‌جیخیرکی،آغزیمیزا قیفیل ووروب آچارینی دا دریایا آتاق؟
سلیم ـ یوخ،صفر... سوسماق قۆرخاقلیق علامتی دیر.قۆرخاقلیق ایسه انسانی سیماسیز ائدیر...
صفر ـ اشی،دۆنیا گۆزه‌ل دۆنیادی،هرشئی دۆزه‌له‌جک...
مظفر ـ ائله دۆزه‌له‌جک دئیه ـ دئیه بۆگۆنه قالمیشق دا...
مهری آنا ـ دانیشما،آی مظفر.
(ولی گیریر ایچری).
ولی ـ خوش گلمسیز... بوردان کئچیردیم،پروکوروروون ماشینی نی گۆردوم.دئدیم بیرگۆروشوم.کریموف یۆلداش بیزیم کندیمیزین فخری دیر.
سلیم ـ خوش گۆردوک...

(اوتاقدان اوْیون هاواسی ائشیدیلیر.)

صفر- زؤهره باجی،موسیقی یه بیرخوْد وئر کئفیمه اوْینا ماق دۆشوب . . . (موسیقی چوْخالیر .صنوبر خزرله‌گلیر ،صفر صنوبرین الیندن توتوب اوْینابیر. هامی ال چالیر.)

ایشیق سؤنور.

● شکیل ۳

صحنه یئنه قارانلیق دیر.واهمه‌لی قاپی دؤیولمه‌سی ائشیدیلیر.

سلیم- کیمی ایسته‌ییرسینیز ؟

سس- واجیب ایش وار ،بیزیمله گئتمه‌لی سینیز. . .

سلیم - گئجه‌نین بوُ واختی نه‌ایش ؟

سس- (قاپی برکدن دؤیولور)چوْخ دانیشما ،آچ قاپینی.

سلیم - یاخشی سس سالمایین آرواد- اوشاق دورار ،گلیرم. . . سیزنه ایسته‌ییرسینیز آخی ؟

سس - گل ،بیلرسن.

(گئجه کؤینه‌گی‌نین اۆستونه اوزون شال سالمیش ،یوخولو- یوخولو ایشیغی یاندیران زؤهره سکسکه‌لی حالدا ارینین دالینجا قاچاراق سوْروشور.)

زؤهره- سلیم گئجه یاری هارا بئله؟

سلیم- گئت یات . . . ناراحات اوْلما ،ایندی قاییدارام. قابینی آچیق قوْی . . .

سس- واخت یوْخدور،تئز اوْل .

زؤهره - آی آللاه جوُنه ایشدیر دۆشدوک ؟

(صنوبر اوْ بیری اوْتاقدان آلت پالتاریندا گلیر)

صنوبر- آنا ،آتامی هارا آپاردیلار؟

زؤهره - گؤرونور تعجیلی بیرایش‌وار. . .

صنوبر - من بیلیرم گئجه گئده‌نلر بیرده قاییتمیرلار. . .

زؤهره- آتان پروکورور آدامدیر،آی بالا نه‌دانیشیرسان .

صنوبر- آخی قوْنشوموز علی حیدر عمی‌نی ده گئجه جاغیریب آپاردیلار.اوْ گئده‌نی گئدیب .

زؤهره- جئیران بالام،آتانا هئچ بیرشئی اوْلماز ،گئت یات .

صنوبر- من یاتا بیلمیرم،آنا ،بوردا اوْتوروب آتامی گؤزله‌یه‌جکم.

(ا یکیسی ده غملی سکوت ا یچینده بیر- بیرینه سیغینیب اۏتـــوروب، اوزا قدا ن کدرلی ما هنی ائشیدیلیر .)

ا یشیق سؤنور .

● شکیل ۴

یئنه ظلمت گئجه ،تا ردا حزین بیرموغا م چا لینیر ،ظلمتین قوینوندا آغ ا یشیق دا یره‌سی گؤرونور .

مهری آنا -(ا یشیغا مرا جعتله) آی کیشی،ا سرا فیلی آپا ردیلار ،سلیمی توتوولار ،یگا نه دا یا غیم دا یا خیلدی آی کیشی،هرگۆن یۏلونو گؤزله - ییرم ،بیرگۆن سن گلمه‌یینده دؤزه بیلیمرم ،علی ا کبر ،سؤیله گـــؤروم، نییه گئج - گئج گلیرسن یا نیما ؟ ا یشیقسیز دا ریخیرا م ،آخی علی‌ا کبر تئز- تئز گل .قۏی نورلو اۏلسون ا نسا نلارین یۏلو نورلو . . .بیلیرم، یۏل اۆچون گۆنش وا ر ،آی وا ر .آ ما علی‌ا کبر اۏنلار گؤی اۏد دور .ا نسان ا ن جۏخ یئر اۏدوندا ن قیزینیر .اۏنلاری سؤندورمک اۆچون قا را ا للـــر پیدا اۏلوب گۆنشی سؤندورمگه حؤکم وئرن جلادلارین سا یی آرتیـــــر . ظلمتی اؤزلرینه ا یشیق بیلنلرین صا با جی یۏخدور ،علی ا کبر .اؤلـوم، ا یتگی .دا ها بس دگیل ؟ اۏد کی،وا ختسیز سؤندورولوب ،اۏعؤمره قصد دگیل ؟ قا رداشیم دا اۏغوللاریم دا اۏد تک یا ندی پا رلادی،اۏد تـک سؤنوب گئتدی .تئز- تئز گؤرون ،علی ا کبر .

● شکیل ۵

مکتب ،قیرمیزی گوشه ،خزر دیوا رغزتینی حا ضرلاییر .ا سمرگلیر .

خزر- ا سمر؟

ا سمر- یئتیملیک گۆنلریمیز با شلاندی،خزر .سن ده یئتیم ،مـــن ده یئتیم .

خزر- هه ا ئشیتمیشم آتا نی آپا ریبلار . هله‌بۆ یئتیملیک دگیل .بلکـه قا ییدیب گلدی .

ا سمر- قا رداشیم حسین ین اۆره‌گینه دا میب کی،آتا م قا ییتما یا جا ق

خزر- یۏخ ،اۏلا بیلمز .آتا ن پیرکیمی کیشی دیر .کؤهنه فهله‌دیـر .

ا سمر- ا ئله‌دیر ،آتا م بۆتون عؤمرونو ما زوتون،پا لچیغین ا یچینـده کئچیریب ،فهله‌لر آرا سیندا گیزلی پا رتیا ایشی آپا ریب .

خزر- الینده بیر سند وا ر؟

ا سمر- نه سند؟

خزر– بونلاری اثبات ائتمگه آخی ایندی انسانلاردان چوْخ کاغیذلارا اینانیرلار .
اسمر– اوْ اؤزو جانلی تاریخدیر ،سنددیر .هله بونو شبوت ائتمک اوچون دلیل – سند ده لازیمدیر؟
خزر– منیم دا بیم‌دان دا ، قاردا شیمدا ندا بیرخبریوْخدور .یازیق آنام یوْللار یورغونودور .ائله گئدیرپای پیادا شهره .داش ائوین قاپیلاری اوزونه باغلانیر .
اسمر– آتامی آپاران گوندن آنام شهردن قاییتما ییب .ائله باجیم گیلده قالیر .
خزر– اسمر ،من رهبره شعرله مکتوب یازمیشام .ایسته‌ییرسن سنین آتان‌باره‌ده ده‌یازیم .
اسمر– یازدیقلارینین خئیری وار؟
(ولی گلیر)
ولی – اوْهو ،قزئت دئیه‌سن حاضیردیر .سلام ،اسمر .سن ده بلکه‌باشلا میسان شعریازماغا بیزیم غزت اوچون ؟
اسمر– یوخ،بیزیم صنفین اعلاچی لاری حاقدا مقاله‌یازمیشام .
(بیرپارچا کاغیذی کتابین آراسیندان گوتوروب خزره وئریر .) بگنسه‌نیز چاپ ائدین . (چیخیر)
ولی-چوخ یاخشی،گوْرورسن اسمرده فعاللاشیر .سن غزئت ده تئز– تئز شعروئر .
خزر – نییه ؟
ولی – اوْ گون گوْردوم اسمرسنین شعرلرینی یامان اوْخویوردو .سنین پرستشکارین‌دیر .
خزر– شعری ائله هامی سئویر ده . . .
ولی – اسمرخصوصی محبتله سئویر . (استول اوستونده‌کی کتابی گوتورور .) نه‌قشنگ کتاب دیر .ژول وئرن "سرّلی آدا " .انسانلار دا آدالار کیمی سرّلی دیر .وای (کتابین آراسیندان نه‌ایسه دوشور .اگیلیب گوتورور) آها ، شعردیر .
خزر– وئر بورا .
ولی – قوْی اوْخویوم .
خزر– وئر دئییرم .

ولی دوست شعرینی دوستون اوْخوماغا حقی یوْخدور؟
خزر- (کاغیذی آلماغا چالیشیر)من اجازه وئرمیرم اوْخویاسان .
ولی - اوْندا من اجازه‌سیز اوْخویارام.

اسدی سحریئلی - دئدیم سسیندیر،
سنی سئون شخصی حؤرمتله دیندیر.
من ایندی بیلدیم‌کی،ندیر محبت
الدن قلبه آخیب گئدیر محبت
روحومدا ،عشقیمده‌بوْگوْن سنیندیر.

اعلا شعردیر.عشق اوْلسون سنه.باشرحرفلری یوْخا ریدان آشاغی،اسمر بوْ شعردگیل ،معجزه‌دیر.سن منی حئیران ائتدین ،حئیران .
خزر- بسدیر سن آللاه .
ولی - اسمر بوردایدی ،نییه وئرمه‌دین شعری اوْنا ؟
خزر- نه‌بیلیم .
ولی - آده،شاعر اوتانجاق اوْلار؟ اوتانجاغین اوْغلو اوْلماز دئیبلر. یاخشی اوْندا من اؤزوم جاتدیرارام بوْشعری اسمره.
خزر- هئچ بئله شئی اوْلار.
ولی - نییه اوْلمور؟ دوست - قارداشدگیلیک ؟
خزر- آخی،اوْسنین دئییکلیندیر؟(اوشا قلیقدان آدا خلانمیش)
ولی - دئییکلی ...کؤبک کسمه...بونلار کئچمیشین منفورقالیقلاری-دیر.
خزر-من ده ائله دؤشونورم.آما ...
ولی - آمّاسی اوْدورکی،منیم گؤزوم باشقا قیزا دؤشوب.شهرده یاشاییر.یامان وورولموشام.اوْنون دا آماسی وار.
خزر- نئجه‌کی ؟
ولی - آتاسی توتولوب .
خزر- آتاسی توتولانی سئومک اوْلماز؟
ولی - سئومک اوْلار،ائولنمک اوْلماز.
خزر- اوْندا بس اسمرین ده آتاسی توتولوب .
ولی - اوْنونچون ده اوْنا ائوله‌نن کیمدیر.یاخشی - یاخشی ظارافات ائدیردیم.(شعری جیبینه قوْیوب تله‌سیک چیخیر)
ایشیق سؤنور.

● شکیل ۶

مهری آنا الینده زنبیل شهردن گلیر .

خزر- شهرده نه‌خبرواز ،نه یوْخ .

مهری آنا - آللاه قان ایچنین ائوینی ییخسین .اوْنو گؤروم قان قوسسون .آه ،اوْغول تورپاق دا بوناحق ایشلردن اوْد توتوب یانیر .

خزر- بس اسمرین آتاسیندان دا بیرخبر یوْخدور .

مهری آنا - نیسه ده یازیق اوْلوب قالدی ...منیم کیمی یوْللاری اوْلچور .

خزر- سن بیلن داها اوْنلارین دا آتالاری قاییتماز؟

مهری آنا - نه‌بیلیم .آللاه ائله‌مه‌سین کی،بودا گئده‌ر - گلمز»یوْلو اوْلسون ... سنین شعرله یازدیغین مکتوب مسکووایا چاتیب .

خزر- چاتیب ؟ نه‌یاخشی؟

مهری آنا - بورا گؤنده‌ریبلر .

خزر- بورا نییه ؟آخی،من اوْنو مسکووایا یازمیشدیم .کرئملی،رهبر- یمیزه...

مهری آنا - "ای اولو رهبریم ائشیت سسیمی.دایم گونا هسیزدیر قارداشیم کیمی"... بونو یادیما سالدیلار .

خزر- هاردا ؟

مهری آنا - بوگونکو گؤروش واختی .

خزر- کیمینله گؤروش ؟

مهری آنا - صوْنرا دانیشارام .

خزر- دئمه‌لی ...مکتوبوم رهبره چاتیبسا اوْندا ،اوْ گؤستریش وئریب ...قارداشیمی دا ،دایی‌می دا بوراخاجاقلار .

(خزر قاچاراق صحنه‌دن چیخیر .آنا اوْنون آرخاسینجا)

مهری آنا - الٰهی،اوْندا نه بؤیوک اینام وار ...گؤره‌سن خزرین بوُ دوْنیادا الیندن بیرشئی گله‌جک ؟ بلکه اوْنون گئجه - گوْندوز اوْخودوغو کتابلار باشینی خراب ائله‌یه‌جک ...آه ،بوُائو- ائشیگین نئجه دوْلاندیراجاق ؟سؤزلری یان - یانا دوْزمکله ،قافیه قاپماقلا عؤمور سوْرمک ممکوندورمو ؟بئش اوْغولدان یادگار بیرجه بالاما سن اوْزون کؤمک اوْل ،یارب ...

(تارصدالاری آلتیندا ایشیق دایره‌سی حرکت ائدیر .)

کیشی ،نه‌یا خشی کی گلدین،اۆره‌گیم آزقا لیردی پا رتلاسین ...علی اکبر ،سنسیز بۇدۆنیا نین آغیرلیغینی چکه‌بیلمیرم..هردن ائله آغلاما ق ایسته‌ییرم‌کی..آما آغلامیرا م.خزر گۇره‌ر...خفت‌ائیله‌ییر. فقط سنین منه‌بخش‌ائتدیگین دۇزوم منیمله‌دیر ،علی‌اکبر...دۇزورم... فریا دیم ایچیمده‌دیر ،گۆلوشۆم چهره‌مده.نه‌ائتسین مهرین؟ بۇ دردلرین قا با غیندا نئجه دۇزسون اۆره‌ک ؟سنه هرگۆن دعا ائدیرم.... ساغ اوْل کی اوْ پاک‌طبیعتینله بیزی،بیزیم روحوموزو اوزاق سمانین انگینلیگیندن ده قوْرویورسا ن .

با یا قدا ن خزرمنه دئییرکی،اومیدی،اینا می ایتیرمک اوْلماز.اینامی منه سن وئریرسن،علی اکبر.سن اؤلمه‌یه‌سن ،اینا ما دۆنوب بیزیمله یا شا ییرسا ن .

ایشیق سۇنور.

● شکیل ۷

کندین جما عا تی مکتب حیا طینه ییغیلیر.مهری آنا،نیسه آروا دلاصحبت ائده‌رک گلیر.

نیسه آروا د ــ نئجه گۆندور دنیز قیرا غینداکی ائوین کئشیگینی چکیرم‌کی،بلکه کیشیدن بیرسۇزدئسینلر.کیم ــ کیمه‌دیر؟ ائله‌بیل اوْرادا ایشله‌ینلرین ها میسی دا شدیر،دمیردیر.

مهری آنا ــ بیلیرسن کی،سن گئدن یوْلو من ده هرگۆن گئدیرم، آما بیچا ره‌لردن بیرخبر وئرمیرلرکی،وئرمیرلر.

نیسه آروا د ــ درد بیزی پیس‌یوْلدا قوشا لاشدیردی،آی مهری ؟

مهری آنا ــ گۇرونور طا لعیمیز بئله‌ایمیش.درد آغیر یۆکدور،اوْنو دا شیما غی گره‌ک با جا را سا ن .

نیسه آروا د ــ دۆنن اوْن سا عا ت آیا ق دۇیه‌ندن صوْنرا بیردن قا پی آچیلدی .سئوینديم...نئوبتچی ضا بط منه یا خینلاشیب دئدی :ــ با جی بیرده بۇرا گلمه .

مهری آنا ــ آه ،نئجه بیغی بورما جا وا ن منیم قوْلومدا ن توتوب دا رتدی .قوْوما ق ایسته‌دیلر.هئچ بئریمدن ده ترپه‌ده بیلمه‌دیلر.آما چا رشا بیم پا رچا ــ پا رچا اوْلدو.

نیسه آروا د ــ دردین الیندن آدا مین با غری چا تلاییر.

مهری آنا ــ بلکه بۇ دردلرین آجیغینا کندده بیرتوی چالدیراق،

آی نیسه ؟

نیسه آرواد ـ سن بیلیرسن کی،اسمر اوْ کوْمسومول ولی نین گؤبک کسمه‌سی دیر .عالم بیزه نه‌دئیه‌ر ؟

مهری آنا ـ بوُ،آخماق عادتدیر .اوشاقلار گره‌ک اؤزلری سئویب سئچسینلر .

نیسه آرواد ـ دۆز دئییرسن .اوْنو دا بیلیرم‌کی،اسمر ولینی سئومیر .

مهری آنا ـ باری اوشاقلار خوشبخت اوْلسونلار .

(صحنه‌یه جماعتلا بیرگه اسمروخزر ده گلیر .ولی ،غنی معلم،حسین وبیرجوخ باشقالاری توْپلاشیر مکتب حیاطینه .ولی کوْرسویه‌طرف کئچیر)

ولی ـ عزیز یوْلداشلار،من بیربا ش مطلبه کئچمک ایسته‌ییرم .بیز فخر ائتمه‌لی ییک .بیزفخرائتمه‌لی ییک کی ،پارتیا میزین داخلی وخارجی دوشمنلریله اؤلوم ـ دیریم مبارزه‌سینده قازاندیغی جهان شمول غلبه‌لرین شاهدی ییک .اجتماعی حیاتیمیزدا ،تصرفاتیمیزدا تاریخی پروسئس گئدیر .خلق دوشمنلری آشکارا ئدیلیروا ؤزلایقلی جزاسینا جاتیرلار .لاکین بیزجوخ آییق اوْلمالی‌ییق .بعضاً خلق دوشمنی بیزیم اؤز عایله‌میزین ایچینده اوْلور .بیزبونو واختیندا گؤرموروک وافشا ائتمیریک .بیز پاولیک ماروزوولار نسلی‌نین نماینده‌لری ییک .بونو بیز هئچ واخت اونوتمالی‌ییق .بوُباره‌ده منیم بیرکوْمسومول ایشچیسی کیمی گوْنا هیم آزدگیل.لاکین بیز گونا هیمیزی واختیندا یوماغی دا باجارمالی‌ییق .آتا مین،من دئمک ایسته‌دیم کئچمیش آتامین چونکی ایندی من اوْنا آتا کیمی باخا بیلمه‌رم ـ قوْلچوماق اوْلدوغونو ،کوْلخوز تصرفاتینا بؤیوک زیان ووردوغونو من واختیندا گؤردوممو؟ بو سئوالامن مثبت جاواب وئره‌بیلمه‌رم

(نیسه آرواد ومهری اؤز آرالاریندا دانیشیرلار)

مهری آنا ـ گؤر آتا سینی ساتان بیرآدامکورسودن نئجه اوْدلو ـ اوْدلودانیشیر .

نیسه آرواد ـ اوتانماز ـ اوتانمازهله‌بیر جماعتادا دئییر .

مهری آنا ـ گؤرقیزینی کیمه وئرمک ایسته‌ییرسن ؟آتاسینی ساتان آروادینی دا ساتار .

نیسه آرواد ـ مندن اوْلسا کوْرا ـ کئچله وئره‌رم .آما بوُدیل اوْتو یئمیشه یوْخ.

(ولی بیر سندجیغا ریب با خیر)

ولی ـ یوْلدا شلار ،مثلا" ،بیزیم مکتبده خلق دوشمنلری‌نین بیزه اۇزانا ن اللرینی وا ختیندا کسمک اۆچون نه‌جۆرتدبیرلر گؤرولور؟ بۇدور ،مکتب دیرئکتوروموز غنی یف .بویورسون،دئسین گؤره‌ک دفتر وکتا بلاردا نقطه ـ ویرگوللروا سطه‌سیله رهبرلریمیزین آدلاری اوْخونا ن چا پ محصوللارینی وا ختیندا ییغیب محوا ئتمک یوْلوندا نه‌کیمی اوْپئراتیو تدبیرلرحیا تا کئچیریب .سیا سی کوْرلوغا توتولموش غنی‌یف حتی اوْگیزلی یا زیلاری گؤرمک با جا ریغیندا ن دا محروم‌دور .گؤزلرینیزه ا یری بیرعینک تا خین غنی یف .

ا سمرـ سنین دئدیکلریندہ جسا رتدن چوخ قوْرخا خلیق حس اوْلونور . قا را منی با سینجا من قا را نی با سیم .

خزرـ آتا نی توتدورا ندا ن صوْنرا یا ما ن جسا رتلی اوْلوبسا ن .

ا سمرـ نه‌قده‌ر گره‌ک دا ش اۆره‌کلی اوْلاسا ن کی،اؤز آتا نی محبسه سا لدیرا سا ن .

ولی ـ اؤزوم بیلیرم .سوونت حکومتی یوْلوندا جا نیمدا ن دا کئچمکه حا ضیرا م .

خزرـ یا زیق غنی معلم ،ا یندی اؤزوندن قا ت ـ قا ت کیچیک بوْ حیا سیزین قا رشیسیندا نئجه جا وا ب وئرسین.گؤر بیرکیم‌ـ کیمی‌محا کمه ا ئدیر؟

ولی ـ (بیرا ستکا ن سوا یچیندن صوْنرا)سا کیت .بویورسون دیرئکتور غنی یف ،بلکه اؤزونه برا ئت قا زا ندیرما غا سؤز تا پدی.

خزرـ اوْ کتا بدا کی یا زیلارمسئله‌سی یا لاندیر .غنی معلیمین بئله ا یشدن خبری یوْخدور .

ولی ـ دئمه‌لی،سیز ده. . .اوْنا دیل وئریرسینیز .پا رتکومشا هبا زوف اؤزونو خسته‌لیگه ووروب هئچ ا جلاسا دا گلمیر .

نیسه‌آروا دـ آ ه ،ولی . . .اوْبیزیم قوْنشوموزدور ،بیلیرم ا ئوده اۆره‌گیندن یا تیر .

مهری آنا ـ اوْگون یا زیغا ا ئله‌سؤزلر دئدی کی،دا ش اوْلسا یدی اریردی . . .اوْ دا غنی کیمی سنه جا وا ب وئره‌بیلمه‌دی .سا لدی اۆره‌ـ گینه .ا یندی ییخیلیب یوْرغا ن ـ دؤشه‌یه . . .

ولی ـ مهری آنا ،سیزبۇا یشلره قا ریشما یین.پا رتکومون

حا ل ـ حاضیردا هاردا اوْلدوغو منی ما را قلاندیرمیر .غنی یف ،من سیزین سؤزونوزو گؤزله‌ییرم .

غنی غنی یف ـ من ایندی بوردا نه دئمه‌لی‌یم؟

ولی ـ تقصیرینی بوْینونا آلما لی سا ن .

غنی غنی‌یف ـ ها نسی تقصیریمی؟

ولی ـ سیا سی کوْرلوغونو .

غنی غنی یف ـ ولی،پا رتکومو یا تا غا سا لدین،اوْره‌گین سوْیوما دی، ایندی منیم‌قصدیمه دورموسا ن ؟بونه سؤزدورجما عا ت یا نیندا منه دئییرسن ؟هئچ فیکیرلشمیرسن کی،من سنین معلمین اوْلموشا م؟سندن ۳۰ یا ش بؤیوگم.سن منی ایندی اتها م ائدیرسن ؟...

ولی‌ـ غنی‌یف ،من دئدیگیمه کیملرین یا نیندا جا وا ب دئهم ، اؤزوم بیلیرم .سنه‌ا یسه اؤزبا شینا لیق ائله‌مگی مصلحت گؤرمورم .سئوا لیما کؤنکرئت جا وا ب وئر .تقصیرینی بوْینونا آلیرسا ن ،یا یوخ؟

غنی ـ آخی ،نه‌یی بوْینوما آلما لی یا م ،نه‌یی؟...

ولی ـ شا گردلرین سیا سی تربیه‌سی ایله مشغول اوْلا بیلمه‌دیگینی، هله اوْنو دئمیرم‌کی،ا ل یا زما لارین عرب ا لفبا سیله‌دیر .بؤدا ا وشا قلارا منفی تأ ثیر گؤستریر .غنی ـ عرب ا لفبا سینی بیلمه‌گین یعنی ضرری وا ر؟

ولی ـ پا ن ا سلامیزم تفکرو بیزه یا ددیر .بیزیم دؤوورون اؤز قا نونلاری وا ر .سیز اوْدلا اوینا ییرسینیز .

غنی ـ بیلیرم...ا یندی خلقین مینلرله اوْغوللاری زیرزمیلرده چورویور .دئییرسن من یا لاندا ن هرشیئی بوْینوما آلیم ،جا نیم‌قورتا رسین بس‌گئجه یا ری گئدیب قا ییتما یا نلار نئجه اوْلسون ؟

ولی ـ خلق دوشمنلرینه بیزیم جمعیت ده یئریوْخدور ،غنی معلم .

غنی ـ اوْندا اوْستونه یؤزونو ده قوی یا زکی،من ده اوْگئده‌نلرین بیریسی یم ...ا ئل له گلن توی ـ با یرا مدیر .

ولی ـ من یا زا ن دگیلم ،ا فشاء ا ئده‌نم .

غنی ـ حقیقت آجی دا اوْلسا قولاق آ س .

(جما عا تا مرا جعت ا ئدیر .)

ا را ده‌سیزلیک وقوْرخو مطیع‌لیگه آچیلان پنجره‌دیر .قورخو حسی، کؤله‌لیک دویغوسؤا ئله بیرشیطا ندیرکی،قلبدن چیخما سا ،بیزها میمیز ،

همیشه‌لیک معنوی شکست لرا اۆلاجاغیق.
ولی ـ سیزبوندا کی دیله‌باخین .جغرافیا معلیمی فیلوسوف اۆلوب خبریمیز یوخموش .
خزر ـ غنی معلیم اۆره‌گینی آچیب دئدی .اۆره‌کده‌داش دگیل آخی ...
غنی ـ اۆغلوم خزر ،اۆنسوز دا طالع منیم اوجون اۆز حؤکمونو وئریب من هئچ نه‌دن قۆرخمورام .نه قده‌رکی،آرامیزدا بئله ساتقینلار با لالاییب آرتاجاق ،هله‌چۆخ قاپیلار گئجه‌یاری دؤیوله‌جک ...
مهری آنا ـ بلی،غنی معلیم یاخشی آدا مدیر .اوشاقلاریمیزین ها میسینا درس دئییب .
نیسه آروا دـ ولی،سن آلله ،غنی معلمین سؤزلرینی یوخاریلار دا بیلمه‌سینلر آماندیر .
ولی ـ غریبه آدا ملارسینیز .قوربانلار بها سینا دؤلت قورموشوق .غنی معلیم کیمی عکس انقلابچیلار اۆ دؤلتی ییخماق ایسته‌ییر . سیز ده دئییرسیزکی،اۆنو اؤپ قوی گؤزونون اۆستونه ...
غنی ـ سنین گؤزلرین کۆر اۆلوب .یۆلون ها یا نا دیر .بیلمیرسن .
ولی ـ منیم بیریۆلوم وار .اۆ دا کۆمونیزم یۆلودور .
خزرـ ولی،آدام اۆز معلیمی ایله بۆدیلده دانیشماز .
ولی‌ـ غنی معلمین مسئله‌سینی بیتمیش حساب ائده‌ک .دئمک ایسته‌ییرم کی بیزخلق دوشمنلری نین قوهوملاریلا ایشله‌مگی ده‌باجارمالی‌ییق. اولو رهبریمیز اۆزو دئییب کی،اۆغول آتا یا جاواب ده دگیل. اۆنلارین قوهوم ـ قاردا شلارینا دا دقتلی اۆلمالی ییق.مثلا" ، بیز مکتبیمیزین گنج شاعری خزردن راضیلیق ائتمه‌لی‌ییک .اۆ اجتماعی حیاتدا فعال اشتراک ائدیر .دیوارغزئتی بوراخیر .آچیغینی دئمه‌لی یم کی،اۆ دیوار غزئتینی ها میمیزهوسله اۆخویوروق .اولو رهبریمیزه مراجعتا" شعر ده یازیب ایندی گلین خواهش ائده‌ک ،خزر یازدیغی همین شعردن بیرپارچا اۆخوسون ...
(یئرلردن"اۆخوسون" ، "اۆخوسون"سسلری ائشیدیلیر)
خزرـ تزه یازدیغیم شعردن بیرپارچا اۆخوماق ایسته‌ییرم.

سنسن اوجالیغیم،
منیم آیریلیغیم
گئجه‌دن سۆزولن

سنسن غروروم،
گؤروشومده سن.
آغ آپپاق نوروم،

گوندوزدن بویلانا ن گونشیمده سن،
آی آنا دیلیم.

گؤیلر لایلا دئسین دا غا با ش قویوم
منیم انتظاریم نیگرانیمسان
حسرت صحراسیندا بیرا یچیم سویوم،
سئوگی قطعه‌سینده گور عمانیمسان
آی آنا دیلیم.

سندن اوزاقلاردا بیز قالدیق یئتیم.
آنجاق سسله‌نیردین یوخولاردا سن.
بلکه موقتی مغلوبیتیم، آماکی،ابدی بیرطنطنه‌م سن،
ای آنا دیلیم.

عزیزدیر اؤز یوردوم،توپراغیم منیم،
من کی وطن دئیه‌ن طریقتده‌یم
اوجال ،ای مقدس بایراغیم منیم
اؤنونده ابدی عبادتده‌یم
منی بؤسجده‌دن اؤلوم آییرار،
صؤسرا دیز چؤکه‌جک اؤولادلاریم وار،
ای آنا دیلیم.

(گئت ـ گئده همن شعراؤخوندوقجا کاتب اؤز کا بینئتینده گؤرونور کاغیذلارا باخیر واؤخوماد ان بیرـ بیر سوبا یا آتیب یاندیریر. اؤدلا اؤینا ماق اؤنا یامان لذت وئریر.آداما ائله‌گلیرکی،اؤ بوتون دؤنیانی یاندیرماغا حاضردیر.)

کاتب ـ بیلمیرلرکی،کرئمله گئدن مکتوبلاربیربا شامنیم استولومون اؤستونه گله‌جک ؟ زهله‌م گئدیر بؤ عرضه‌بازلاردان .رئسپوبلیکادا ایدئال بیرشرایط یارانیب ـ دوشمنلر اؤز جزاسینا چاتیر،دوستلاردا لایقلی رتبه‌یه مینیرلرـ بئله بیر واختدا شکایت نییه یازیلسین ؟ بؤجور حاللارین کؤکونو کسمک لازیمدیر.حتی بعضیلری شعرله‌ده‌یازیر. مگرآزدیر رئسپوبلیکادا دؤشمن موقعینده دوران شاعرلر.اؤنلاردا اؤز جزالارینا چاتمالی دیر.بیری یازیرکی،"ایشیقلی دؤنیادان نئجه ال چیکیم".مجبور ائده‌رلر،ال چکرسن ...باشقا بیریسی آتماجاآتیر: "ابلیس،اؤ بؤیوک آد نه قده‌ر جالب حیرت".باشا دؤشوروک، چؤره‌گی قولاغیمیزا یئمیریک .اؤ،بیریسی ده باشلاییب کی،منه نییه خیردا

بورژوا یا زیجی دئییرسینیز؟ من اوْلسام- اوْلسام ایری بورژوا یا زیجیسی اوْلارام،نه اوْلارکی ،اوْل .ا یری بورژوا زیبا نین ائلجزاسی دا ایری دیر.

(زنگی باسیر ،مأمور گلیر)

مأمور- بویوروُن یوْلداش کاتب.

کاتب- رهبره شعرله سیجیللەمە یازان اوْغلانین اوْستونده گؤز اوْلمالیدیر.خصوصیله ،"آنا دیلی"شعریندن صوْنرا.

مأمور- آناسی هرگوْن گلیر کسدیریر بوُ بینانین قاباغینی.

کاتب- مایما قلاردا اوْنو قوْوا بیلمیرلر؟ اوْره‌گی یوموشاقلارا باخ. گولله‌نی کوره‌کدن وورماغی یاخشی باجاریرلار.آما...

مأمور - اوْ، قاراچارشابلی قادین یئنه‌ده اوْرادا دیر.

کاتب- من دئمه‌دیم،اوْ آروادی بیرده بوردا گؤرمه‌ییم؟

مأمور- بلی،دئدینیز.بیزاوْلچو گؤتورودک.قوْوماق ایسته‌ینده...

کاتب- چارشابی دا جیریلیب پارچا - پارچا اوْلدو.صاباحی یئنه‌ده گلدی هه؟

مأمور- بلی.

کاتب- دایان ،دایان ...بوُ آرواد پروکورور کریموفون قوْهومو دگیل ؟

مأمور- ائله‌دیر.یوْلداش کاتب ،گؤزه‌ل حافظه‌نیزوار.خالاسی قیزی دیر.

کاتب- اوْ اسماعیللی قیامینی حاضیرلایانلار هله ساغ دیر؟

مأمور- چوخوسونون حؤکموحاضیردیر.سیز امضالاسانیز،گوْنوصاباح...

(کاتب پنجره‌یه یاخینلاشیر وبیردن مأمورا)

کاتب- اوْ آروادی گتیرین بورا.

(مأمور چیخیر.)

قوْی بیلسینلرکی،من نئجه هوماینستم،بوتون رئسپوبلیکا ائشیتسینکی ،من "خلق دوشمنی‌نین" باجیسیلا دا نئجه مهربان گؤروشورم.انقلابی رهبر رحیملی اوْلماغی دا باجارمالی دیر.

(مأمور ایله‌مهری آنا ایچری‌داخل اوْلور.کاتب مأمورا اشاره‌ائدیر، اوْچیخیر.)

کاتب- آرواد!

مهری آنا ـ آرواد یوْخ ،آنا

کاتب ـ هه ،سن بئش اوْغول دوْغموسان .بونونلا فخرائده‌بیلرسن ...

مهری آنا ـ اوچونون مزاری اوْنسوزدا منه گؤز داغی دیر...بو آز ایدی .هله‌بیراوْغلومدا قاردا شیملا بیرگه بوردا گونا هسیزیا تیر.بس دگیل ؟

کاتب ـ سوْن بئشیک اوْغلون دا شاعر اوْلوب شعریازیر...

مهری آنا ـ هله‌شاعر دئمک اوْلماز .قافیه قوراشدیریر...

کاتب ـ آما شعرله مکتوب یازماغی باجاریر.

مهری آنا ـ اگر اوْردا آرتیق،اسگیک بیرسؤز یازیلیب سا ،گوناهکاری منم .غضبله‌مه‌یین .من دئمیشم ،اوْ قافیه‌لندیریب .

کاتب ـ "قویما واختسیز سؤنه اولدوزوم،آییم .گوناهسیز توتولوب قارداشیم ،دایی‌یم".یاخشی سن دئمیسن ،اوْدا یازیب .اوْندا دئ گؤروم هارادان بیلیرسن کی،اوْنلار گوناهسیزدیر؟

مهری آنا ـ آخی ،اوْنلارین نه‌گوناهی ؟ فاغیرآدا ملاردیر.اوغلوم داکی بولشویک دیر .جیبینده قیرمیزی کتابجاسی وار.

کاتب ـ سیز هئچ ناراحات اوْلمایین ،استنطاق هرشیئی‌آیدینلاشدیرار. بلکه دوْغرودان دا ،گوناهکار دگیل لر.گوناهسیزآدا ملار جزالانا بیلمز. کیم جزالانیرسا ،گرەک‌اؤز امضاسی ایله اؤز تقصیرلرینی بوْینونا آلسین .بوْبارەدە قوهومونوز پروکورور کریموف‌دان سوروشا بیلرسینیز .

مهری آنا ـ بدبخت سلیم.اوْ دا ...

کاتب ـ اؤزو ییخیلان آغلاماز دئییبلر...

مهری آنا ـ دئیین،اونلاری آزاد ائتسینلر ،خواهشیمی یئرەسالماین .سخاوتینیزی بیزدن اسیرگەمەیین .آللاه کؤمک اوْلسون . بئله اوْلماسا بلکه‌منی ده توتوب سالاسینیزداما .داهامن نه‌اوچون یاشاییرام

کاتب ـ اوْنلار دؤلت علیهینه قیامین اشتراکچیلاری دیر .

مهری آنا ـ دئدیگینیز اوْ قیام نه‌دیر؟

کاتب ـ اؤلکەنین ایندیکی وضعیتنده "قیام"سؤزونون معناسینی بیلمەیین وارسا اوْ دا یقین سیزسینیز .

مهری آنا ـ واللاه منیم جوخ ایشلردن باشیم چیخمیر.

کاتب ـ هر آددیم دا عصیان ،تهلکەایله راستلاشمالی اوْلورسان .

بئلەگئتسە ،بؤیوک جتینلیکلە قوردوغوموز دؤلت دا غیلا بیلر .اۏنو قۏروما ق هروطندا شین بۏرجودور .یوخسا عکس انقلابی چیخیشلار ،بوۏ قورولوشون تمل دیرەکلرینی اوچورا بیلر...
مهری آنا ـ نئجه یعنی عکس انقلابی؟! انقلابا عکس اۏلما ق ؟ یوخ، بیزیمکیلر همیشه انقلاب طرفداری اۏلوبلار.
کاتب ـ کاش دئدیکلرینیز تصدیق اۏلونسون .
مهری آنا ـ آللاه حقی بئلەدیر.
کاتب ـ سن بورادا آللاه تبلیغاتی آپارما .منیم جیبیمدە آللاهـ سیزلیق کتابچاسی وار.
مهری آنا ـ جیبینده کتابچا قۏی اۏلسون ،نولارکی...آما آللاه خوفونو اۆرەگیندن چیخارما .رحیملی اۏل .
کاتب ـ بوتون جانیننان،قانیننان بۏلشویک اۏلان آدام دئییرسن آللاها اینانسین .
مهری آنا ـ هه ،ایناناینان .طالعیم ائلەگتیردی کی،من اۆچ اوغول ایتیردیم .اریم دۆنیادان واختسیزگئتدی،آللاهدان باشقا هئچ کیمه اینانمادیم ،هئچ کیمه یالوارمادیم .سیزه ده یالوارمیرام . سیزدن عدالت ایستەییرم .
کاتب ـ یالوارما ق نەاۆچون ؟ یالوارما ق اگیلمک دیر ،کیچیلمک دیر من ایستەمەرم آنالار بئلەاۏلسون .سن عدالتنا مینەمنیم گؤروشومه گلمیسن .من دەانسانلیق نامینه بۏتون الیمدن گلەنی ائدەجگم.
مهری آنا ـ سیزین اۏاللره ایندی مینلرله انسان طالعی گؤز تیکیب .بیرجه امضاء بیرجه حؤکم.انسان حیاتدا اوجالا دا بیلر ،محو اۏلا دا بیلر...آنام همیشه دئیەردی کی،قاغایلار دریادا اۆزر، سۏنالار گؤللرده ،سئرچەلر ایسه کۆللوکدە ائشەلنر.
کاتب ـ کیمنه اۆچون دۏغولوبسا ،قوی اۏنادا لایق اۏلسون ...
مهری آنا ـ قارانقوشلار ائولرین تاوانیندا ،قۏراغایلار یامیاشیل چؤللر قۏینوندا ،قارتاللارایسه زیروەلرده یووا قوروورلار.داغیتماییین اۏ یووالاری ...یووا هرشئی دن مقدس دیر.
(آنانین سؤزونون آخیریندا کاتب اؤزو ده حس ائتمەدن عصبی حالدا زنگی باسیر.زنگ سوسمور.آنا آستاـ آستا دوروب اۏتاقدان چیخیر ، مأمور گلیر).

مأمور- ائشیدیرم ،یوْلدا شکاتب .
کاتب- ای منیم صداقتلی زنجیرلی کؤپه‌گیم .
مأمور- قوللوغونوزدا حاضیرام ،یوْلدا شکاتب .
کاتب- بوُگوْندن باشلاییَن پروْکورور کریموفا‌دوزلو بالیق یئدیر- تمگه .اوْ قورو بالیغی دئییرلرچوخ سئویر .
مأمور- ائله دئدینیزکی،لاپ آغزیمین سوُیوآخدی .
کاتب- کؤپه‌گین آغزی نین سویو آخاردا .ها ...ها ...
مأمور- دوْز بویوروْرسونوز .
کاتب- بالیق وئرین ،سو وئرمه‌گین .
مأمور- باش اوْسته ،بلکه دوْزدا قوْورولموش پیندیق دا وئریم .
کاتب- آه ،سیزنه واخت فیندیق دئیه‌جکسینیز .
مأمور- چالیشارام .
کاتب- صاباح من پروکورورو قبول ائده‌جگم .

ایشیق سؤنور .

● شکیل ۸

خزر چؤلده ایشله‌ییر ...اسمر قاچاراق صحنه‌یه داخل اوْلور .
اسمر- خزر ...
خزر- اسمر ...سندن نه عجب ؟
اسمر-ائوده اوْره‌گیم برک داریخدی.
خزر- گؤزلریمه ایناناً بیلمیرم ...
اسمر- آنام گئجه - گوْندوز آغلاییر ،قارداشیم دا صحرائودن چیخیب آخشام گلیر ...تنها لیقدان اوْره‌گیم غبار باغلاییب ...
خزر- نه غدّار دؤوره دوْشدوک .
اسمر- آستادانیش ،یئرین ده قولاغی وار .
خزر- دوْز دئییرسن .یئرین ده قولاغی وار .بوُقولاق چوْخ ایتی ائشیدیر .ائشیدیگینی ده هارالازیمدیرسا تئزچاتدیریر .یئرین بیر قولاغی دا سنین گؤیک کسمه‌ندیر .
اسمر- زهله‌م گئدیراوْندان.ائله آتامین دا توتولماغینا باعث اوْدور .اوْایسته‌ییرکی،من گؤزو کؤلگه‌لی اوْلوم.بلکه اوْندا راضی لیق وئردیم .آللاه ووروب اوْنو .
خزر- هرحالدا احتیاطلی اوْل .
اسمر- قارداشیم دوْنن دئدی کی،دمیریوْلو استانسیاسی‌نین رئیسینی

ده عایله‌سیله بیرلیکده سۆرگون ائدیبلر.ان دهشتلی سی بۏدورکی، رئیسین قیزی آغیر خسته‌اۏلوب ،اۆزوده ورم ،قیزدیرما ایچینده... یالوا ریبلارکی،اجازه وئرین بیر- ایکی گۆن قالاق،بلکه قیزسا غالدی. محل قۏیا ن اۏلما ییب .قیز یۏلدا آنا سی‌نین قوجا غیندا کئچینیب...

(اسمر گۆز یاشینی ساخلایا بیلمه‌ییب آغلاییر).

خزر- آغلاما ،اسمر ،جبهه‌ده هلاک اۏلانلارین خاطره‌سی دۆنیادا همیشه عزیز ساخلانیلیر...بۏ،معنوی محاربه جبهه‌سی دیر.یۆز مینلرله‌انسان شهید اۏلور...

اسمر- بیر قبیردا شیندا اۏخوموشام:"آرتیق اۆمودوم اوزدوم دۆنیادان.دۆنیا وفا سیزدیر،گۆسدوم دۆنیادان...مندهباخ،اۏ جۆره...

خزر- سنه بدبین لیک یاراشمیر،اسمر...ائشیدیرسن ،اۏ قۏواق آغاجی نئجه سسله‌نیر؟

اسمر- کولک دیر اۏنو سسلندیرن...گۆره‌سن،آغاجلاردا سئویری ؟

خزر- البته ،سئومه‌سه‌لر ،اۏنلارین نسلی کسیلر...سنی گۆردوم.دۆنیانی منه وئردیلر...

اسمر- بیزی کیمسه آییرا بیلمزکی؟

خزر- آنجاق بیزی اؤلوم آییرا بیلر.

اسمر- آللاه ائله‌مه‌سین .

خزر- سنین چون لاله‌لردن چلنگ هۆرموشم.(چلنگی قۏیور قیزین باشینا). لاله‌لر منه‌هم آتشلی گۆنش پارچالاری کیمی گۆرونور،همده قیپ- قیرمیزی قان پیاله‌سی کیمی.

اسمر- خزر،بیئر اۆزونده بۆقده‌ر ده قان پیاله‌سی اۏلار؟

خزر- اۏلار... هرشئی اۏلار...هردن چیچک‌لرین آراسیندا بیر اوت بیتیر.باغیر اۏتو دئییرلر... باغیر ده‌لن ده.

اسمر- باغیر ده‌لن ؟

خزر- حیوا ن باغیر اۏدونو تئز چئینه‌ییب اۏدورسا ،بۏچوخ یاخشی، بعضا" اوت حیوانین بورنونون پرده‌لرینده ایلیشیر.حیوا ن فینخیریر کی اوت چیخسین .آما اۏت داها درینه گئدیر.نهایت ،چاتیر حیوانین جیگرینه و اۏنون باغرینی دلیر.

اسمر- اؤلدورور؟

خزر- اؤلدورور.اۏنا گۆره بونا باغیرده‌لن دئییرلر ده.

اسمر- خزر، بۇ جورا انسانلار، دا وار...

خزر- وار، اسمر، اۇنلار انسانلارين اۆره‌گينه گيرير. صۆنرا ايليگينه ايشله‌ييير. يالانلا، بهتانلا.

اسمر- اته، خزر... دئييرم دۆغرودان‌دا بو دۆنيا، نئجه دۆنيا دير؟ عادی اۆتو باغيردلير.

خزر- جمعيتده اۆ قده‌ر باغير ده‌لنلر وار كي، انسان وارليغينی ديديب پارچالاييرلار. اۇزو ده آلدادا، آلدادا

اسمر- افسوس كی، بئله‌دير. (سوسورلار).

خزر- بلكه سنی اۆتوروم...

اسمر- سن نه دانيشيرسان؟... بيليرسن كی، قاردا شيم نئجه آدا مدير. (قاچير... بيردن قاييديب باشيندا كی لاله چلنگی‌نی خزرين باشينا قويوب گئدير. يا خينلاشان ولی بۇ منظره‌نی گؤرور).

ولی - (گۆله‌ره‌ك) بۇ چلنگده عجب عظمتلی گؤرونورسن. لاپ داننه‌يه اۆخشاييرسان...

خزر- (ديك آتيلير) هه، بۇ؟ اتله - بئله دۆزه‌لتميشم...

ولی - (بيج - بيج) اۆت ييغماق عوضينه چلنگ تۆخوييورسان...

خزر - هه، چلنگ...

ولی - مقاله يئرينه شعريا زيرسان قيزلار اۆچون.

خزر- هانی اۆ شعر؟ قاييتار منه.

ولی - من اۆنو اسمره‌چاتديرا جاغام. بۇردا اۆنون سسينی اشيتديم گلديم شعری اتله سنين يانيندا وئريم.

خزر- سن آللاه اۆشعری وئرمنه. اسمر چوخ ياخشی قيزدير. شعرا يسه ضعيف دير، اۆنا لايق دگيل.

ولی - دئيه‌سن، سن منه‌ا ينانميرسان، آخی، آدام هئچ دۆستوندان شبهه‌لنر؟ اۆ گۆن گؤرمه‌دين سنی نئجه تعريفله‌ديم. قۆرخدوم آغزی گؤيچك لرسنين حقينده آرتيق - اسكيك دئيه‌لر.

(خزر سوساراق اۆنا باخير)

دۆست - دوستا نه‌واخت لازيم اۆلاجاق؟ بيرده بسديرا يشله‌دين، گئده‌ك منزله...

خزر- هارا؟

ولی - نئجه هارا؟ ائوه

خزر ــ منیمله گئده‌ک دئینده آدام خوما دۆشور. گئجه آپارانلارا دا بئله دئییرلر: بیزیمله گئده‌ک.

ولی ــ هله‌کی، گئجه دگیل.

خزر ــ دوزدور، هله گئجه دگیل.

ایشیق سؤنور.

● شکیل ۹

ایری کابینئت. کاتب و مأمور. استول اۆستده مجلس آچیلیب یئمک ایچمک.

کاتب ــ (کریموفا) کریموف گؤدئدیم، علی حیدرقارا یئف چون سانکسیا وئر، امتناع ائتدین. روح الله آخوندوف دا اۆ جوره. جاویده دئدیم قۆل چک. اۆنا دا قۆل چکمه‌دین. مشفقه قۆل چک دئدیم، اۆنا دا چکمه ــ دین. ائله‌بیلدین قول چکن تاپیلماز؟

کریموف ــ نییه تاپیلمیر؟ سیزین بۆجور صادق نؤکرلرینیزوار.

مأمور ــ داغ بۆیدا کیشی نین یا نیندا بئله‌دانیشما. استیدنو. آقا.

کریموف ــ اۆسیزین بویوروق قولونوزدور.

مأمور ــ یولداش کاتب، سیزآللاه عصبله‌شیب، ائله مه‌گین. بۆهمیشه بئله‌دیرده. اۆنونلا باجارماق اۆلمور.

کاتب ــ اۆنونلا من باجارارام. یاخشی، دئی گؤروم کئففین نئجه‌دیر، عدالت جارچیسی؟

کریموف ــ تشکور ائدیرم. ایندی منیم اۆجون یاشاماق داها دا آسانلاشیر. بۆتون اینا ملاریما قلم چکمیشم. آنجاق بیر اینامیم دگیشمز قالیب.

کاتب ــ اۆ هانسی اینامدیر؟

کریموف ــ عدالته اینام.

کاتب ــ من سنین یئرینه اۆلسایدیم...

کریموف ــ زحمت چکمه‌یین، واخت گلر اۆلارسینیز.

کاتب ــ سو وئر، (مأمور تله‌سیک سوتؤکوب گتیریر) نه‌سرین سودور. (کریموفا) سنه‌ده سو وئریم؟ اۆ قده‌ر بالیق دان صۆنرا... یقین جیگرین یانیر.

کاتب ــ یامان دۆزوملوسن، وطنداش کریموف، همده چوخ گؤزه‌ل کیفیت دیرکی سن هئچ بیروضعیتده اینامی‌نی ایتیرمیرسن. لاکین سن

عدالت نه‌یه دئییرسن ؟کریموف ـ عدالت اوْنا دئییرم‌کی،هرشئی حیاتدا سیز ایسته‌دیگینیزکیمی گتیرمه‌یه‌جک .

مأمور ـ استیدنو ،آرا ( )استیدنو .

کریموف ـ حاکیملرین اؤزونو ده سوْرغوـسئوالا چکن تا پیلاجاق

کاتب ـ پارتیانین خط حرکتینه ضدچیخدیغینی دانا جاقسان ؟

کریموف ـ سیزینله راضی لاشماماق،پارتیانین خطینه ضدچیخماق دگیل .

کاتب ـ اسماعیللی دا عکس‌انقلابی قیام حاضیرلادیغینی سن گل ، دبده‌به‌لی سؤزلرله اؤرت باسدیر ائله‌مه .

کریموف ـ بؤقیام مسئله‌سی اوْلسا ـ اوْلساباخ،بئله‌جه بیر کابینئتده دؤشونولوب حیاتا کئچیریلمیش پروْواکاسیادیر .

کاتب ـ بونو آرتیق استنطاق آییرد ائدیب .

کریموف ـ استنطاق آپاران‌لارکیملردیر؟ سیزین اؤزونوز دئدیگینیز کیمی،بؤ زنجیرلی کؤپک‌لرینیز .

مأمور .ـ گؤرورسونوزده ...

کاتب ـ بلکه بیرخواهیشین وار؟ بویور دئی.ایندی منیم کئفیم کؤکدور .خواهیشینه عمل ائده‌رم .

کریموف ـ من بیلیرم‌کی،گونا هیم اوْلماسادا منه جزا وئریله‌جک . تکی عایله‌مه دگمه‌یه‌سینیز .

کاتب ـ ناراحات اوْلما .

کریموف ـ منیم مغلوبیتیم سیزین غلبه‌نیزدیر.ایندی سیز آسادا بیلرسینیز ،کسه‌ده بیلرسینیز .من سیزدن رحم گؤزله‌میرم .سیزمنیم باریشماز شخصی دوشمنیم سینیز .

کاتب ـ سن خلق دوشمنی سن .

کریموف ـ هرحالدا خلق سیز دئییرینیز .صون سؤزو یئنه‌ده خلق دئیه‌جک .هله‌گؤره‌ک صونراسی نه اوْلاجاق .

(کاتب ایری بیراستکانا سوتئوکور).

کاتب ـ نه اوْلاجاق صوْنراسی ؟

کریموف ـ بیزعینی گؤلله‌ایله گؤلله‌لنه‌بیلمه‌سک‌ده غینی دار آغاجیندان آسیلا بیله‌ریک .

کاتب ـ هله‌کی دار آغاجی سنی گؤزله‌ییر. (مأمورا)شاهد صفر

صفروف بوردا دیر ؟
مأ مور۔ بلی
کا تب ۔ چا غیرگلسین .
(مأ مورچیخیر)
کریموف ۔ شا هد؟ صفر؟
کا تب ۔ عکس ا نقلابی حرکتلری نین،ا سما عیللی سوء قصدی نین ا ؤستو تا ما م آچیلیب .بیلدینمی ؟
کریموف ۔ سؤروجو صفر؟
کا تب۔ا یندی گؤره رسن .
کریموف ۔ صفرچوخ یا خشی ا ؤغلاندیر .مهربا ندیر ،حؤرمتجیل ،صدا قتلی
کا تب ۔ با خیرکیمه صدا قتلی .
کریموف ۔ من بیرسؤروجو کیمی ا ؤندا ن چوخ را ضییا م .
(صفر گلیر .ا ؤ حربی گئییمده دیر .)
صفر۔ یؤلدا ش کا تب ،لئیتئنا نت صفروف قوللوغونوزدا حا ضیردیر .
کریموف ۔ بوسنسن ،صفر؟
صفر۔ بلی ،وطندا ش کریموف .
کا تب ۔ یؤلدا ش صفروف ،بیزسیزین دؤلته گؤستردیگینزخدمتلری یؤکسک قیمتلندیریریک .بؤتون مسئله لرآیدین دیر .سیزبیزه ا سما عیللی قصدیندن قیصا جا دا نیشین .
صفر۔ بیز ا سما عیللی یا گئده نده سحرتئزدن گا را ژی آچا ندا گؤردوم کی ما شینین با قا ژنیکی دؤلودور .نه دیر ،بیلمه دیم .ا ؤستو چا دیرلا ا ؤرتولو ا یدی .
کا تب ۔ لئیتئنا نت صفروف ،سن ما یما قلیق گؤسترمیسن ،بیرآچیب با خما میسا ن کی،با قا ژنیکده نه دیر آپا ردیغین .
صفر۔ من پروکورورون سؤزوندن چیخا بیلمزدیم .دئدی پا ی میچه دیر . آپا ریب وئردیم ا ؤلو صا حیبینه .
کا تب ۔ صؤنرا ؟
صفر۔ بیز قا ییدا ندا ن صؤنرا ا ؤپئرا تیو ا یشچیلر یؤخلاییب گئوروب کی سلاح ا یمیش.آپا ردیغیمیز .تئز لازیمی ا ؤلچو گؤتورولموشدور .
کا تب ۔ وطندا ش کریموف ،گؤردون کی،جنا یتلرین ا ؤستو بیر۔ بیر بئله جه آچیلیر .ا یندی نه دئیه بیلرسن ؟

کریموف ـ (صفره)ـ نئچه ایل چؤره‌ک کسدیک .آرادا نئچه حؤرمت عزت واردی .بوندان صوْنرا بؤتون مقدس شئیلر منیما ۆچون تاپدالاندی محو اوْلدو .من سنه نئچه اینانیردیم ،صفر .من نه‌قده‌ر ساده‌لوح و سفئهم .

کاتب ـ انسانلاری یاخشی تانیماق لازیمدیر ،کریموف .

کریموف ـ بلی،من انسانلاری یاخشی تانییرام ،اجلافلاری یوخ.
ایشیق سؤنور .

بیرینجی حصه‌نین صوْنو

<u>میرزا جلیل ... قالانی:</u>

وشکیل لرینی اوْنلارا چاتدیردیم .طالعین کشمکشلی ایللری باره‌ده گئنیش صحبت ائتدیک .انورین بهشت زهرا مزارستانیندا کی قبرینی زیارت ائتدیک .

امیدا ئدیریک کی،بؤیوک یازیچی‌نین نوه‌ـ نتیجه‌لری‌ده شمالی آذربایجانا گله‌جک ،اولوبابالاری‌نین مزارینی زیارت ائده‌جک ،میرزه جلیلین آدی ایله باغلی موزه‌لرده ومکتبلرده اولاجاقلار .

فرصتدن استفاده ائدرک ،گؤرکملی یازیچی جلیل محمدقلیزاده‌نین نسلی‌نین دوامینی آشکارا چیخارماق ایشینده بیزه کؤمک گؤسترمیش "وطن"جمعیتنه ،آذربایجان طب اونیورسیته‌سی‌نین پروفسوری میناخانم داوتدارا وایا ،"وارلیق"درگی‌سی‌نین ناشری دوقتورجواد هیئته ، نخجواندا کی "قورقود"آسوسیاسی‌نین پرزیدنتی حیدرعلی‌یفه،زنجان دانشگاهی‌نین معلمی محمدعراقی‌یه ،تهراندا کی"انتشارات دنیا "مؤسسه‌ـ سی‌نین مدیری بؤیوک ایروانی‌یه درین منتدارلیغیمی بیلدیریرم .□

o یازانی: عیسا حبیب بیگلی

یوسف محمدعلی‌یف آدینا نخجوان دولت اونیورسیته‌سی‌نین
علمی ایشلر اوزره رئیس معاونی ،فیلولوژی علملر
نامزدی،دوسنت . تهران ،۲۴ ژانویه ۱۹۹۲ـ نجی ایل

محمدرضا کریمی دن

"تأثیر تبریزی"

شاه اسماعیل ختایی صفویه دولتی‌نی ایراندا قورماقلا ایران اؤلکه‌سی‌نین بوتونلوگونو ساغلاییب (تأمین ائدیب) و بیر بؤیوک ملی امپراتورلوق یاراتماقلا یا ناشیا دبیات‌عالمینده ده بیر دؤنوش نقطه‌سی یاراتمیشدیر. شاه اسماعیل ایرانین بوتون توپراغینی بیربایراق آلتیندا بیرلشدیره‌رک، یوردوموزون گئچه‌ن عظمتینی یئنی‌دن دیریلدیب و بیر عصر بوعظمتی ساخلامیشدیر.

شاه اسماعیل ایرانین بوتونلوگونوا له گتیره‌ندن سونرا، اؤلکه‌میزین آبادانلیغی اوغروندا چوخلو چالیشیب و بو یولدا بؤیوک آددیملار گؤتورموشدور خلقین رفاهی اوغروندا بیرسیرا ایشلرگؤرموشدور. آذربایجان تورکجه‌سیتی بیرملی دیل اعلان ائتمه‌گیله، ادبیات‌تاریخیمیزده گؤرولمه‌میش بیر ایشی یئرینه‌یئتیریر. فارس دیلی و ادبیاتی‌نین یانیندا تورک دیلی و ادبیاتی‌دا گونی گوندن بوداقلانیر، یئنی گوللرآچیر، بیر بؤیوک ادبیات عرصه‌یه قدم قویور، اؤز نماینده‌لرینی ملک الشعراحبیبی، مولانا محمدفضولی، شاه ختایی، صادق افشار، کشوری تبریزی، طفیلی اردبیلی و آیریلارینی ـ ادبیات عالمینه تقدیم ائدیردی. بوادبی یارانیش صفویه حکومتی‌نین سون گونلرینه قده‌ر داوام تاپدی.

شاه عباس ایش اؤسته گلمه‌سیله اصفهان شهری تبریزین قارشیسینا چیخاراق گونی ـ گوندن آرتیق بؤیودو. تبریزین شاعیرلری، عالیملری نقاشلاری، زرگرلری شاه عباسین امریله تبریزدن اصفهانا کوچورولوب وعباس آباد محله‌سینده یئرله‌شیرلر. آمما بو زورلا اؤلان سورگوتلرین کؤزلری کول آلتیندا ایستی قالیرتاثیری گلدیکده بیرآلووا چئویریلسین. ادبیات عالمینده اؤچ بؤیوک شاعیردن دانیشماق اؤلارکی بو دوره‌نین نماینده‌سی کیمی تانینیر. بواؤچ شاعیر: صائب تبریزی، قوسی تبریزی و تاثیرتبریزی دیرلر.

صائب تبریزی بؤیوک دیوانیله وآذربایجانی (هندی یوخ)مکتبینی یاراتماقلا لایقجه شهرتهال تاپیر. سارایین داوندان آجیغی گلمیر.

قوسی تبریزی خلق ایچینده یاشاییب-یارادیروخلق دیلینده-اؤز آنا دیلینده دیوان یارادیر ودیری قالماغینی تضمین ائدیر.

آمما تأثیر تبریزی‌نین طالعی آیری‌دیر. بؤیوک دیوان یارادیر یاخشی شعرلر دئییر، آمما تانینماز قالیر. بؤمقاله بؤشا عیرین تانیتدیرما وظیفه‌سینی داشیماق ایسته‌ییر.

صائب وقوسی شاه عباس زامانیندا یاشاییردیلار. تأثیر بیرنسل اؤنلاردان صونرا یاشاغلیدیر. صائب قوجاعا هیل بیرشاعیر اؤلان زامان، تأثیر بیرخیرداجا اوشاق ایدی. الیمیزده اؤلان تذکره‌لرها میسی تأثیردن باجاردیقلاری قدەر تعریفله‌میش واحترام‌لا اوندان آد آپارمیشلار.

شیخ محمدحزین "تذکرەالمعاصرین"کتابیندا تأثیرین یاشاییشیندان اؤنون یاخشی رفتاریندان واخلاقیندان دانیشاندان سونرا بئله یازیر: "او ازهرنوع شعربسیار گفتی وفکرش به دقایق سخن رسا وبه‌لفظ ومعنی بیشترازبعضی یاران آشنا بود".

میرزا طالب خان تبریزی"خلاصەالافکار "اثرینده تأثیرحاقیندا بئله یازیر: "وی ازتبارزۀ عباس آباد وسخنوری بزرگ منش ونیکونهاد است. وی مقارن فتنۀافغان ازفتن زمان وارسته درزیرزمین توطن ساخت".

واله "ریاض الشعرا "کتابیندا وخوشگو "سفینۀخوشگو "اثرینده تأثیرین یاشاییشین یازیب، اونو چوخلوتعریف وتوصیف ائدیرلر. بو اثرلردن علاوه، تذکرەنصرآبادی، ریحانەالادب، دانشمندان آذربایجان، تذکرەشعرای آذربایجان وسخنوران آذربایجان دان آلدیغیمیزمعلومات گؤستریرکی میرزا محسن تأثیر ۱۳۰۶هـ.ش(۱۰۶۹هـ.ق)اییلینده اصفهان شهرینده بیرصنعتگر عائله‌سینده آنادان اولوب. اؤنون دده-باباسی ابوالخان زرگرتبریزی وآنا باباسی محمدحسین چلبی تبریزی دیر. بونلارین هرایکیسی بؤیوک صنعتگر وسؤز اوستاسی اؤلوب وشاه عباس زورلا بونلاری تبریزدن کؤچوردوب اصفهانین عباس آباد محله‌سینده یئرلشدیرمیشدیر. میرزا محسن بیرصنعتگر عائله‌سینده بوی آتیب-یاشادولور. آتاسی اؤلکه‌نین آبادانلیغی اوغروندا چالیشان، بیلیک و ذوق صاحبی ایدی. الەگتیردیگیمیزمعلومات گؤستریرکی‌میرزا محسن تأثیر

سیاست ایشینه گیریشیب وبیرزا ما ن یزدین دارالعباده وزارتی نه منصوب اۆلموشدور .یزدشهری نین آبادلیغی اوغروندا چالیشیب ویا خشی ایشلر گؤرموشدور ،اۆ ،جملهدن"تأثیرآباد "آدلانان قنا تلاری دۆزلتمیش دیر . تأثیرسیاست یولوندا وعمرانی ایشلرده ائله خدمتلرائدیبدیرکی اونودولما یاجاق دیر .آمما اۆنون وزارت ایشی چوخ اوزون چکمیر ، چونکی دوشمنلری اۆنون دالیجه توطئه قوروب ـ دانیشیرلار ،دسیسه قوروب اونو آرادان قالدیرماق فیکیرینه دوشورلر واۆنا گؤره ۱۰۸۶ه.ش ایلینده مقامیندان معزول اولور .

اۆنون اۆلوم ایلینی ۱۰۹۵ و ۱۰۹۷ اینجی ایللر قیدائدیبلر . تأثیرین دوستو میرزا داودا صفهانی اۆنون اۆلومونو ۱۱۳۱ ه.ق یا زیرکی هما ن ۱۰۹۷ ه.ش دئمک اولور .

میرزا محسن تأثیرتبریزی علم وبیلیک صاحبلری‌نین توجه‌نقطه‌سی اۆلموش واۆنون وارلیق دا یشیغیندان علمی ـ ادبی محفل لرده بهره آپاریردیرلار .سراج الدین علیخان تأثیرین چاغداشی ده‌یرلی "چراغ هدایت "کتابیندا ـ صفویه دورونون اثرلری مجموعه‌سی ـ تأثیرین چوخلو شعرلرینی ییغیبدیرو اۆنون شعرلرینی ۱۰امین تا ۱۶ مین بیت یازیبدیر .

تأثیرین دیوانی اینددیه‌ده‌ک چاپ اولماییب ،آمما الیازما نسخه‌لری دۆنیانین معتبر کتابخانالاریندا ـ اۆجمله‌دن تهران ـ تبریز ،شیراز ـ لاهوردا ـ ساخلانیلیر .اۆنون دیوانی فارسجا وتورکجه‌دیر .تورکوشعرلری ۵۰۰ بیت دیر .

تأثیر دیوانیندان آرتیق ،یئددی مثنوی ده یازیبدیر .اۆنلارین آدلاری بئله‌دیر : گلزارسعادت ،جهان نما ،مهنا جالمعراج ،ثمرةالحجاب، میمنت وحسن اتفاق .بومثنوی لرده اۆز علاقه‌سینی نظامی گنجویه گؤستریر ونظامی‌نین خمسه‌سی بحرلرینده یازاراق،نظامی سبک وسیاقیندان الهام آلیر .

تأثیراحساسلی بیرشاعیر ،ذوقلو بیرانسان وخلق قایغی‌سینا قالان بیرکیشی دیر .تأثیراۆز شعرلرینده یاشاییش ایله شعرآراسیندا علاقه یارادیرو بونلاری بیر ـبیرینه باغلاییر .اۆنون دیوانیندا دورانین اوز وئرمیش حادثه‌لر تصویره چکیلمیشدیر ،هرحادثه‌دن بهره آلاراق اۆزگه‌لر اۆستونده تاثیر قویماق اۆچون یارادلانیر .تأثیریاشاییش

دوروندە مملکت‌ا یشلرینده ،توپلوما ل ودیپلما تیک‌ا یشلردە ،ها بئلە بیلیک وا ینجەصنعت عا لمیندە صا حب نظرلرین دقتینی اۆزونەچکیب ، بیلیک وسیا ست آدا ملارینی اۆز دورونە ییغیب ،ا ونلارا یا ردیم ا ئدیردی.

تأ ثیرین ایستر تورکو شعرلری،ا یسترسەدە فا رسجا شعرلری اورەگە یا تا ن و آخیجی‌دیر ،اۆ توپلوما ل پروبلم‌لرەا دبی وهنری پا لتا ر گئیدیریب وا ینجە معنوی حا لدا بیا ن ا ئتمیشدیر .تأ ثیرین ا یتی با خیشیندا ن هئچ بیرشئی گیزلی قا لمیر .ا ۆزو دئدیگی کیمی:

● مرا ا زفطرت خورشیدتا با ن ا ین پسند آمد
که دریک جشم می‌بیند بزرگ وخرددنیا را

هرزا دا وا قف ا ولما غی بیەنیر .تأ ثیر ریا کا رلیقدا ن قا چیر ،عشق و سئوینجی دەیرلندیریر و اۆزوندن ا نتقا د ا ئدەرک دئییر :

●نەبە سرشوق نگا ری،نە حضوری "تأ ثیر "
عشق کفری شدە ا زدست مسلما نی ما

تأ ثیرین دیوا نیندا ا نسا نین پا ک وتمیز دویغولاری،مظلوملارین آهی،توپلوما ل پروبلم‌لرین تصویری عکس ا ئتمیشدیر .تأ ثیر غریب بیر دیا ردا ،عملی اۆرەیی ا نسا نلار اۆچون چیرپینیر ،بؤیوک بیرا نسا ن ا ولدوغونا گۆرە ا طرا فیندا خلق کوتلەلری ییغیشیبسا دا گا هدا ن غریبلیق اۆنا زورگلیر ،نئجەکی دئییر :

● منیم تک هئچ کیمین ا حوا لی درهم اۆلما سین یا رب
غریب وبی‌کس وبی‌یا رو همدم اۆلما سین یا رب
وطن خلدوندا ن ا یرا ق آیری ،دوشموش حورو رضوا ندا ن
گرآدم نسلی‌دیر ،محتا ج آدم اۆلما سین یا رب

شا عیرین گۆزیا شی آخیرسا دا ،کیمسەدە غملی اۆرەگی ا یستەمیر :

● ا ولوب قا ن زا رکونلوم ،قطرەقطرە دا مدی گۆزلردن
بوعا لم کیمسەدە ا شک دما دم ا ولما سین یا رب

شا عیرین گونو قا را دیر ،چونکی آغ ا یلە قا را نی بیر – بیریندن سئچیر ،یا خشی – پیسی آنلاییر وبوگنا ە سا ییلیر :

● گونوم نه گوندور وگئجه‌م نه گئجه‌یه بنزه‌ر
بو جرم ایله‌کی تمیز ائتمیشم قارادان آغ

تأثیر سئوینج شاعیری دیروجاندان کئچمیش .عاشقانه‌شعرلرینده صداقت ،محبت ،گؤزه‌للیک ،تمیزلیک وجاندان کئچمک ترنم اۏلور . جانان یولوندا ایکی عالمدن کئچیر ،مقصد "اۏ" دور ،جمله بوتون بها نه‌دیر :

● ایکی عالمدن گؤتور ال ای کؤنول جانان اۆچون
سن داخی"تأثیر" تک بیرهمت مردانه ائت

شاعیرناکس آدا ملاردان همیشه بئزاردیر ،یئری گلیرکن اۏنلارا طعنه وورور و دئییر:

● الله ایله دوز گلسه اگر منزلت وقرب
هرناکسه "تأثیر"توسل نه‌اۆچوندور ؟

تأثیرین سارای ایله یاخشی رابطه‌سی یوخویدو .اۏ ایش بیلن ، ایش آشیران وسیاستمدار بیرکیشی ایدی.آمما اؤلکه‌میزین آبادلیغی اوغروندا گؤردوگو ایشلر ،ایش باشیندا اۏلانلارین منفعتلریله قارشی ـ قارشیا گلیر .بونا گؤره اۏنلار گؤره بیلمیرلرکی،تأثیرایش اۆستونده قالسین .نقشه‌لر قوروولار ،توطئه‌لر دوزوورلرو اۏنومنصبدن و مملکت مقامیندان یئره سالیرلار .اۏ دا بو سیاستمدارلاریکی چالیشرلار ملته آش پیشیرسینلر افشا ائدیروخام هوسلرینی بئله‌وئریر:

● ربطینی گرم گؤروب خلق اۆچون آشلار پیشیریر
مدعی نچته‌لیغین گؤر ،هوس خامینه‌باخ !

تأثیر صائب‌دن سونرا عرصه‌یه گلیب واۏنون یئرینی دوتموشدور . آمما سانکی طالع اۏنا یار اولمابیب ،چونکی صائب اؤز یارادیجی ـ لیغی ایله یوز ایللر بۏیو آدی دیللرده ازبر اۏلوب ،دیوانی اللرده گزیبدیر ،آمما تأثیرین دیوانی کتابخانالاردا قالیب ، یا ییلما امکانی تاپما میشدیر .بو ایکی شاعیرین اشرلرینی اوزلشد- یره‌نده تأثیرین‌هنرینی‌صائب‌دن آلچاق گؤرموروک آمما سیاست عالمی، بلکه‌ده "اگری یوللاری آچارکن،دوز اۏلان قوللاری باغلار ،صاف اۏلان سینه‌نی داغلار! "

تأثیر اؤزو دئدیگی کیمی بودونیا اهلی دئییلدیر :

معنی دزدیده‌ام "تأثیر" دردیوان دهر
جا بەدنیا دارم اما زاهل دنیا نیستـــم

گلەجک مقالەلریمدە صائب ایلە تأثیری بیر - بیری نین یانیندا قویوب هنرلرینی اینجەلیەجگم . □

سون

یئنی چیخان کتابلارین قالانی

بۆتون عزیز اوْخوجولاریمیزا توصیە ائدیریک و امینیک کتابین گلن چاپلاریندا بۆ نقصانلار آرادان قالدیریلاجاقدیر .

۱- خینوو= بغض ،نفرت ۲- بورادا شهیدا وْلماسی عبارتی دوزگون دئییل ،گرەک شهادت وئرمەسی ترجمەائدیلیردی،شهادت وئرمک = شاهیدلیک ائتمک ،گؤزوایلە گؤردویو بیرایشی حقیقتا" اوْلدوغونو تصدیق ائتمک دیر .منجە بۆجملەگرەک بئلەترجمە ائدیلسین : بیبر کیشی‌نین شهادت وئرمەسی یۆز آروادین شهادت وئرمەسیلە برابر ایدی .

جنوبدان گلن سسلرین قالانی

نە گونئی نەقوزئی،نە بۆتای اوتای،
دینیمیز ،دیلیمیز ،جانیمیز بیردیر
بیزی آییرامماز آرازکیمی چای
گؤنلوموز ،اتیمیز ،قانیمیز بیردیر (ص ۹۸)

عمومیتلە "وارلیق"ژورنالی‌نین ۱- ۲ نجی نۆمرەلریندەبیرصیرا ، چۆخ ماراقلی مقالەلروئریلمیشدیر .اوْنلاری کیریل الیفباسینا چئویریب شمالی آذربایجانلی اوْخوجولارینا چاتدیرماق فایدالی اوْلار .

یازار: جلال محمدی

عارف حکمت بیگ

هرسک (هرزگووین)لی گؤرکملی شاعر وعالم

عارف حکمت بیگ هرسک (هرزگووین)والیسی علی پاشازاده ذوالفقار پاشانین اؤغلو ۱۲۵۵ هجری قمری ده مبارک رمضان آیی‌نین ۱۶- نجی گؤنو ،چرشنبه گئجه‌سی "موستار"دا دۆنیایه گؤز آچدی .

عارف اوشاق ایکن آتاسی واؤندان سۆنرا جدّی دۆنیادان کؤچوب ،عائله‌نی باش سیزقویدولار .عارفده ناچار حالدا عائله‌ایله "هرسک"دن"بوسنی"یا کؤچدو .۱۲۷۰ ده ،۱۵ یاشیندا تحصیل اۆچون استانبولا گلیب .۱۲۷۲ ده دؤلتی ایشلره داخل اؤلدو . یئددی - سککیزایل ایشینده دوام ائتدی ،یئنه هرسک وبوسنی یا قاییتدی آمما بئش آلتی آی سۆنراینی دن استانبولا اوز گتیریب ،معیشت وخدمت اۆچون قضایی ایشلره داخل اؤلوب وایللربویوارض روم ،یانیه ، اطنه (آدانا) ،قسطمونی (کاستامۆنوُ)جزائرسفیدولایت لرینده یاشادی.

حکمت بیگ اؤز زامانیندا آدلیم بیرشاعرویازیجی کیمی تانینیب ، شعرلری وخصوصا" عاشقانه غزللری دیللره دۆشوب .شاعرین خوش اخلاقی ، شیرین دیلی ،اۆره‌ک صفاسی واۆستون شعرلری باعث اؤلوب صنعتکارلار اؤنا رغبت گؤسترسینلر .شاعر "لاله‌لی"ده چوُقور چشمه‌ده مقیم اؤلدوغو زامان ،ائوینده شعرا انجمنی تشکیل وئریب وشاعرلری اؤز دؤوره‌سینه ییغیر .محمودکمال اؤنون حافظه قوه‌سی بارده یازیر : "عربین ،عجمین تورکون ان جیدّا شعاری ،افاضل اَمه‌مین اؤمتین حافظه‌ده ایسته‌نیلدیکی زامان مهیا بولونور .زمین وزامان ایجاب ایتدیکجه اؤفمِ (آغیز)مُحسدن کمال لطافت وسلاست ایله دینله‌نیرایدی. . .ان مهم مباحث ،ان لطیف فقرات ،ان روح نواز اشعار اؤمحفل ادبده (شعرا انجمنینده)ایشیدیلیردی .یاقه‌سی ییرتیلمامش ،بکری ازاله ایدیلمه‌میش سؤزلر ،اؤمرد

سخن دن صدور ا ئیلـردی. "

عا رف شا عر ،عؤمرونده نا دا ن ا نسانلاردا ن ا یرا ق گزیب ،اۆنـــــلاری گؤرمه‌مک اۆچون قا پی‌سین هرتا نینما زا آچما زدی . "ا یکیمیزده را حـــا ت ا ولوروق"دییه‌رمیش .نییه‌کی نا دا ن،عا رفین قیزیلدا ن قیمتلی سؤزلرین آنلاما ز ،همده بئله شخصین صحبتی عا رفین گوزگوا ۆره‌یین کدرلندیره‌ر . محمودکما ل یا زیب: "آنین نظرینده شرف ا نسا نی عرفا ن ا یلـه‌قا ئـــــم ا یدی .عرفا ندن محروم بولدیغی آدملری دیگرگؤرسه‌تا نیمزدی".حکمت ـ بیگین شعرلری عرفا ن وتوحیدسا حه‌سینده اۆلدوغونا سبب ،اۆنلاری عوا م جما عت ا لینه‌وئرمزا یمیش ،نییه‌کی عوا م عرفا ن ا صطلاحلاری‌نین ا صیـــل معنا سین بیلمه‌یب ورمز سؤزلری با شقا یئره یۆرا رلار .حکمت بیـــــــگ دییه‌رمیش : "بونلر عجزوجهل لرینی اۆنوته‌رق یا زیلریمی اۆقوٌمــــــق ا یسته‌یورلر ،بعضا"معا لمجبوریه گؤستریورم .بیرینجی سطرینده‌هذیا نه با شلایورلر . . . "

حکمت بیگ دؤردا همیت لی ا ثرترتیب ا ئدیب .بوٌا ثرلرین محتوا ســـی حکمت ،تصوف وسیا ستدن عبا رتدیر . "لوا یحا لحکم" ، "لوا معا لافکـــا ر" ، "سوا نحا لبیا ن"و "مصبا حا لایضا ح "بوٌکتا بلارین آدی دیر .

۱۳۲۰ـ نین ،رمضا ن آییندا حکمت بیگین بوٌغزیندا بیرمرض ظهورا ئدیر. دوقتورلار "خنا ق"دئییرلر ،آمما حقیقتده "سرطا ن"مرضی عا رفین بوغا زین ا لینده سیخیردی.نها یت ۱۳۲۱ ده ،صفرآیی‌نین ا بیرمی ا یکینجی گوٌنو ، چرشنبه گئجه‌سی روح گؤیرجینی بدنیندن آیریلیب ،گؤیلره سا ری قا نا د آچیر .سوٌن دقیقه‌ده وصیت ا ئدیرکی‌منی آنا مین یا نیندا دفن ا ئدین .

عا رف حکمت بیگین دیوا نی ۱۳۳۴ هجری قمری ده ا بن ا لامین محمود ـ کما لین مقدمه‌سی ا یله ۲۹۶ صحیفه‌ده ،ا ستا نبولدا چا پ اۆلوب .بـــــوٌ دیوا نین ۷۸ صحیفه‌سی محمودکما لین،حکمت بیگین یا شا یـــــــــــش ویا را دیجیلیغی با ره‌ده یا زدیغی مقدمه‌یه ا ختصا ص تا پیب .

---

٥ غـــــزل

خا نما نسوزقضا دا غ فروزا نیم‌دیر   شعلۀبرق بلاشوق دل وجا نیم دنیـــر
ظلمت ا فزا ی قیا مت شب هجرا نیم‌دیر   نا زدوزخ شررسینۀ سوزا نیم‌دیـــر
بن اۆمجنون ملامتزدۀ سودا یـــم   شهپرروحا لامین سلسله جنبا نیم‌دیر
طورسینه‌مده‌ا یدرنورتجلی لمعا ن   تا بش مهرزخین شعلۀ ا یما نیم‌دیـر

بیرشهودآورحسنمکی شعاع وحدت — جوهرآیینهٔ دیدهٔ حیرانیم دیر
شعلهٔ داغ دلیمدن آچیلورشا محیات — شفق صبح اجل چاک گریبانیم دیر
بیرجهان سیرفضای ملکوت عشقم — جُند ارواح ازل دست بەدامانیم دیر
قدسیان اولسەنولەبستەدهانِ حیرت — خندهٔ شخص قضا جنبش مژگانیم دیر
اوزکه بیربلبل شوریدەسرسودایم — چهرهٔبرگ خزان رنگ گلستانیم دیر
بنم اوْل شاعرسوزندەطبیعت حکمت — پر پروانهٔ غمصفحهٔ دیوانیمدیر .

غزل

اول شعلهٔ عشقیزکی تجلادەنهانیز — گویاکی شعاع یدبیضادە نهانیز
مدّنگەرغبتیمیزعالم جاندیر — نور نظر چشم سویدا دە نهانیز
نشراولسەنولەعالمەگلبانگصفامیز — ناقوس صنم خانهٔ سودا دە نهانیز
ائتسەکنەعجب رازدل قیسی تماشا — بیز مردمک دیدهٔ لیلا دە نهانیز
گمگشتهٔ هجرانییزاوْل یوسف حسنین — کیم داغ دل افروززلیخا دەنهانیز
حکمت بیزیزاول نفخهٔ پرفیض حقیقت — انفاس روانبخش مسیحا دە نهانیز

رباعی

ای وارلیغینی عالمه اظهار ائدن الله
بیرکس اولەماز سر شئوناتینه آگاه
حیران صفانین عجب اوْلمازمی کوکل
لاحول ولا قوة الا بالله

شاعرین ال یازماسی نین نسخ خطی ایلەیازیلیشی

دؤندەروب گلزارە عکس حسن یار آیینەنی
ائیلەمیش همرنگ فیض نوبهار آیینەنی

برگ گۆلدیر بولبولەمرآت استغنای عشق
وئرسەلر آلماز هزارە صدهزار آیینەنی

مایهٔتشویش اوْلور قلبەهوای ماسویٰ
ائیلەیین بادنفسدیر پرغبار آیینەنی

صاف دللر وئرمەسیدی صاف طبعانە صفا
سادەرویان ائیلەمزدی غمگسار آیینەنی

اضطرابیم دقت اندیشه‌دندیر کیم ایدر
فرط رقت مبتلای انکسار آیینه‌نی

آنده ظاهردیر تماشیل محبت نئیله‌سون
جام می دن اۆزگه رند جمشعار آیینه‌نی

صفوت حسن ادا حکمت سنا مخصوصدیر
وجهی وارائیلرسه طبعین شرمسار آیینه‌نی.

گۆرکملی شاعریمیز "حامد" ین
آغیرلاما و اوُغورلاما مراسمی

خبر آلدیغیمیزا گؤره آذر آیی‌نین ۱۶-سیندا "انجمن ادبی یاران پیرنیا" نین دعوتیله بریلیان سالۆنوندا گۆرکملی شاعریمیز اوُستادحامدی آغیرلاماق و اوُغورلاماق مقصدی ایله بیر ییغینجاق قۆرۆلموش. وبوُ ییغینجاقدا ۱۵۰ دن چوخ شاعر وادیب اشتراک ائتمیشدیر. بوُ ییغینجاقدا اوُستاد حامد- ین شعرلری اۆخوُناراق اۆندان تجلیل اۆلۆنموش و اۆنون فارسجا شعرلری دگرلندیریله‌رک ایران ادبیاتینا ائله‌دیگی خدمت اۆچون تقدیر اۆلۆنموشدور. بیلدیگیمیز کیمی اوُستاد حامد آنادیلیمیزده ده چۆخ گؤزه‌ل ودگرلی شعرلر یازمیش. اۆنون غزللری چوخ واخت وارلیق صحیفه‌لرینده چاپ اۆلونموشدو.

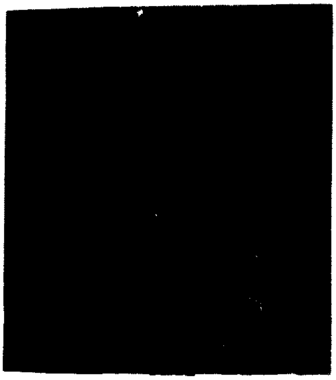

بیز ده بوُ تائلیت وباشارینی حؤرمتلی اوُستادحامده تبریک دئییریک و اۆنا اوُلو تانری دان ساغلیق، اوُزون عؤمور و بؤیوک تائلبت دیله‌ییریک.

وارلیق

عزیز محسنی دن :

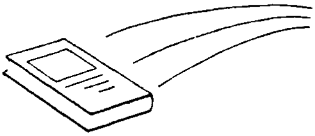

○ یئنی چیخان کتابلار :

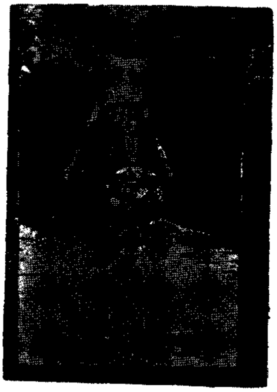

ـ کتابین آدی: گنجینه عشق (عشق گنجینه‌سی)
مؤلیف : علی سلمانی ناصری
قطع : رقعی
ناشر : نشرآشینا تبریز
سایی : ۳۰۰۰ نسخه
صحیفه : ۱۲۰
قیمتی : ۹۰۰ ریال

بۇکتاب فارسجا وتورکجه شعرلری احتواء ائدیر .فارس شعرلرینه آقای استاددکترپدیده مقدمه‌یازمیشلار وآنا دیلیمیزده اۇلان شعرلره استاد یحیی شیدا .شاعرکتابین باشلانغیجیندا اؤز شرح حالی حاققیندا یازیر ، آغیرحیات کئچیریب ،چۆخ چتینلیکلرایله درس اۇخویوب ،بونونلا بئله لاپ اوشاقلیق چاغلاریندان شعروادبیاتا بؤیوک ماراق گؤستریب وبعضا" دۆغما آنا دیلینده شعرلرسؤیله‌میشدیر .استادیحیی شیدا بۇکتابا یازدیغی مقدمه‌ده بئله ایفاده‌کلام ائدیر :"ناصری هله جاوان دیر و آیدین گله‌جک اۇنو گؤزله‌ییر بۇردا یازدیغی تورکجه شعرلرعمومیت‌له انتقادی واجتماعی وبۇگۆنکو جامعه‌میزه فایدالی واؤیره‌دن دیر.»
بیز بۇردا اۇنون آذربایجان گؤزه‌لدی "شعربندن بیرپارچا نقل ائدیب بۇ گنج شاعریمیزه ناثلیت‌لر آرزولاییریق :
" سهندین باشی دا‌ییم قارلی دیر غرورلا دایانیب‌چۆخ وقارلی دیر ائل ـ اۇبا باشیندا افتخارلی‌دیر ، همی سهند ،هم ساوالان گؤزه‌لدیر حقیقتا" آذربایجان گؤزه‌ل دیر . "

ـ کتابین آدی : بارماقلاریمین اعتکافیندا
مؤلیفی : سلیمان اۇغلو

چاپ یئری : پاریس
قطع : رقعی
قیمتی : ۴۰ فرانک فرانسه
صحیفه : ۱۵۶

بۇکتاب ،یا با نجی بیردیا ردا ،سلیما ن اۏغلوبیروطن با لاسی.اۇز دۏغما آنا دیلینده ،دیلیمیزین اینجه‌لیکلرینی وگۇزه‌للیکلرییی مها رتله شا عیرا نه بیرطرزده گؤستریر .بۇ وطن اۏغلونون یا زیب یا را تدیغی شعرلر ،دبل با خیمیندا ن بدیعی ،اینجه ،جیلخا وروحلاندیریجی دیر ، آنجا ق محتوا با خیمیندا ن ،شا عیرگله‌جگه بدبین دیر .اۏ شعرلرینده دۏنیا نی قا را بیر مزا رلیق گؤرور ،سؤز یۏخدور وطندن آیری دۏشمک اۏندا اۇز تأ ثیرینی بۇرا خیب ،اۏ ،یا لقیزلیغی،تنها لیغی بۏتون سوموک ،ا یلیک وده‌ریسیله حس ا ئدیر .دردلی ،کدرلی،نیسگیل لی شا عیر یا لقیزلیقدا با یرا م ا ئدیر ،توستوا یچره سؤزلر ا یپین سا پلایا راق، خینوو (بغض)توتا ن بوغا زیندا ".بونونلابئله ،بۇا ئلیندن ،یۇردوندا ن آیری دۏشن احسا سلی و وطنپرور شا عیر "وورغونلوق"آدلی شعرینده ، اۇز اۏره‌ک سؤزلرینی،صا ف وتمیز دۏیغولارینی بئله ترنم ا ئدیر .

بۏتون قۇشلاری سئویره‌م . کهلیک ،اۇوقوشو ،گئجه قۇشو ،قا را نقوش هره‌سی‌نین بیر سسی‌وا ر ،سسی سئویره‌م ،. . .بۏتون آغا جلاری سئویره‌م ، آغجا قا بین ،پا لید ،سؤیود ،زیتون .هره‌سی‌نین بیرکولگه‌سی وا ر ،کولگه‌نی سئویره‌م . . . .من بۏتون حیوا نلاری،بۏتون بۏجک لری،بۏتون بیتگی‌لری،بۏتون تورپا قلاری ،بۏتون گؤیلری ،بۏتون دنیزلری،بۏتون گۏنش لری ،بۏتون اۇلدوزلاری . . . و بۏتون ا نسا نلاری سئویره‌م هره‌سی‌نین بیر دردی وا ر ،دردی سئویره‌م ."

"یا رما قلاریمین ا عتکا فیندا"گؤزه‌ل بیرشکیلده چا پدا ن چیخیب ،کتا بین سۏنوندا چتین سؤزلر ا یضا ح اۏلونوب ویا با نجی بیرا ؤلکه‌ده ،بؤیوک چتینلیک وزحمت ا یله گۏنش اۏزو گؤروبدور .بیز ،بۇخلق سئوه‌ر ، ا نسا نپرور شا عیریمیز ،سلیما ن اۏغلونا بۇ یۏلدا یئنی - یئنی نا ئلیت لرآرزولاییریق واۏنون وعده‌وئردیگی ا ثرلرینین چا پ اۏلوب

یا ییلماسینی صبرسیزلیکله گؤزله‌ییریک .

ـ کتابین آدی : داستان راستان (دوزگونلر و دوغرو ناغیل‌لار)

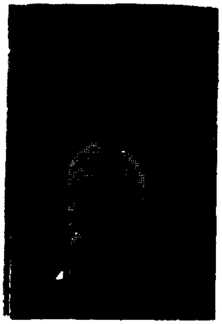

مؤلیف :شهید مرتضی مطهری

مترجم : عبدالکریم‌منظوری خامنه

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

قیمتی :

ناشر: الهدی بین الخلق نشریاتی

"داستان راستان" ایکی جیلدده فارس دیلینده شهیداوستادمطهری واسیطه‌سیله یازیلیب دیر. اوستاد بو کتابین مقدمه‌سینده گؤستریرکی ، بو داستانلار ،اخلاقی و اجتماعی جهتدن عملاً" فایدالی بیر قلاووز (راهنما) اولدوغو حالدا ،اسلام تعلیماتی روحونون معرفی دیر" کتاب اعلا کاغاذ اوستده ،تزه حرف‌لرایله ،گؤزه‌ل بیرشکلده‌بیزیم‌آنا دیلی‌میزده چاپدان چیخیب دیر ،آنجاق کتابدا بعضی یئرلرده یئته‌رسیزلیکلر گؤزه چارپیر .بونونلابئله بوخیردا نقصانلارا باخمایاراق کتاب ساده وسلیس بیرشکیلده ترجمه ائدیلیب ،بیز آقای منظوری‌ـیه بو ادبی و فرهنگی ایشلرینده یئنی ـ یئنی نائلیت‌لرآرزولاییریق ،وبو اوخومالی وفایدالانمالی کتابین ایکینجی جیلدینین ترجمه ،چاپ اولوب گون اوزونو گؤرمه‌سینی گؤزله‌ییریک .

ـ کتابین آدی : ملانصرالدین درتبریز

مؤلیفی: صمد سرداری نیا

ناشر: نشرهادی تبریز

چاپ نوبتی : اول

تیراژی : ۵۰۰۰ نسخه

کتابین دیلی: فارسجا دیر .

جلیل محمدقلیزاده ملانصرالدین مجموعه‌سی‌نین امتیاز صاحبی و باش یازیچی‌سی‌نین آدی،دئمک اولاربیزیم اؤلکه ده هربیرکتاب اوخویانا تانیش دیر .بوگؤرکملی انسانپرور وخلق سئوه‌ر یازیچی وژورنالیست اصلاً" جنوبی آذربایجان اهلیندن اولوب ،او ،اوز یازدیغی قیسا ترجمه حالیندا بئله سؤزه باشلاییر :"آنادان اولموشام نخچوان

شهرینده ،آرازچاییےنین بئش‌آلتی ورست‌لیگینده (ورست = ۱،۱۵/۱کیلومتره برابر اوُزونلوق اوُلچوسودور) وجلفاقصبه‌سی‌نین ۴۰ ورست‌لیگ فاصله‌سینده "

بوُرادا ،محمدقلیزاده آرازچاییینی خاطیرلاماسی تصادفی نظره یئتیشمیر . ۱۹- نجی عصرین یاریسیندا ،محمدقلیزاده نین باباسی بناحسینقلی همین آرازچاییینی کئچیب نخجوانا گلمیشدی.حسینقلی‌بیزیم خوی شهریمیزین اهلی ایدی.اوُ ،یوُزلرجه زا واللی ایرانلیلار کیمی اوُتایا ایشله‌مگه گئتمیشدی وبوُرادا ائوله‌نیب وبوُرادا اوُنملی محمدقلی دا کاسیب بیرعائله‌دن اوُلان سارا آدلی بیرقیزا یله‌ا ئولنمش‌دی .جلیل محمدقلیزاده ۱۸۶۶- نجی ایلده حیاته گوُز آچیر ."ملانصرالدین درتبریز"کتابی اوُنون آنادان اوُلماسی‌نین ایل دوُنومونون ۱۲۵- ایللیگینه گوُره آقای سردار ی‌نیا واسیطه‌سیله تألیف اوُلونموشدور .کتابدا اوُنون اوشاقلیق وایلک گنجلیک دورانی شرح ائدیلمیشدیر .اوُ ،۱۸۸۲ - نجی ایلده ، ۱۶ یاشیندا قوُری شهرینده اوُلان زاقافقازیا معلملر دانشراسیندا آذربایجان شعبه‌سینه داخل اوُلور ، ۱۸۸۷- نجی ایلده جلیل محمدقلیزاده بوُتربیت معلم مرکزینی بیتیریر وابتدائی مکتبه معلم شهادتنامه‌سی (دیپلومونی)آلیر .اوُ ،معلم‌لیک دوُورلریندن "نخجوان مسلمان اینجه‌صنعت درام جمعیتی‌نین ایشلرینده یوُخسول عائله‌لردن اوُلان شاگردلرین خیرینه وئریلن تماشالارین تشکیلینده اشتراک ائدیر .بوُجاوان ادیب ،بیرگوُن واختینی بوُش بوُشا کئچیرتمیر .اوُ ،روس - آوروپا یازیچی‌لاریندین اثرلرین بوُیوک دیقتله اوُخویور ،آذربایجان وفارس‌دیللرینی مکمل اوُیره‌نمک اوُچون قوُجامان معلم‌لردن درس‌آلیر .ائرمنی دیلینده یازیب اوُخوماغی اوُیره‌نیر . اوُ ،۱۸۹۷- نجی ایلده بیرنئچه آیلیق مأذونیّته (مرحض‌لیگه)چیخیر . پترزبورقا ،موسکووایا گئدیروبوُشهرلردن قاییداندان سوُنرا معلم‌لیکدن استعفا وئریر .اوُ ،اوُز بدیعی اثرلرینی چاپ ائتدیرمک اوُچون وارقوه‌سیله چالیشیر ،آنجاق بیرامکان الده ائده‌بیلمیر و اوُز خاطیراتیندا یازیر :"یازماق ایسته‌ییردیم ، چوُخ ایسته‌ییردیم یازماق ، آمما بیلمیردیم نییه یازیم وکیمدن اوُترویازیم؟چوُنکی امیدواردئییلدیم‌کی،یازدیقلاریمی چاپ ائتمه‌یه واِنتشارا قوُیماغا حکومت اذن وئره‌جک " .

جلیل محمدقلیزاده بیرچوْخ چکیش- برکیشدن سوْنرا فکاهی تنقیدی و ساتیریک (طنز) مجموعه‌چیخارتماغا ایمکان تاپیروبوْ بؤیوک ادیب بوْ مجموعه‌نین آدینی "ملانصرالدین"قوْیور.جلیل محمدقلیزاده‌اؤزمجموعه‌سینه بئله‌بیرآد وئرمه‌سی بؤیوک بیرمعنا داشییردی.ملانصرالدین قدیم آذربایجان،ها بئله بوْتون یاخین واوْرتاشرقده خلقلرآراسیندا چوْخ گئنیش یاییلمیش مُدریک بیرقوْجانین آدی ایدی.بوْقوْجا تاریخی بیر شخصیت اوْلماسادا ،اوْنون آدی ایله باغلی اوْلان یوْزلرجه مشهور معنالی لطیفه‌لرده خلق یارادیجیلیغی‌نین محصولودور.بوْ اؤلکه‌لرده استبدادین اؤز باشینالیغینی ظولم و تؤره‌تدیگی فاجعه‌لری خلق اؤز- اؤزه تنقید ائتمگه قادر اوْلمادیقلارینا گؤره ،اؤز اؤره‌ک سؤزلرینی طنزشکلینده ملانصرالدین آدیلا دئمیشلر.ملانصرالدین لطیفه‌لرینده معنالی گؤلوش ،طنز- مضحکه چوْخ گؤجلو ایدی."سؤزون دوغروسونو دانیشماق هنر"دیر- دئین بؤیوک ادیب ۱۹۱۷- ۱۹۰۶ - نجی ایللرده‌اؤز مجموعه‌سینده اوْچ یوْزه یاخین تنقیدی- فکاهی مقاله‌نشرائتمیشدی. بوندان باشقا همین ایللرده "اؤلولر"کومئدیاسی ،"ایراندا حریت"، "دلله‌ک"، "قوزو"، "قربانعلی بیگ"، "ملافضلعلی"،"نیگرانچیلیق" کیمی ده‌یرلی وقیمتلی اثرلر جلیل محمدقلیزاده طرفیندن یازیلمیشدی .
آقای سرداری نیا ، "ملانصرالدین درتبریز"آدلی بوْفایدالی وقیمتلی اثرینده ،بوْاؤلمزیازیچی‌نین شرح حالینی چوْخ اطرافلی بیر صورتده قلمه چکیب واوْنون ۱۹۲۱- نجی ایل فوریه آیی‌نین ۱۹- دان مایی آیی‌نین اوْرتالارینا قده‌ر (بهمن ۱۲۹۹- هجری شمسی- ۲۷ اردیبهشت ۱۳۰۰) ۸ نؤمره بوْ مجموعه‌نین انتشاری حاقیندا تبریز شهرینده‌معلومات وئریر .بوْ نؤمره‌لرده نشرائدیلن "ملت ،جاوانلار"، "فرقه دعواسی"، "قیزتربیه‌سی"، "تزویراوستالاری"، "ایراندا لقب‌لر"، "تزه فرقه‌لر" "میسیونرلر"، "توْستو"کیمی تنقیدی فکاهی اثرلرینده خلقی روحدان دوشمه‌ییب ارتجاعه قارشی بیئنی دؤیوشلره،حاضیرلاشماغا ،بیرلشمه‌یه چاغیریر .
آقای سرداری نیا بوْقیمتلی کتابیندا یالنیزجلیل محمدقلیزاده‌دن دانیشمیر ،اوْ،عینی زاماندا وطنیمیزده مشروطه‌انقلاب حرکاتیندان آذربایجان خلقی‌نین بؤیوک متفکروانقلابچی‌سی شیخ محمدخیابانی‌نین قیامیندان سؤزآچیرو محمدقلیزاده‌نین امکداشلاری‌نین فعالیت و یارادیجیلیقلاریندان اطرافلی صورتده افاده کلام ائدیر .ملانصرالدین

درتبریز "کتابیندا، خلق شاعری میرزا علی‌اکبرصابر، آذربایجانین آدلی سانلی یازیچی‌سی و "دومانلی تبریز"ین مؤلیفی محمدسعیدا وردوبادی وعلی نظمی (سیژیم قلی)کیمی شاعیرویازیچیلارین حیاتی، یارادیجی‌لیغی وتصویرلری وئریلیر. کتابدا مقاله‌لره اویغون کاریکاتورلار، انقلاب حاقینداسندلر، تبریز مشروطه‌خواهلار وشاعیرلریله، صابرکیمی شمالی آذربایجاندا یازیب یارادان شاعیرلرآراسیندا آنا دیلیمیزده گئدن دئیشمه‌لردن نمونه اولسادا سؤزگئدیر. آنجاق تأسف‌لر اولسون کی، بعضی سندلردن وشکیل‌لردن آیدین عکس‌گؤتورولمه‌ییب واونلارین چوخلاری اوخونمایبرلار. بعضی کیچیک وخیردا نقصانلاری کتابین دەیەرینی اسکیلده بیلمز، آقای سرداری نیا بوکتابین تألیفینده بؤیوک امک صرف‌ائدیب مختلف منبع وقاینا قلاردان فایدالانیبدیر. بیزبواوخومالی وفایدالی اثرین مطالعه‌سینی اوز اوخوجولاریمیزا تاپشیریریق.

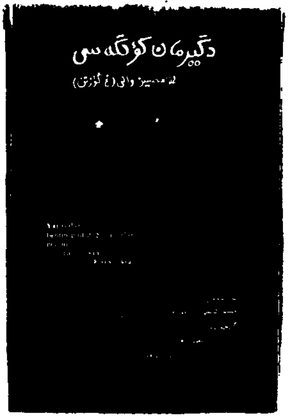

ـ کتابین آدی: <u>دگیرمان کؤلگه‌سی</u>

مؤلیف: غلامحسین والی (ع گؤزتن)

صحیفه: ۱۳۸

قطع: رقعی

انتشارتاریخی: بای ۱۳۷۱

چاپ یئری: تان (سحر) کُلن آلمان

"دگیرمان کؤلگه‌سی"، بوسربست شعرلرمجموعه‌سی غلامحسین والی غربتده یاشایان آذربایجانلی بیرشاعیرین اثری دیر. اوز یوردوندان اؤلکه‌سیندن، ائلیندن آیری دوشوب، یاد اؤلکه‌ده اوز دوغما آنا دیلینده یازیب ـ یارادان دردلی ونیسگیل لی بیرشاعیرین اوره‌ک سؤزلری بوکتابچادا توپلانمیشدیر. شعر آدلانان بیراثرده گره‌ک خیالین گئنیشلیگی، دیلین گؤزه‌للیگی، دویغو وتفکرون درین لیگی، عینی زاماندا محتوا و مضمونون فایدالی و دولغونلوغو اوزونو گؤسترسین،

ایکی دیلده (اسلامبول تورکجه‌سینده لاتین الیفبا سیله ودوْغما آنـــا دیلیمیزده عرب الیفبا سیله) یا زیلان و چاپ اوْلان بوُا ثرده خیالیــن گئنیشلیگی ودیلین گؤزه‌للیگی قاباریق بیرشکیلده اؤزونو گؤستریر.

شاعرکتابین اؤن سؤزو عنوانی آلتیندا بئله باشلاییر: "داش اوْلمـــوش خینوولار (۱) داها اوْوولمورلار، وارلیق دگیرما نیندا "شاعیر داشـــا دؤنموش نفرت وبغضیتی وارلیق دگیرما نیندا ناریناشدیرما ق ایسته‌ییر.

غریب اؤلکه‌ده یاشادیغینا گؤره غریبسه‌میش شاعیرین شعرلرینده، وطن دردی، ائل دردی، اوْره‌گینی سیخیر، اوْنو کدرلندیریروبعضا" بوُ دردوکدرلر نفرته چئوریلیر. شاعربوْتون وارلیغی یلا بوُنفرت وخینوولاری آرادان آپارما غا چالیشیر. شاعرین اؤز دوْغما اؤلکه‌سیندن، یوُوا سینـــدان و یوُردوندان گئن وآیری دوْشمه‌سینه باخمایاراق اوْ، اؤزونو هئچ زامان ایتیرمیر، دردلر، کدرلر اوْنون اوْره‌گینی کؤوره‌لندیرسه‌ده، اوْ، بوْتـون وجودی ایله اینانیر. اوْ، وارلیق گؤیه‌ره‌رکن "آدلی شعریننده اوْره‌ک سؤزونو بئله‌سلندیریر: وارلیق گؤیه‌ره‌رکن الریم چورودو

دایانیم قوْرودو
دوْداغیم تیتره‌دی
باغیریم چاتلادی
گؤزلریم قارالدی
بیلدیم کی وار اوْلاجاغام
بیلدیم کی وارلیغی
سوْنسوزلوغا داشییاجاغام
بیلدیم‌کی مین لر کره اؤله‌جه‌گم
مین لر کره دیریله‌جه‌گم".

دئمک اوْلار شاعرین یاراتدیغی شعرلری‌نین چوْخوندا، غربتدن بئزمه، وطن اوْچون داریخما" دوْشونمه، آیریلیقدان کدرلنمه، غربتی اؤلومـــدن داها بترسا نما حس‌لرایله تئزـ تئز تصادف ائدیلیر: "کسیلمیـــــش دوْداقلاری آلتیندا آپ ـ آجی دیلی ایله باغیریر، بلی، بلی ناطیـــم قاردا ش غربت اؤلومدن بتر".

شاعیر آنایوُردونو بؤیوک بیرعشقیله سئویر و وطنه خطابا" اوْدلـــو وآتشین سؤزلرینی بئله ایفاده ائدیر: "... سنین گؤزلرین بیـــر اوْووُج تورپاقلا بیرا اوْووج گونش‌دن یارادیلمیش سئوگیلیم!... آه، سئوگیلیم گونئی‌ین دەلی یئلی اوْرتاسیندا اوْره‌گیمی یالقیـــــز بوُراخما!

غلامحسین والی بوُ احساسلی شاعرین ـ قلبی، وطنی اوْچون داریخمادان

یا نیر ،قا نا بۇلانیر: " دنیزلر دا لغا لاندی بیزیم با جا دا شلاندی وا رلیق دگیرما نیند' اۆره‌ک قا نا بۇلاندی ".
کتا بدا گۆزه چا رپا ن کیچیک نقصا نلارا با خما یا را ق،کتا ب هربیرنظردن اۆخوما لی،ما را قلی وفا یدا لانما لیدیر .کتا ب چۆخ گۆزه‌ل شکیلده ،ا علا کا غیذ اۆزه‌رینده چا پ اۆلوب و سۆنوندا دا بعضی چتین سۆزلر ا یضا ح ا ئدیلمیشدیر .

کتا بین آ دی : دۆنیا بعثت دۆورونده
مؤلیف لری : حجت ا لاسلام وا لمسلمین
ها شمی رفسنجا نی وشهیددوقتور با هنر
چئویره ن: مجمع جها نی ا هل بیت
قطع : رقعی
صحیفه : ۲۱۰
تیرا ژ : ۵۰۰۰ نسخه
ا نتشا رتا ریخی: گۆنش ا یلی ۱۳۷۱

کتا بین ا صل آ دی "جها ن درعصربعثت "دیر .کتا بدا حضرت محمد (ص) پیغمبرلیگه مبعوث اۆلان دۆورده تا نینمیش اۇلکه‌لرین مذهب لری، جمعیت قۇرولوشلاری،ا جتما عی قا نون وقا یدا لاری،ا ینجه‌صنعت لری وباشقا بۆکیمی ا جتما عی مسئله‌لر حا قلیندا چۆخ آ یدین وگئنیش صورتده دا نیشیلیر .عربستا ن ،ا یرا ن،شرق روم ا یمپرا تورلوغو ،مصر ،شا م، فلسطین،غربی آ وروپا اۇلکه‌لری،هندوستا ن ،چین وژا پون بۇ تا نینمیش مملکت لردن حسا ب اۆلوبلار .
کتا ب هربیرنظردن دقته لایقدیر وهربیر اۆخوجونون قا با غیندا ،اۆ عصرده دۆنیا دا سۆره‌ن وضعیتی هربیر با خیمیندا ن گۆزگو کیمی گۆستریر .کتا بین مؤلیف لری،بۇ فا یدا لی ا ثری یا زیب یا را تما قدا مختلیف قا ینا قلاردا ن فا یدا لانیب وبی طرف بیرتا ریخچی کیمی یوخا ریدا آ دلارینی چکدیگیم اۇلکه‌لرین ا جتما عی وضعیت لرینی نتجه کی وا ر ا یمیش قلمه گتیریب شرح ا ئدیبلر .کتا بدا یهود قومونون بیرلیک وا سیطه‌سی وتملی اۆلان تلمودون ا حکا م وفیکیرلریندن بیر نئچه مسئله‌یه ا شا ره ا ئدیلیر وبیز بۇرا دا کتا بدا گئده‌ن موضوعلار

حاقّیندا بیر نمونه‌کیمی بوٌ سطیرلری اوْخوجولاریمیزین گؤزوندن کئچیریریک :

" تلمودون آللاهی انسانا بنزه‌ییر ،اوْ ،سئویر ،نفرت ائدیر ،غضبله‌نیر گوٌلور ،آغلاییر ،پئشمان اوْلور ،تعویذ باغلاییر ،(گؤزمونجوغو ،گوزده‌یمه‌مک اوٌچون طیلیسم) حاکمیت تختینه آرخالانیر ،ملک‌لر ،کرروبیلر (ملکلرین آغالاری) دوٌوره ووٌروب توپلانمیشلار وهرگوٌن اوْ ،اوٌچ دفعه= کره) توراتِ اوْخویور .قادین اوْغلان دوْغاندان سوْنرا قیرخ گوٌن و قیز دوْغاندان سوْنرا سکسان (هشتاد) گوٌن مورداردیر واوْنا یاخینلاشماق حارامدیر .بیرکیشی ایسته‌دیگی قده‌ر آرواد آلابیلر .باشقا یئرده چوْخ آروادلیغی دوٌرده محدود ائدیر...

...قادینلارین هریوْلدان اوْلارسا ،گلیرلری ارلری‌نین‌دیر .یوٌز آروادین[2] شهیداوْلماسی بیرکیشی‌نین شهید اوْلماسی‌نین آیاغینا چاتماز ".

یوْخاریدا گؤستردیگیم کیمی،مجمع جهانی اهل بیت بوٌدگرلی وفایدالی اثری بیزیم آنادیلیمیزه ترجمه ائتمکده بؤیوک امک صرف ائدیب‌دیر، آنجاق تأسف‌لر اوْلسون کی بوٌترجمه‌ده چاپی یانلیشلارین سایی حددن آرتیق دیر ،مثال اوٌچون،ئسرلر= یئرلر ،ده‌نیز= دنیر ،اوْلار= ایدیلر ، توپاقلار= توریاقلار ،قالدیماقدا = قالدیرماقدا ،حومتلری = حؤرمتلری نصب = نسب ،هئیکلر= هئیکل لری ،دئمک اوْلاربئله‌چاپی غلطلرین سایی بوٌندان چوْخ ـ چوْخ آرتیق دیر .بوٌندان باشقا بعضی سؤزلر ولغت‌لر دوٌزگون ترجمه ائدیلمه‌میشدیر .مثال اوٌچون ،امکداش یا همکاریئرینه ایش‌داشی ،چتین لیکلر ،موشوکولات ،ترپنیش ،تکان ساحه ،ریشته ،طالع ، سرنوشت ،اختلاف ،شکاف ،چیخارتماق ،چیخاریشماق ،بوٌجک ،حشره ، محصولدار ،موٌنبیت .البته نمونه‌لرین سایینی داچوْخ آرتیرماق اوْلار . بوندان باشقا چوْخ یئرده ـ دیلیمیزین خصوصیتی ترجمه‌ده نظرده آلینمایب .مثال اوٌچون ۱۶۰ـ نجی صحیفه‌ده "اوْندان اوْن سککیز بیری ـ بیرینه مخالیف فرقه‌یاراندی"منجه ،بوٌجمله بئله‌ترجمه‌ائدیلمه‌لیدیر : اوْندان بیرـ بیرنه مخالیف اوْلان اوْن سککیز فرقه‌یاراندی. بوٌ نقصانلارا باخمایاراق،کتاب اعلا کاغیذ اوٌستونده چاپ اوْلوبه کتابین چاپی گؤزه‌ل دیر .یوْخاریدا سؤیله‌دیگیم‌کیمی محتوا باخیمیندان چوْخ فایدالی ،اوٌیره‌دیجی ودوٌلغون دور .بیزبوٌکتابین مطالعه‌سینی

قالانی ۸۳ ـ اونجو صفحه‌ده

○ میرزه جلیل ین نوه‌لری تاپیلدی

من،آرتیق بئش ایله‌یا خیندیرکی،گؤرکملی آذربایجان یازیچی‌سی جلیل محمدقلیزاده‌نین(۱۸۶۹ – ۱۹۳۲)نسلی‌نین دوامینی،ادیبین نوه – نتیجه‌لرینی آختاریردیم.بو مقصدله‌میرزه‌جلیلین اوغلوانور محمدقلیزاده‌نین (۱۹۱۱ – ۱۹۷۹)طالعینی اؤیره‌نیرم.باکیدا "اؤدلار یوردو"، "سحر"،نخجواندا "شرق قاپیسی،غزئتلرینده همین آختاریشلار باره‌سینده گئنیش معلومات وئرمیشدیم .باکیداکی "وطن"جمعیتی بسو استقامتده چوخ ایش‌گؤرموشدور.حتّا ۱۹۹۰ – نجی ایلده تهرانسدا دوقتورجوادهیئتین نشرائتدیگی،"وارلیق"درگیسینده‌ده انورمحمد قلیزاده‌نین اؤزو وعائله‌سی حقینده مقاله‌درج ائتدیردیم .لهستاندا چیخان"واندا "مجله‌سینده‌ده بومسئله‌نی اروپا اوخوجولاری‌نین نظرینه چاتدیرمیشدیم.بوتون بونلاردان سونرااوستادمیرزه‌جلیلین نسلی‌نین داوامی حقینده گئنیش معلومات الده ائدیلمه‌میشدیر.آختاریش نتیجه‌سینده معلوم اؤلموشدورکی،انورایکینجی جهان محاربه‌سیندن سونراطالعین حؤکموایله ایراندایاشامیشدیر.اؤ،بورادا اوزون مدت حکیملیک ائتمیشدیر.حاضیردا اؤنون اولادلاریندان مهین خانیم و نزهت خانیم فرانسه‌ده یاشاییرلار.مدحت خیلی مدت لهستاندا یاشامیشدیر.انورین اولادلاریندان ایکی نفری تهران شهرینده عؤمور سورمکده‌دیر.

بو گونلرده زنجان دانشگاهی‌نین دعوتی ایله ایرانداا ولدوم و فرصتدن استفاده ائده‌رک میرزه‌جلیلین نوه – نتیجه‌لری نین آختاریلماسی ساحه‌سینده‌کی ایشیمی دوام ائتدیردیم .نهایت،جلیل محمدقلیزاده‌نین تهراندا یاشایان نوه‌لری ایله گؤروشمک ممکن اولدو. انورین اوغلومدحت وتیمورجوانشیری و اونون قیزی ایرناخانیم‌ــلا شخصا" تانیش‌اولدوم.بابالاری اوستادجلیل محمدقلیزاده‌نین پورترتینی

قالانی ۷۷– اینجی صفحه‌ده

یازانی:سیدآقاعون الاهی
یازیمیزا کؤچوره‌ن:ح.م.ساوالان

آذربایجان معلیمی عزتیندن

○ جنوبدان سسلر"وارلیق"ین صحیفه‌لرینده

بؤ ایلین یاز ویای فصیللرینده "وارلیق"ژورنالی‌نین ۱- ۲ (۷۷- ۷۶) نؤمره‌لری چاپدان چیخمیشدیر.همین نؤمره‌لرده‌بیرسیرا علمی مقاله‌لر- له‌یاناشی حکایه ،شعروسایر،چاپ ائدیلمشدیر.ماراقلیدیرکی،"وارلیق" ژورنالی‌نین همین نؤمره‌لرینده شمالی آذربایجاندا باش وئرمیش حادثه‌لره ده توخونموشدور.مثلا"،بیرینجی نؤمره‌ده "قارا یانوار" کتابیندان آذربایجان س.س.رعالی سوویت ریاست هیئتی‌نین صدری ائلمیرا غفاراۏوانین ۲۰ یانوار۱۹۹۰- نجی ایلده‌باکیدا ۲۰ یانوار حادثه‌سیله علاقه‌دا روئردیگی اعلامیه ،اۏنون بیلدیریشی،آنا رین"فلاکت" آدلی یازیسی،پروفسورنورالدین رضایف‌ین "هئچ واخت اۏنودولمایا- جاقدیر"باشلیغی آلتیندا یازیلاری عینیله‌عرب الیفباسینا چئوریله‌ره‌ک وئریلمیشدیر.(ص ۳۹ - ۳۵).

بوندان باشقا شاهماراکبرزاده‌نین "سحر"غزتینده‌درج ائدیلمیش "افترایاجاواب"آدلی یازیسی دا عینیله‌چاپ اۏلونموشدور.مقاله "سحر"هفته‌لیک غزتی نین ۱۰ فئورال ۱۹۹۰ نجی ایل ،۷ نجی نؤمره‌سیندن گؤتورولموش‌دور. میرزه‌رسول اسماعیل زاده- دوزال‌ایسه "آمریکانین سسی "رادیوسونون آذربایجان دیلینده‌وئریلیشیندن زاقافقازیا مسلمانلاری روحانی اداره‌سی‌نین صدری شیخ‌الاسلام‌آلله‌شوکور پاشازاده‌نین باکیدا ۲۰ یانوارحادثه‌سیله‌علاقه‌دا رم.س.قوربانجُفا و ب.ام.تی‌نین باش‌کاتبی پرئزدئکوئیارا مراجعتینی لئنته یازیب وهمین یازینی"وارلیق"ژورنالی‌نین همین نؤمره‌سینده چاپ ائتدیرمیشدیر.

چۏخ دقته‌لایق مقاله‌لردن بیری ده‌دوقتورجوادهیئتین "اسلام مدنیتی- نین غرب مدنیتی انکشافینداکی تأثیری"آدلی یازیسی‌دیر،مقاله‌نین بیریئرینده‌قیدائدیلیرکی،ایلک کاغیذاستحصالی‌فابریکاسی ۷۹۴ نجو ایلده‌بغداددا،ایلک‌خسته‌خانا ایسه ۷۰۴ نجوایلده‌شامدا یارادیلمیش- دیر.۹۷۸نجی ایلده همین خسته‌خانادا ۲۴حکیم‌چالیشیردی.دوقتور جواد

هیئت همین نؤمرەدە "باکیدان گلن عزیز قونا قلار" باشلیغی آلتیندا یازیسیندا تهراندا ۱۰ گون داوام ائدەن"ملتلرآراسی ۳ نجو کتاب سرگیسی"ندە اشتراک ائتمیش سؤوئت آذربایجانیندان اوْلان نمایندەلردن همچنین سؤوئت آذربایجانی جراحلار جمعیتی‌نین صدری وتوپچوباشی آدینا آکسپریمنتال وکلینیک جراحیەانستیتوتونون باش حکیمی،گؤرکملی عالیم وادیب پروفسورنورالدین رضایف ین خانیمی ایلە ۲۷ گون ایراندا اوْلماسی حاقیندا معلومات وئرمیشدیر .

"وارلیق"ژورنالیندا میرهدایت حصاری ایلک دفعە محمدعلی تربیت تبریزی نین ۱۹۳۵ نجی ایلدە تهراندا چاپ اوْلونموش "دانشمندان آذربایجان"آدلی فارسی دیلیندەکی اثرینەعلمی تنقیدی مقالە یازمیش وهمین کتابداکی بیرچوْخ سهولروخطالاری قیدا ئتمیشدیر .مثلا"، مؤلف گؤستەریرکی،محمدعلی تربیت ،کتابیندا حاجی سیدعظیم شیروانی نین دوغوم ایلینی هجری ۱۲۵۱ نجی ایلدەگؤسترمیشدیر .لاکن اصلیندە هجری ۱۲۵۰ نجی ایلدە آنادان اوْلموشدور .مؤلف یازیرکی،همین کتابدا چوْخلومشهورآذربایجان شاعرلری،اوْجملەدن نسیمی،واقف ،نرگز ، بحری وهابئلە "ریاض العاشقین"با نواب تذکرةلریندەگتیریلن قاراباغ شاعرلری قلمدن صالینمیشدیرلار (ص ۴۴)تأسفلرکی،همین اثری فارسی دیلیندن آذربایجان دیلینە ترجمەائتمیش اسماعیل شمس وغفارکندلی دە (باخ :محمدعلی تربیت ،دانشمندان آذربایجان .آذرنشر ،باکی، ۱۹۸۷)همین کتابدا گئتمیش سهولری دوزەلتمەمیشلر .

همین نؤمرەدە عزیزدولت آبادی نین"دیوان همتی انگورانی"عبدالاخدا بهرادین "ایللردن صوْنرا ،بیرگؤروشون خاطرەسی" ،حسین مصری (آرازین)"سهندوسازیمین سؤزو ،س.س.ر.ی یازیچیلاراتفاقی‌نین عضوو.ی . محمدعلی یف آدینا ناخچوان پئداقوژی انستیتوتونون آذربایجان ادبیاتی کافئدراسی‌نین دؤچئنتی،فیلوْلوگیا علملری نامزدی عیسی ـ حبیب اوْفون جلیل محمدقلیزادەنین اوْغلوو نوەلرینەحصرائتدیگی مقالەسی،م.نقابی‌نین قارشیلیقلی آتالارسؤزو "آدلی یازیسی،منظوری خامنەای" آتالار سؤزو ومثللر"،وح .غریبین "گؤیرچین"حکایەسی چاپ ائدیلمیشدیر .

ماراقلیدیرکی،بؤیوک ائرمنستان"ادعاسیندا اوْلوب قاراباغین آذربایجان اراضیسی حساب ائتمەمیەچالیشان ائرمنی داشناکلارینا

قارشی همین نۆمره‌ده فارس دیلینده‌ایکی مقاله‌چاپ ائدیلمیشدیر. اۏنلاردان بیری دوقتورمحمدتقی زهتابی‌نین"آذربایجان کجاست" ("آذربایجان هارادیر؟")آدلی مقاله‌سیدیر (ص ۹۹۰-۱۰۸) مؤلف یازیر ۲۰ نجی عصرده ائرمنی‌لرین افراطچی مللتچیلری ایکینجی دفعه آذربایجاندان اراضی ادعاسی ائدیب قتل، غارت، سۆرگون، وحشت تۆره‌تمکله ملی عداوت آلوونوقیزیشدیریرلار، داشناکلارواثرمنی افراطچی مللتچیلری"بؤیوک ائرمنستان" یاراتماق فیکرینده‌دیرلر. مؤلف فاکتلارلا ثبوت ائدیرکی، داشناکلارین اراضی ادعاسی‌نین هئچ بیر علمی اساسی یۏخدور. اۏنلارین ادعا ائتدیکلری اراضی ان قدیم دۆورلردن ائله‌بیرخلقلرین مسکنی، وطنی اۏلموشدورکی، اۏنلارین ایندیکی نسیللری آذربایجانلیلاردیر. صمدسردارری‌نیا نین سرزمین قاراباغ" (قاراباغ ولایتی)آدلی مقاله‌سینده‌ایسه‌داغلیق قاراباغ داداخل اۏلماقلا قاراباغین تاریخا آذربایجان اراضی سی اۏلدوغوثبوت ائدیلیر. همچنین، نادرشاه دۆوروندن باشلایاراق قاراباغین تاریخینی آشکارلا-بیر. مقاله‌نین قالانی"وارلیق"ین ایکینجی نۆمره‌سینده وئریلمیشدیر. همین نۆمره‌ده "مهاجر"تخلصلو مصطفی قلیزاده‌نین"محبت اۏجاغی" مراغه‌دن رضاپاشازاده‌نین"شانلی وطن"، حکیمه‌خانیم بلوری نین"تبریز" سیداسدحسینی‌نین "دیلیم"، روشن خیاوی‌نین "ائللرآغلاسین"، صفی الله حسینی‌نین "آنادیلیم"، "آیتان"تخلصلوحمیدنطقی‌نین"آخشام تعطیلی"، علی عبدی نین "وارلیق درگیسینه"آدلی شعری، مدینه‌گولگونون" شهید بالالارا"، نصیرین "آراز"محسن منصوری نین "سالماسیم"، اردبیلدن دوقتوریوسف معماری‌نین "نازایله‌گل"، "لاله‌ده‌من ده"شعرلری، ح.م.سا-والانین"پوئماسیندان بیرپارچا، م.آذری تبریزی نین "هرلحظه"، نریمان قاسم‌اۏغلونون"اسکولک"شعرلری چاپ ائدیلمشدیر.

"وارلیق"ژورنالی‌نین ایکینجی نۆمره‌سینده دوقتورهیئتین آذربایجان وفارس، دیللرینده‌ایکی علمی مقاله‌سی چاپدان چیخمیشدیر. اۏنلاردان بیری شمالی آذربایجاندا الیفبا نین دگیشدیریلمه‌سینه حصر ائدیلمیش "آذربایجاندا الیفبا مسئله‌سی"آدلی مقاله‌سیدیر. مؤلف فاکتلاراساسیندا لاتین حرفلرینه دئیل، عرب الیفباسینا کئچمه‌یه اوستونلوک وئریر. مقاله‌نین مۆنوندا یازیر: "بیزجه‌ان طبیعی، عاغیللی منطقی وفایدالی ایش هرکسین وهرخلقین اؤزونه‌قاییتماسی وا ؤزملی،

دینی عنعنه‌سینه‌صا دق قا لارا ق یۆلونوسئچمه‌سیدیر .آذربا یجا نین مین ایللیک کئچمیشینی گؤرمه‌مک وا ۆنونلا علاقه‌نی کسمک بیزه‌لره‌یا را شا ن ایش دئیلدیر . بیزیم تا ریخیمیزومدنیتیمیزعرب الیفبا سیله (ا سکی تورکجه)یا زیلمیشدیر .آذربا یجا نین بؤیوک حصه‌سی،یعنی جنوبی آذربا یجا ن خلقی دیگروطندا شلاری ا یرا نلیلارکیمی ا سلامی الیفبا ا یله یا زیب اۆخویور .تا ریخین فا جعه‌سی بیزلری بیر- بیریمیزدن آییرمیش وا ستا لین رژیمی بیزلری بیر- بیریمیزدن اۆزا قلاشدیرما ق اۆچون آرا میزدا ا وزون ا یللردمیرپرده‌چکمیشدیر .ا یندی وفا سیزفلکدن کیچیک بیرفرصت الـه‌گلمیشکن قا ردا شلاردا ن دا ها دا آیریلما غا ویا دقا لما غا قول چکمک دوغرومو ؟عا غیل وقا ردا شلیق بونا حکما ئده‌رمی؟یئنه‌ده‌بیر- بیر- یمیزین یا زیلارینی اۆخویا بیلمه‌یه‌جگیک وبیر- بیریمیزی با شا دۆشمه‌یه‌جگیک .با خا ق،گؤره‌ک بیزیم کیمی آیریلمیش خلق لربئله‌می حرکت ا ئدیر ؟بس بیزنه‌وا خت بیر- بیریمیزه‌طرف گئده‌جه‌ییک .ا یندیکی، نه‌ا ستا لین وا ر ،نه‌ده اۆنون قورخونج سونگوسووظولمو .کئچمیشده‌کی آیریلما ،جبری وزورلا اۆلدوغوا ۆچون با غیشلانا بیلر ،آمما بۆگون آیریلیق یۆلونو سئچمه‌گه نه‌سبب وا ردیر؟

گله‌جک نسیللره نه‌جا وا ب وئره‌جه‌ییک ؟ بۆآیریلیغا قول چکنلر بیلمه‌یه‌ره‌ک بیرجنا یته ویا خیا نته‌قول چکمیش اۆلما زمی؟

صۆنرا آذربا یجا نلیلارین بۆگون سئچه‌جکلری یۆل دیگرمسلما ن وتورک خلقلرینه ده اؤرنک اۆلاجا قدیر بوتون بونلاری نظرده توتا را ق یۆلو- موزو والیفبا میزی سئچمه‌لی‌ییک .یوخسا صۆنرا کی پشما نلیغین فا یدا سی یۆخدور .بۆگون بئله‌بیرا مکا ن الـه‌گلمیشسه ،اۆندا ن جنوبلوقا ردا شلارا ودیگرمسلما نلاریا خینلاشما ق اۆچون ا ستفا ده‌ا ئتمه‌لی،یوخسا ،صا با ح گئج اۆلاجا قدیر "(ص – ۳۲– ۳۱) .

دۆقتورجوا دهیئتین فا رسجا یا زدیغی دیگرمقا له "ملیت ا یرا نی و زبا نها ی قومی" (ا یرا نلی ملیت وقومی دیللر)آدلی یا زلیسیدیر .مؤلف مقا له‌ده جنوبی آذربا یجا نین ا یرا ندا ن آیریلما سی نین تما میله علیهینه‌اۆلما قلا،فا رس دیلی ا یله‌یا نا شی آذربا یجا ن دیلی‌نین ده تدریس ا ئدیلیب یا ییلما سینا ما نع چیلیک تۆره‌دنلری افشاء ا ئدیر . مؤلف یا زیر : "بیزدئیریک کی،ا یرا نلی‌ییق ورسمی وملی،همده‌بۆعرقچی هم‌وطن لریمیزین آنا دیلی اۆلان فا رس دیلینی سئویریک ،اۆنو

فارس‌لاردان داها درین اؤیره‌نیریک وایشله‌دیریک ،بیزاوْنونلا یاناشی ایسته‌ییریک اؤز آنا دیلیمیزی ده‌اوْخویوب ،یازاق .بیزه‌اجدادیمیز-دان یادیگار قالمیش اوْنون فولکلوروموسیقی سیندن ده‌لذت آپاراق . عرقچیلروافراطچی شوْونیستلرجوابیندا بیزه‌دئیرلر :سیزاگربوْا یشی گؤرسه‌نیزپان تورکیست وآذربایجانی ایراندان آییراسینیز .سیز ایرانین اساس قانونوندا تصدیق ائدیلمه‌سینه‌باخمایاراق بیزه دئیرسینیزاؤز آنا دیلینیزی یاددان چیخارین ویالنیزفارس‌دیلینده (یعنی بیزیم دیلده)یازینیز واؤز قومیتینیزی انکارائدین " (ص – ۲۵) .

ارسلان فصیحی اؤز مقاله‌سینی ماراقلی بیرمسئله‌یه "قورقوت" سؤزونون آراشدیریلماسینا حصرائتمیشدیر .اوْ "قوْز "سؤزونوقوْور (اوْد) پایه ،قیلینج ،سؤزلرمعناسیندا ، "قوشه "سؤزونوایسه‌خوشبختلیک ،اوغور ، بخت کیمی معنالاندیریر .مؤلفین احتمالینا گؤره قورقوت – خوشبختلیک اودو .خوشبختلیک پایه‌سی ،خوشبختلیک قیلینجی ویاخوشبختلیک دئمکدیر. مؤلف بئله‌بیرنتیجه‌یه گلیرکی ،قورقوت – خوشبختلیک اودو ،قوْورو ، خوشبختلیک مرتبه‌سی ،خوشبختلیک قیلینجی ویاخوشبختلیک سؤزلری دئمکدیر (ص ۴۸)بیزه گؤره بورادا ده ده – معنوی آتا ،رهبر اوْغوز طایفاسی‌نین باباباتبویوندان اوْلوب ،اوْطایفانین آغساققالی دئمکدیر . کور اوْغلونون اصیل آدی دا قور اوغلودور .بورادا ایلک سؤز ،یعنی قوْر- اوْد ،قیغیلجیم‌معناسیندا اوْلدوغو حالدا قورقوت سؤزونون اولینده‌کی قوْر- اوْد ،قیغیلجیم ،قوت ایسه‌طالع دئمکدیر ، دئمه‌لی قیغیلجیم‌طالعلی ،بؤدا اوْداستایش دؤورو ،آتشپرستلیک دؤورو ایله‌باغلی آددیر .

"وارلیق"ین بحث ائتدیگیمیزنؤمره‌سینده‌احمدآذرلوآذربایجان موسیقی‌شناسی ،امکدارا ینجه‌صنعت خادیمی فریدون شوشالی‌نین"آذربا- یجان موسیقی‌چیلری"آدلی اثرینه‌بیرنوع رأی یازمیشدیر .مؤلف یازیر : "فریدون شوشالی نین "آذربایجان موسیقی‌چیلری"کتابینی حقلی اوْلاراق موسیقی انسیکلوپئدیاسی آدلاندیریرلار .تصادفی دگیلدیرکی، همین کتاب حقینده‌فیکرت امیروف ،عزیزشریف ،میرزه‌ابراهیموو ،اصلان اصلانوو ،علی ولی‌پور ،توفیق قولی یئو ،لطیف کریموف‌اکرم‌جعفراف ، محمدقاضی‌یئو ،کامل محمدوو ،کامران محمداوف ،قولوخلیلووکیمی خادملر

مقالەلر ،یازمیش ،مؤلفین دولغون وعوض سیزیارا دیجیلیغینی یۆکسک قیمتلندیرمیشلر ،ایرا ندا خصوصیلەآذربایجاندا اۆلان موسیقی سئوەرلر دە اۆنلارین فیکرینەشریک اۆلاراق فداکارفریدون شوشالی یا آذربایجان موسیقی مدنیتی تاریخینی یازماسی یۆلوندا اوغورلارآرزوا ئدیرلر" (ص ۵۵۰)تبریزدن احمدآذرلوهمین رأی ایلەیاناشی،"آذربایجان خلق موسیقیسی با رەدە بیرنئچە سۆز"آدلی مقالەچاپا ئتدیریلمیشدیر. (ص ۵۷۰ – ۵۶).

شمالی آذربایجاندا چاپ اۆلونموش کتابلاردان ومقالەلردن پارچالار عینی لەعرب الیفبا سیناکۆچورولەرەک همین نۆمرەدەچاپا ئدیلمیشدیر. مثلا"،صابررستمخانلی‌نین "عۆمورکتابی ندا تبریزەعائدحصەسینی ع .یاشارعرب الیفبا سیناکۆچورموش و"صابررستمخانلی‌نین "عۆمور کتابی"ندان "تبریز"باشلیغی آلتیندا چاپا ئتمیشدیر. (ص ۶۴ – ۵۸) و یا فیلولوگیا علملری دۆقتوروقاسمزادەنین "ادبیات وا ینجەصنعت" غزتیندە (نومرە۷)۲۴۰۲ چاپا ئتدیردیگی"خلیل رضا "دوام ائدیر۳۷")"مقالەسینی سۆنمزعرب الیفبا سیناچئویرەرەک "وارلیق"ین همین نۆمرەسیندە اۆخوجولارا چاتدیرمیشدیر. (ص ۶۵– ۷۱)یئنەدەسۆنمز ۱۹۵۸–نجی ایلدە باکیداچاپدان چیخمیش پروفسورعباس زامانووین"فضولی وصابر"باشلیغی آلتیندا یازیسینی عرب الیفبا سیندا عینیلە"وارلیق"ین همین نۆمرەسیندە وئریلمیشدیر. (ص ۱۱۴– ۱۲۰).

گۆرکملی عالیم‌حمیدنطقی "کلمەلر اۆزەریندە"باشلیغی آلتیندا یازدیغی گراماتیکایا عائدعلمی مقالەسی‌نین ۱۴– ۱۵ حصّەلرینی "وارلیق"ین ۱– ۲ نجی نۆمرەلریندە اۆخوماق اۆلاربحث ائتدیگیمیز نۆمرەدە گۆرکملی شاعریمیزحکیمەبلوری نین "ادبیات وا ینجەصنعت" غزتیندە(نومرە ۲۴۰۲.۷)چاپا ئتدیردیگی "اۆلنلریم وبۆگونوم"آدلی مقالەسی دە عینیلەهمین نومرەدە وئریلمیشدیر. (ص ۸۲– ۸۱ – ۶۴).

"وارلیق" درگی‌سیندە وئریلمیش ماراقلی مقالەلردن بیری دەحسن علیزادەپروینین "سبلان درادبیات وحماسە"(ادبیات وا ئپوسدا ساوالان) آدلی فارس‌دیلیندە،یازیلمیش‌یازیسیدیر .مقالەدە "ساوالان"سۆزونون معنا سینی قیصاتاریخچەسینی وهمیشەزیروەسی قارلی اۆلان ساوالان داغی‌نین تعریفینەیازیلمیش شعرنمونەلریندن پارچالاروئرمیشدیر، (ص ۳۵ – ۴۰) .

مؤلف حقلی اولاراق "ساوالان"سؤزونو "سو بول اولان"معناسیندا احتمال کیمی ایره‌لی سورموشدور.
ژورنالین همین نؤمره‌سینده حمیدتحلیم‌خانلی‌نین "باغلاما" ،مراغه‌دن رحیم‌ضیائی فرین "صوفی چایی"جعفررمزی نین "ده‌وه وچاقال" ،"دوو – شانین ایگیدلیگی" ،کرج دن روشنین آدسیزشعری،شاپوربابکانین (بابک) "نالان گؤروم" ،مرند دن "خوشدل "تخلصلوعلیزاده‌نین "غزل" حمیدسیدنقوی نین "الهام آذربایجان نین شهیدشاعری احمدجوادین "سن آغلاما" ،گونئیلی‌نین "تاماشا ائیله ،یوسف ،فتحی زندان ائیله‌ییب گلدی" ، ایرانلاعراق آراسینداکی دؤیوشلردن اسیردوشموش ایرانلی عسگرلرین وطنه قاییتمالاری ایله علاقه‌دار ح.م.ساوالانین سؤزلرینه صفرعلی جاویدبسته‌له‌دیگی ایکی ماهنی،زنجاندا وگیلاندا باش وئرمیش زلزله ایله علاقه‌دار م.آذرمازندرانی‌نین شعری،بابا تیلار ،حکیم غنی‌نین شهریاردان فارسی دیلیندن آذربایجان دیلینه‌ترجومه ائتدیگی"بلکه یاری گتیره‌ک"شعری، "آغلار "تخلصلو شناورین شهریارین وفاتینا حصر ائتدیگی شعری،آخی تبریزی نین "قارانلیق دوستاق"رضانین "وطن" ، شبستردن محمدقاضی‌نین "مزار" ،ماکی دان علی صمدی نین "آراز"گونئیلی نین"بیزی آییرانماز"آرازکیمی چاپ "شعرلری چاپ ائدیلمیشدیر.
علی صمدی نین "آراز"شعری نین صونو بوُبیت‌له‌بیتیر :

بیز سنی چیمدیردیک گؤز یاشیمیزلا،
بیزسنی یالادیق دوُدا غیمیزلا،
سنی آل قانیله دؤیورانلارین
گؤزونو دؤیوردوق تورپا غیمیزلا
بیزسنه‌قیزل گول کؤرپوسو قوردوق ،
بیزسنه قرنفیل قاییغی سالدیق ،
بوُیان ساحلیندن بیرقوش اوچورتدوق
اوُیان ساحیلیندن مین اؤپوش آلدیق
آرتیق ایسینیب سن باهاریمیزدان ،
یوخولو گؤزونو اوُووشدورورسان
نئچه مدت‌لرله آیری سالدیغین ،
ایکی ساحلینی قوُووشدورورسان (ص ۹۷)

گونئیلی‌نین "بیزی آییرامماز آرازکیمی‌چای"شعریندن بیرپارچا :
قالانی ۸۳ – اونجو صحیفه‌ده

فجر اوْن گوْنلویو و امام زمانین
آنادان اوْلماغی‌نین ایل دؤنوٚمو
مناسبتیله شهریار درنگینده
ییغینجاق

یکشنبه گوٚنو بهمن آیی‌نین ۱۸- نده (نیمه‌شعبان) تهراندا خامنه‌ایلر حسینیه‌سینده شهریار درنگی طرفیندن فجر اوْن گوٚنلویو و امام زمانین آنادان اوْلماغی‌نین ایل دؤنوٚمو مناسبتیله بیر ییغینجاق ترتیب ائدیلمیشدی. بوُ ییغینجاقدا بیرچوخ آذربایجان یازیچی وشاعرلری اشتراک ائدیب دانیشدیلار ویازدیقلاری شعرلرینی اوْخودوُرلار. اوْ جمله‌دن قم‌دا آذربایجانین مدنیت اوْجاغی‌نین مسئول مدیری حجت‌الاسلام والمسلمین آقای سیدعلی‌اکبر اوْجاق نژاد ماراقلی بیر چیخیش ائله‌دیلر. بوُرادا آقای اوْجاق نژاد-ین چیخیشی‌نین خلاصه‌سینی نقل ائدیریک:

بسم‌الله‌الرحمن الرحیم

هر سؤزدن اوّل اوُلو تانرییا شوٚکورلر اوْلسون کی، بوُ طنطنه‌لی مجلسده منه حؤرمتلی، عزیز ومسلمان قاردا شلاریمی زیارت ائتمگه توفیق وئردی. فجر اوْن گوٚنلوٚگونو واوْن ایکینجی امامین آد گوٚنونو یئر اوٚزونده یاشایان مسلمانلارا و مستضعفلره تبریک دئییره‌م. خصوصیله ایرانین قهرمان خلقینی وحضرتین گؤرکملی وقابلیتلی نایبینی یعنی بؤیوک رهبری تبریک ائدیره‌م.

بیلدیگینیز کیمی یئر کوٚره‌سی‌نین اوٚچ نوع حرکتی وار: ۱- وضعی ۲- انتقالی ۳- غائی

یئر وضعی حرکتینده اؤز محوری اطرافیندا فیٚرلانیر وانتقالی حرکتده باشقا کوٚره‌لرله بیرلیکده گوٚنشین اطرافینا فیرلانیر وغائی حرکتده ایسه گونشله بیرلیکده بیر بیلینمز، گؤروٚنمز ومعلوم اوْلمایان بیر یئره ساری حرکتده‌دیر.

یئرین بالاسی آدلانان انسان دا اگر کمال طلب ائدیرسه اوْنا آناسی کیمی اوٚچ حرکت لازیمدیر. بیرینجی دفعه اؤز باشینا فیرلانمالیدیر.

یعنی اسلامین دئدیگی کیمی بیر انسان یئمه‌لی،ایچمه‌لی،گئیمه‌لی و ائولنمه‌لیدیر .عائیله‌سی‌نین و اؤزۆنون مادی وضعیتینی اداره آئتمه‌لیدیر .

ایکینجیسی انتقالی حرکتدیر .یعنی اؤز جمعیتی‌نین ده باشیندا دۆلانمالیدیر وباشقالاری‌نین دا قئیدینه قالمالیدیر .

اۆچونجو حرکتی ایسه "آللاها طرف" حرکت ائتمه‌سیدیر .اۆنسۆز کمالا چاتا بیلمز .انسانین وضعی وانتقالی حرکتی آللاه اۆچون اۆلمالیدیر. هر عمل وحرکت آللاه اۆچون اۆلسا ده‌یرلی دیر ،ایسته‌ر تجارت اۆلسون ایسته‌رسه ده عبادت اۆلسون .

امام زمان علیه‌السلامین (عج) یۆلۆنو گؤزله‌مک ده عبادت دیر .افضل العباده انتظارالفرج" امامین ظهورونو گؤزله‌مک بؤیوک عبادت دیر".

انتظار اۆدورکی، حضرتین گلمه‌سینه زمینه یارادا سان ،بیری دیل ایله ،بیری قلم ایله بیری شعر ایله ،بیری یازیسی ایله ،بیری ترجمه‌سی ایله ،هرکس اؤز ذؤوقو ایله و دۆشونجه‌سی ایله جمعیتده بۆ تفکۆرو (عدالتین گؤزه‌للیگینی وانتظاری) یاراتمالیدیر . وسیز آذربایجان دیلینده چالیشان قاردا شلاریمین بۆینوندا آغیروظیفه‌وار. سیزین اللرینیزده قلم‌وار وقلم مجاهدین قیلینجیندان ایتی دیر . منیم سیزین اۆچون بیرتکلیفیم واردیر .سیز بۆساحه‌ده موفق اۆلماق ایسته‌رسه‌نیز سیزه وحدت ،بیرلیک لازیمدیر .انتظام لازیمدیر . تۆرک دیلی بیزه فخر دئییل ،بیزیم دیلیمیز تورکجه‌دیر ،آللاها شۆکور ائدیره‌م کی،منی تۆرک یاراتدیبدیر .بۆنا ناراحات دئییلم وفخر ده ائتمیره‌م .اگر عرب یاراتسایدی نه ائده‌ردیک. فخر اۆدورکی،انسان اؤزو اۆنۆ الده ائتسین .بعضی آدام وارکی،گؤرۆرسن گلیب تهراندا ایکی آی قالاندان سۆنرا دیلینی ده‌ییشیر .دانیشاندا دئییر:

" تهراندا گوشت گیره گلمیر ، گوجه فراواندیر"

سن اؤز دیلینی دانیش ،بس نییه بئله‌دانیشیرسان .آللاه سنی تورک یارادیب تورکی دانیش .بۆدا بیر دیلدیر .آللاه خاتم الانبیاء دان سۆنرا آذربایجانا پیغمبر یۆللاسایدی عرب یۆللاردیمی؟ فارس یوللاردیمی ؟ یۆخسا تۆرک ؟ آللاه بۆیورور: " ما آرسلنا رسول الا بلسان قومه" بۆنا دقت ائتمک لازیمدیرکی،دیل وحدت عاملی اۆلا بیلمز. تاریخه باخین گؤرون نه قده‌ر تورک بیر- بیری ایله ساواشمیشدیر .

انسانی آنجاق مکتب ،دین ومذهب بیرلشدیره‌ر.
من سیزه آجیق دئییم آذربایجان ادبیاتی مظلوم اوْلوبدور. ایندیکی زاماندا سیز ال ـ اله وترسه‌نیز بوُ ادبیاتی دیریلده‌جکسینیز.
ایندی اوْلماسا آیاقلانا جاقدی. ایندی ان یاخشی فرصتدیر. بوُ جمهوری اسلامی‌نین سیاستی ایله ده ضدّیتّی یوْخدور. اگرمسئله‌نی ایکی آذربایجانین بیرلشمه‌سی ایله علاقه‌لندیرمک ایسته‌ییرلرسه بوُ بوش سؤزدور. دوْزگون دئییل. اگر آذربایجان بیر اوْلماق ایسته‌ییر نییه من آیریلیرام ،آذربایجانی مندن آییریبلار ،اوْ منه قوْشولسون. اگر بیزیم دینیمیز گوْجلنسه وحدتیمیز ده دینیمیزدن آسیلیدیر نه دیلمیزدن.
منیم سیزه تکلیفیم بوُدورکی،بیر مؤسسه تشکیل ائدین و من ده الیمدن گلن قده‌ر کؤمک ائدیم تاکی بوُمؤسسه آذربایجان دیلینه‌نجات وئرسین. هرکس اؤز دیلینی وادبیاتینی قوْرویوب آمما بیزیم دیلیمیز وادبیاتیمیز تهلکه‌یه دوْشموشدور ،دیلیمیز آرادان گئدیبدیر ، اصلا" ادبیاتیمیز قالماییبدیر. آذربایجان دیلی‌نین اؤزوْنون گرامری وار ،دیل قایدالاری وار. اوْ قایدالاری برپا ائتمک لازیمدیر.
الحمدالله سیز ، فن اهلی سیز بوُایشی گؤره‌بیلرسیز. من بیر قارداش کیمی سیزه دئییره‌م هئچ نگران اوْلماییین ! بوُ بیرفرهنگی ایشدیر وسیاسی مشئله ده دئییلدیر.

ساغ اوْلون ،السلام علیکم ورحمةالله و برکاته

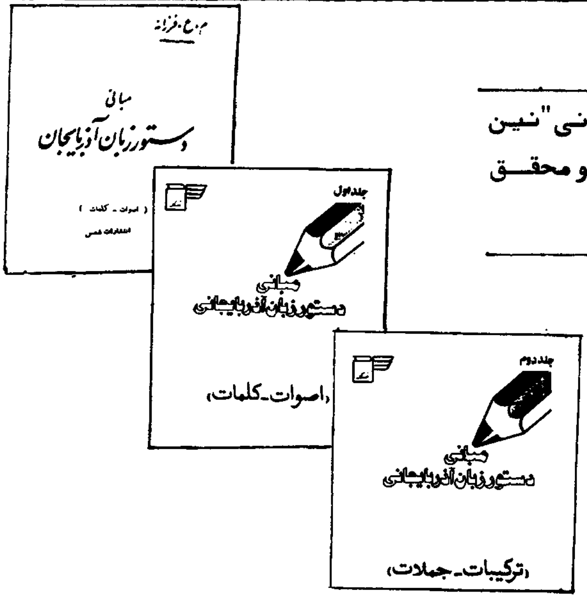

"مبانی دستورزبان آذربایجانی"نین تازا نشری بهانه‌سیله ادیب ومحقق م.ع.فرزانه ایله گؤروش .

• اشاره :

وارلیغین کئچن نؤمره‌سینده امکداشیمیز ادیب و محقق م.ع.فرزانه‌نین "مبانی دستورزبان آذربایجانی " اثری نین یئنی بوراخیلیشیندان خبر وئردیگیمیزسیرادا ،دیلیمیزین گرامر ودیلچیلیک تاریخینده اؤزونه یئرآچان ومطبوعات تاریخیمیزده اؤنملی بیرحادثه سایبلان بوحجمجه بیغجام ،اما محتواجا دولغون اثربا ره‌سینده امکداشیمیزلا بیر گؤروش آپاراجاغیمیزی وعده وئرمیشدیک .ایندی سیز بو گؤروشده آپاریلان دانیشیقلاردان آلینان نوتلاری اوْخویورسونوز:

وارلیق ـ عزیز امکداش ،مجله‌میزین تحریریه‌هئیتی طرفیندن سیزین باکی سفرینده الده ائتدیگینیز نائلیتلری تبریک ائتمگله وسیزه بؤتون ایشلرینیزده داها دا اوْغورلار وباشاریلار دیله‌مگله ،"مبانی دستور زبان آذربایجانی"با ره‌ده بیرینجی سئوالی مطرح ائتمکدن اول ایستردیک بوْ اثرین وقتیله باکی علم اوْجاقلاری وعالملری طرفیندن نئجه تانیندیغی وقارشیلاندیغی باره‌ده ،قیسادا اوْلسا ،معلومات

وئره‌سینیز: ائشیتدیگیمیزه گؤره سیزین باکی گؤروشلریزده ان چوْخ مطرح اوْلان اثرلرینیزدن بیری بوکتاب اوْلموشدور. سیز اوْنون حقینده هم آکادمی‌نین دیلچیلیک وشرقشناسلیق شعبه‌لرینده محاضره آپارمیش-سیز وهم ده تلویزیوندا اوْنون حقینده سئواللارا جاواب وئرمیشیسیز.

فرزانه- بؤیوک ممنونیتله، من ده اؤز نؤبه‌مده سیزه وهیئت تحریریه امکداشلارینا منت دارلیغیمی وامتنانلاریمی بیلدیرمکله‌چالیشاجا-غام بوُسئوالا اوْلدوقجا ییغجام جاواب وئریم: من بوُکیچیک کتابین ایللر اول اوْرادا تانیندیغینی ائشیتمیشدیم. بونونلا بئله همان ایلک گؤروشلرده بوُکتابا بسله‌نیلن‌قایغی منی هیجانلاندیردی. بیر سؤزله دییه‌بیلرم کی کتاب فارس دیلینده‌یازیلدیغی حالدا، اوْرادا تبریزدن وتهراندان داها چوخ تانینمیش ومنیمسه‌نمیشدیر. من باکی یا گئدنده اوْرادا عمومی کتابخانالارا وئرمک قصدیله کتابدان بئش دوره گؤتورموشدوم. اما اوْنلارین بیرنسخه‌سی بئله‌کتابخانالارا چاتمادی. چوْنکی اوْنلاری کتابین تازاچاپی ایله‌ماراقلانان دیلچیلیک وگرامر عالملرینه هدیه‌ائتمگی داها یئرلی ساندیم.

علملر آکادمیسینده تشکیل اوْلموش محاضره جلاسیندا پروفسور واقف اصلانف منی تقدیم ائدنده ایلک سؤزو بوُکتابلا باشلادی وبیلدیردی کی ایگیرمی ایل اول بوُکتاب حقینده "رای" یازمیش واوْنو قیمتلندیر-میشدیر. تلویزیون مصاحبه‌سینده ده یئنه بیرنیجی سئوالی منه بوُ کتاب حقینده وئردی و کتابین یئنی چاپ نسخه‌لرینی لحظه‌لر تلویزیونون آکرانیندا دا یاندیردیلار. اما قالدی منیم اثرباره ده آکادمی اجلاسیندا یا تلویزیون مصاحبه‌سینده دانیشدیقلاریم، چون بونلار عین حالدا سیزین وئره‌جگی‌نیز سئواللارا دا مربوط اوْلا بیلر، اجازه‌وئرین اوْنلاری بیرجاواب کیمی سیزین سئواللاریزا ساخلاییم.

وارلیق - شبهه‌سیز سیزین بوُ دگرلی اثریز حقینده ایلک سئوال بو اوْلا بیلر: سیزی اوْ آغیر وسارسیدیجی ایللرده بوُایشه سوق ائده‌ن نه‌کیمی عامللر اوْلموشدور واساسا" بئله بیراثری یازماق و اوْرتایا چیخارماق فکیری سیزده هاچاندان یارانمیشدی؟

فرزانه- بیلدیگینیزکیمی، منیم آنا دیلیمیزا یله‌ایلگی‌لندیگیم بیر چوْخلاری کیمی ۲۵-۱۳۲۴-نجی ایللردن باشلار. اوْ تاریخدن بوُیانا من آنا دیلیمیزه و اوْنون ادبیات ودیلچیلیک مسئله‌لرینه فکیرله‌شن و

قا یغی بسله‌ینلردن بیری اوْلموشا م. آد چکدیگیم ایللرده ،منی بـوُ باره‌ده ها میدا ن چوْخ ما را قلاندیرا ن آذربا یجا ن فولکلوری مسئله‌لری ایدی .بونا گؤره‌ده ،ائله اوْ ایللرده‌چیخا ن روزنا مه ونشریه‌لرده آذربا یجا ن فولکلورونا عا ید بیرسیرا یا زیلاریم چیخمیشدی .
بوُا یشی،اوْ ایللرده یا را نا ن حرکت‌قا نا چکیلندن سوْنرا ،آرا دا اوْلان چتینلیکلره با خما یا را ق، دا وا م ائتدیرمک وآذربا یجا نین زنگین فولکلور خزینه‌سینی دا ها دریندن وعلمی صورتده آرا شدیرما ق، منی آنا یوُردوموزون آیری ـ آیری بوْلگه‌لرینده را یج اوْلان لهجه‌وشیوه‌لری منیمسه‌مک و اوْنلارین خصوصیتلرینی تا نیما ق وتا نیتما ق ایشینه گتیریب چیخا رتدی .بوُا یشه دوْزگون وعلمی شکیلده یوْل تا پما ق اوْچون هرشئیدن اول ،آذربا یجا ن دیلی‌نین علمی ـ تحلیلی گرا مری الده اوْلما لی ایدی .بوُ اوْنا گؤره الده اوْلما لی ایدی کی،هردیلین لهجه وشیوه‌لرینی اؤیرنمک وتطبیق ائتمک‌اوْچون ،اوْ دیلین علمی گرا مری اسا س وبیرینجی وا سیطه‌دیر .لهجه وشیوه‌لرده اوْلان فونتیک ،مورفولوـ ژیک ولکسیک خصوصیتلر ،تکجه اوْنلاری دیلین عمومی قا نونلاری وا دبی اسلوبلاری ایله مقا یسه‌ده اوْرتا یا چیخا بیلر .
البته ،آذربا یجا ن دیلی‌نین علمی ـ تحلیلی گرا مری اوْ ایللرده چوْخدا ن شما لی آذربا یجا ندا تدوین ائدیلمیشدی وبوْتون مدرسه‌لرده ، بیرنیجی مکتبدن با شلامیش‌تا عا لی مکتبلر وا ونیورسیته‌لره قده‌ر درس وئریلیردی.ا ما بیزده بوُخصوصدا هئچ بیر دوْغروـ دوْزگون آددیم گؤتورولمه‌میشدی وا وْ تا یدا یا زیلان ا ثرلره‌ا ل تا پما ق دا ا مکا نسیز ایدی .
منیم دیلیمیزین گرا مرینی دریندن اؤیرنمک وممکن اوْلورسا اوْنو خلاصه حا لدا یا زیب اوْرتا یا چیخا رتما ق فکیرینه آزـ چوْخ آلیشدیغیم سیرا دا ،ا یکی :بیری ۱۳۲۶ـ دا تبریزده وا یکینجیسی ۱۳۳۳ـ ده‌تهراندا با ش وئرن گؤزله‌نیلمز حا دثه‌منی بوُفیکیرده دا ها دا جدی لشدیردی.بوُ حا دثه‌لره خا طیرا تیمدا مفصل یئر وئرمیشم .ا ما بوُخا طیره‌لرین هله چا پ اوْلما دیغی اوْچون ،اگر موا فق قا لسا زوصحبتین اوُزا نما سینا سبب اوْلما سا ،بوُرا دا ،البته خا طیرا تدا اوْلان تفصیل ایله‌یوْخ،بلکه اوْلدوقجا خلاصه ،نقل ائتمگی یئرلی سا نیرا م.
وا رلیق ـ بوُیورون ،چوْخدا ما را قلی اوْلاجا ق .

۱۳۲۶- دا تبریزده باش وئرن حادثه، بورادا ۱۳۲۵- ده تشکیل اوْلموش
اونیورسیته‌نین یئنی دن مرکزی حکومت طرفیندن تثبیت ائدیلمه‌سی ایله
علاقه‌داردیر .

یوْخاریداکی ایل تبریزدا نشگاهی‌نین رسمیت تاپماسیله ودرباریـن
نوکرلریندن معروف مافیا ،خان بابا بیانی‌نین دانشگاه رئیسی تعیین
ائدیلمه‌سیله ،اوْرادا آذربایجانین وارلیغی وخصوصا" دیلی علیهینه
گوْجلو شانتاژ وتضییق سیاستی یوْرودولمگه باشلاندی.دکتربیانی‌نی
ایسته‌دیگی آدا ملاری تهراندان تبریزه چاغیریردی واوْنلار دیشلری‌نین
دیبیندن چیخان تهمت وآتماجالاری هرطرفه یاغدیریردیلار .سوْنرادا بوُ
"آریاپرستانه "تاماشانی داهادا گوْجلندیرمک اوْچون همان ایلدن
"نشریه دانشکده ادبیات تبریز "آدی ایله بیرمجموعه‌ده بوُراخماغا
باشلادیلار .یاخشی یادیمدادی اوْ گونلرده تبریزده حکومته باغلی
روزنامه‌لردن بیری باش مقاله‌سینی "دکتربیانی به آذربایجان فضیلت
آورد "عنوانی ایله بزه‌میشدی .من اوْ ایللرده بیرچوْخلاری کیمی بوُ
انسانلیغا وعلمه یارامایان تشبثلردن وتهمتلردن بئزیکدیگیم اوْچون
بوُنشریه‌نین ائله‌بیرینجی نؤمره‌سی باره‌ده مفصل تنقیدی مقاله‌یازدیم
و اوْ گوْنکو چیخاریملا اوْنون پته‌سینی سوُیاسالدیم .تنقیدین اساس
سوْژه‌سی بوُایدی کی،نشریه‌ده درج اوْلان مقاله‌لر ،اوْنلارین باره‌سینده
یوْللاسالینمیش‌های ـ کویه باخمایاراق ،اوْلدوقجا معمولی وژورنالـ
لیستی مقاله‌لردیرلر .تبریزین فضیلتلی جاوانلاری یئری گلسه‌اوْنلاردان
داهادرین وداهادگرلی مقاله‌لر یازابیلرلر .مقاله‌نی گؤتوروب همان
باش مقاله‌نی یازان آدامین یانینا گئتدیم ودئدیم :"آی کیشی،آی
اوْتوز ایلین روزنامه یازانی،هئچ اوُتانمیرسان،بوُمهملاتی نه اوْچون
یازیرسان ؟دکتربیانی هله‌ننه‌سی‌نین بطنینه دوْشمه‌میش آذربایجان
مدنیت وفضیلت اوجاغی ایدی .منه بیر دیی گؤروم ایکیرمی اوْتوز
ایل بوندان اول چیخان "گنجینه فنون" واوْنون کیمی مجموعه‌لرگوْجلو
ایدی،یا ایندیکی "نشریه دانشکده ادبیات تبریز"بیرآز توْمدی ،
سوْنرا دئدی :منیم الیمدن بوُندان آرتیق گلمیر ،سیز یازین ،من ده‌چاپ
ائدیم.یازینی وئردیم ودئدیم :اگر جرأتین وارسا ،اگرقوْرخمورسان
چاپ ائله‌ ! هردلیله گؤره اوْلسادا چاپ ائله‌میشدی .

اوخ هدفه توخونموشدو .نئچه گوْن اوْندان سوْنرا دانشگاهدان زنگ

ووردولارکی،آقا ی دکتربیا نی کتا بخا نا نی گؤرمگه گلەجک (اوْ ایللردە من تبریز تربیت‌کتا بخا نا سیندا کتا بدا ر وظیفەسیندە ا یشلەییردیم) . هما ن گوّن نا ها ردا ن سوْنرا دکتربیا نی،ما هیا رنوا بی ورضا جرجا نی ظا هردە کتا بخا نا نی گؤرمک،ولی ا صلیندە ،ا یستی آشلارینا سوْیوق سوُ قا تا ن فضول آدا می،تا نیما ق اوّچون کتا بخا نا یا گلدیلر .دکتر بیا نی ودکترما هیا رنوا بی،هرا یکیسی دە بیربئزین قیرا غی ا یدیلروا ئلەهمین آقا ی ما هیا رنوا بی ا یدی کی،سوْنرا کی ا یللردە "آذربا یجا نین بوُگوّنکو دیلی"عنوا نی ا یلە بیرکتا ب یا زدی واوْرا دا آذربا یجا نلی اوُشا قلارین دیلینی دگیشمک اوّچون اوْنلاری دوْغولاندا ن سوْنرا ودیل آچا ندا فا رس دیللی یئرلرە گؤچورمەیی تکلیف ا ئتدی .ا ما رضا جُرجا نی متین واوُزاغی گؤرەن عا لم اوْلدوغو اوّچون اوْنلاردا ن فرقلەنیردی .دکتربیا نی منی گؤرجک و تا نیجا ق یا غلی دیلین ا یشەسا لدی :ـ آقا ،ما ز یا را ن چشم یا ری دا شتیم. . .عجب ،من ا ئلەبیلیردیم بیز اوْرتا یا شلی وآغ ساچلی آدا ملا اوّز بە اوّز گلەجەگم.لیکن سیزچوْخ جوا نسیز ،آدا م چوْخ چتین ا ینا نا بیلیرکی،اوْ مقا لەنی سیزیا زمیش اوْلا سیز!

دئدیم ـ لابد ،دئمک ا یستیرسیزکی اوْنو بیرا ؤزگەسی یا زیب ،ا ما من اؤز آدیمی اوْنون اوّستوندە قوْیموشا م؟بیرآز ا ل ـ آیا غین ییغیشدیردی ودیلی توُتولا ـ توُتولا دئدی ـ یوْخ،من هئچ دە بئلەدئمک ا یستەمیردیم .ا ما ا یستیردیم سیزدن گیلئیلەنم کی،یا خشی اوْلما زدی اوْ مقا لەنی روزنا مەیە گؤندرمک عوضینە بیزە گؤندرەا یدینیز. آخی آللاه قوْیسا بیز سیزین قوْنا غیزیق وآذربا یجا نلیلاردا قوْنا ق سئورلیکدە مشهوردورلار .بعلاوە بیزا یستەردیک سیزین وجودوزدا ن دا ها آرتیق ا ستفا دە ا ئدەک .ا یستردیک مرکزی کتا بخا نا نین قوْرولما سیندا بیزە یا ردیم ا ئدەسیز ،سیز اؤزگەلرین دا شیب ـ جوشما سینی بیزیم حسا بیمیزا یا زما یین! . . .

دئدیم :ـ آقا ی دکتر ،سیزدن چوْخ ممنونا م.ا ما بوُنو بیلمەگیز یا خشی اوْلار، آذربا یجا نلی اوْ زا ما نا جا ن قوْنا ق سئوەردیرکی،قوْنا ق اؤز حدینی قوْرویا .بوُرا دا دا کیمسە اؤزگەلرین جوشوب دا شما سینی سیزین حسا بیزا یا زما ق ا یستەمیر .سیزین حسا بیزا قوْیولاسی بوُنئچەآی عرضینده سا یسیزـ حسا بسیز تهمتلردیرکی سیزین قوْنا ق گتیردیگیز "ا سا تید ممتا ز"طرفیندن آذربا یجا ن وآذربا یجا نلی حقیندە دئییلیبدیر.حتما"

اوٌنوتما میسیزکی،آقای دکترصورتگر اؤز شعرینده بیزلره سفـــارش ائدیردی کی"زینها ر که با سفله نسازی به گرانمایه نتازی - مبادا آلچاق آدا ملارلا ال بیر اؤلوب اؤستون مرتبه‌لی لره ساتاشمایاسیز " ویا اؤ بیریسی سؤیوردو : "ایندی ان یاخشی فرصت یارانیبدیرکی سیـز (یعنی آذربایجانلیلار)بؤ بیرؤوز پالتاری چیخاریب آتاسینیز واؤز اؤلو باباِلاریزین پالتارینی گئیه‌سیز .بؤتون تریبونا چیخانـــــلار دانیشیقلاریندا ،مسئله‌یه دخلی اؤلماسا بئله آذربایجانلیلارا "شجره - نامه" یؤنتالیر واؤنلاری "مغوللارین وتاتارلارین" یادگـــاری اؤلان دیلین بؤینوٌدوروغوندان قوٌرتارماق ایستیردیلر .

بؤرادا آقای ماهیارنوابی بوٌخوشونا گلمز موسیقی‌دن داریلمیش‌کیمی آرایا آتیلدی ونطقه باشلادی: بیزبئله دؤشونوروک کی دیل ملـــــی بیرلیگین پایه‌سیدیر .سیزاگر بوٌفکیرده بیزله اؤرتاق اؤلماســاز ، بوٌفیکیرده بیزله‌شریک اؤلمالی سیزکی آذربایجان دیلی بیر دیـــل اؤلماقدان قاباق بیرلهجه‌دیر .اؤنون آیری لهجه‌لرکیمی هئچ بیرقاعده وضابطه‌سی یؤخدور .بیر اؤوج ترکی،فارسی،عربی سؤزلر جوماِلاشیب و بوٌ دیلی اؤرتایا چیخاردیب .

سوروشدوم- آقای دکتر ،من هامیدان اول بیلمک‌ایستردیم‌کی،سیـــز آذربایجان دیلینی بیلیرسیز ،یا یؤخ؟

دئدی - منیم بوٌدیلی بیلمه‌گیم یا بیلمه‌مه‌گیم مسئله‌نین اصلینـــده هئچ تأثیری اؤلا بیلمز .من بوٌدیلی بیلمه‌سمده اؤنوبیلن صاحب‌نظـــر آداملارین نظرلرینه اینانیرام .

دئدیم - لطفاً بوٌ صاحب‌نظرلردن بیرینی دئیین بیزده تانییاق .

دئدی - بیری ائله سیزین اؤز همشهریز کسروی .سیزاؤنون یازدیغـی رساله‌نی اؤخوساز مطلب سیزه آیدینلاشاجاق .

من دکترعنوانی داشییان شخصین بوٌقده‌ر سطحی دؤشوندوگوندن تعجب - لندیم بوٌنونلا بئله دئدیم - من کسروی‌نین یازدیغی رساله‌نی چـــؤخ دقیق اؤخوموشام .اؤ بوٌیازیدا بیرمباحثه‌لی مسئله‌نی اؤرتایا آتیـــب اما بوٌمباحثه‌لی مسئله‌ده نه‌بوٌگؤن آذربایجاندادانیشیلان دیلین،دیل اؤلماییب‌دا لهجه اؤلدوغوندان ونه‌ده بوٌدیلین قایدا - قانونسوز- لوغوندان صحبت آپارماییبدی . خلاصه‌کسروی‌نین مسئله‌یه باخیشی بیـر آیری دیر وسیزین باخیشیز بیرآیری ...

دکتربیانی مباحثه‌نین اوُزاناجاغینی حس‌ائده‌رک اوْرتایا گیردی و دئدی ـ بیز بورامجادله اوچون یوْخ مصالحه اوچون گلمیشیک .سوْنرا اوزون رضاجرجانیه تُوتوب آرتیردی :آقای جرجانی گلیب سیزایله تورکو اؤیرشمک اوچون قرارلاشسین .من رضاجرجانی‌نین حسن نیت‌لی آدام اوْلدوغونو وبیزیم دیلیمیزه علاقه‌بسله‌دیگینی بیلیردیم .من اوْنونلا ایکی جلسه‌دن چوْخ اوْلمادیم ـ اوْ دانشکده ده تریبون دالیندا خیام حقینده کنفرانس‌حالیندا شاعرین رباعی‌سی‌نین مصراعی"میسازد و باز برزمین میزندش"ی اوْخویا ـ اوْخویا یابیلیب ،ابدیته قوْووُشموشدو .

دوروب گئدنده دکترنوابی اوره‌یینی بوْشالتسین دئیه ،بیرآزدا آتماجا لحنی ایله‌دئدی :

ـ اومید ائدیرم بیرگون سیزین آذربایجان دیلی‌نین قایدا ـ قانون‌لاری حقینده یازدیغیز کتابی اوْخویا بیلم .

من ده دئدیم مطمئن اوْل اوْخویاجاقسان !...

* * *

اما ۱۳۳۳ـ ده تهراندا باش‌وئره‌ن حادثه .من ۲۸ مردا دکودتاسیندان سوْنرا تهراندا یاشاما اجباریندا اوْلدوم و ۱۳۳۳ ده حبسه آلیندیغیم سیرادا ،محبس‌ده حیدربابا منظومه‌سی‌نین تأثیری وبیرچوخ دیللرا زبری اوْلان آذربایجان خلق ترانه‌لری‌نین یاراتدیغی قایغی نتیجه‌سینده ایسترتورک وایسترسه‌ده فارس محبوسلارین آراسیندا قیزغین آذربایجان دیلینی اؤیرنمک حرکتی باشلامیشدی .کیم‌ایسه منیم یاخامی اوْنلارا تانیتمیشدی و بوینوما دوْشن ایشه باشقاتماق ایستر ـ ایسته‌مز منه جدی بیرفیکیری مشغله‌یاراتدی .هئچ جوره منبعین الده اوْلماماسی و دیل اؤیرنمک ایسته‌ینلرین سواد وتحصیل سویه‌سی فرقلی اوْلدوغو اوچون هربیردسته‌نین اؤزونه خاص‌شیوه‌لر تاپماق ومثاللار توپلاماق ،منی گنجه‌لر باخیشلاریمی گوْیه تیکیب سسلری وسؤزلری ذهنیمده گؤتور ـ قوْی ائتمک اجبارینداقوْیوردو .سوْنرالار ایشیم بیر قده‌ر آسانلاشدی .آزاد اوْلان محبوسلاردان بیری منه بیربوستان کتابی باغیشلادی و من ذهنیمده حاضیرلادیغیم درسین خلاصه‌سینی مدادلا بوُ کتابین حاشیه‌لرینده قیدائدیردیم .منیم آذربایجان دیلی معلیم‌لی‌گیم تهراندان تبریزه آپاریلماقیملا سوْناچاتدی ساددا بوینوما دوْشن

وظیفه ،منی چۆخدا ن بری فیکیرلشدیگیم بیرگرا مر یا زما ق قرا ریندا
دا ها دا جدی لشدیردی .
نظرده توتدوغوم بۆگرا مر نه‌قده‌ر ییغجا م اۏلورسا دا ،هم بۆدیلین
قا یدا ـ قا نونلارینی اۆیره‌ننلره وهم‌ده آذربا یجا ن لهجه‌شنا سلیغی
ایله ما را قلانا نلارا یا ردیم ائتمه‌لی ایدی .بۆتون السده اۏلان
امکا نا تدا ن فا یدا لانما قلا گرا مرین بیرینجی جلدی (اصوات ـ کلمات
قسمی) ۱۳۴۲ ـ نجی ایلده یا زیلیب قۆرتا ردی ومن اۏنو ایلک دفعه
اۏ گۆنکو حیدربا با درنگی عضولرینه اۏخودوم.چۆخ خوشلادیلار و اۏنون
تئزلیکله بلکه‌ده چا پ اۏلوب اۏرتا یا چیخما سینا اومید با غلادیلار .
وا رلیق ـ بئله بیرآجی حقیقت وا رکی، اۏ دۆوره‌ده آذربا یجان
دیلینه عا یدکتا بلارین بیرچۆخو ،بلکه‌ده ها میسی،مؤلفین اۆزسرما یه‌سی
ایله چا پ اۏلوردو .اگرممکنسه بۆخصوصدا توضیح وئره‌سیز .سیزده‌ا شریزی
اۆزونوز چیخا رتدیز ،یۏخسا بیر نا شراۏنون چا پینی بوینونا گۆتوردو ؟
فرزا نه‌ـ حیدربا با درنگی عضولری کیمی،من ده کتا بین تئزلیکه چا پ
اۏلوب اۏرتا یا چیخما سینا تله‌سیردیم .بۆبیرینجی نۆبه‌ده اۏنا گؤره
ایدی کی ،اۏ گونلرده یوخا ریدا آد چکدیگیم دکتر ما هیا رنوا بی
کیمی‌لر طرفیندن آذربا یجا ن دیلی حقینده یا را ما ز تهمتلریا غدیر ـ
یلیردی .هربیریئریندن دورا ن اۏ بیریسیندن دا لی قا لما سین دئیه
تا زا تهمتلر قورا شدیریردی .اینا نیردیم‌کی،بۆکتا ب حجم‌جه چۆخ
ییغجا م اۏلدوغونا با خما یا را ق،بۆدئدی قۆدولارین بیرچۆخونا سۏن
قۆیا جا ق وبۆدیلین حقینده تهمت یۆردونلری،اگر اۆتا نجیلاریندا ن
قیزا را نلاردا ن اۏلسا لار ،بلکه‌ده قیزا ردا جا قدیر . . .
اشرین چا پی اۆچون تهرا ندا و تبریزده بیرسیرا نا شرلره با ش‌وۆردوم.
اما هره‌سی بیربها نه‌ا یله بۆیون قا چیردیلار .اۏنلارین بعضیلری کتا بی
چا پ ائتمکدن چکینیر وبعضی‌لری ده اۏنون یا خین مدتده سا تیلیب
پۆلونون قا یتما سینا شبهه‌له‌نیردیلر .هله‌بیر ـا یکیسی ده وا را یدی کی
دئییردیلر کتا بی بیزچا پ ائله‌سک ایسته‌دیگیمیزقیمتی اۆستونه
قۆیا ریق وسیزین بۆخصوصدا دخا لتیز اۏلما سا گره‌ک من ایسه همیشه
کتا بین قیمتی ا ن اۆجوز قۆیولما طرفدا ریا م .هرحا لدا نا شرلردن
نتیجه آلما ییجا کتا بی شخصا" چا پ ائتمک اۆچون نئچه چا پخا نا یا با ش
وۆردوم.اۏنلاردا "با شیمیز شولوقدو!" ،"ایش دسگیردی !"، "یا خشیسی

بودورکی اونو بیرنا شره وئره‌سیز!" سؤزلری ایله‌با شلاریندان آچدیلار. ایشین دا وا میندا رحمتلیک نصرت الله فتحی‌نین مصلحتی‌ایله مظاهری چاپخاناسیندا باش‌ووردوم. مرحوم فتحی بیرایل اول "یادی ازحیدربابا" مجموعه‌سینی همین چاپخانادا چاپ ائتدیرمیشدی وچاپخانانین مدیری بارەده یاخشی باخیشی وارایدی. البته چاپخانانین آدی "تهران" ایدی. مظاهری چاپخانانین مدیری ایدی.

بیرگون کتابین الیازماسی ایله اورا گئتدیم. مظاهری منی گولەر اوزله قارشیلادیغیندان ایشین باش‌توتاجاغینا اینا ندیم. اوکتابین الیازماسینی آلیب گؤز گزدیردی ودئدی دییه‌سن کتابدا لاتینی حرف ده ایشله‌تمیسیز. هئچ بیلمیرم بونلاردان بیزده‌وار یا یوخ. هرحالدا نصرت اللەخان سیزین وکتابینیزین حقینده منه دانیشیب. بونو دا بیلیرم کی، بیرچوخلارینا باش‌وورموسینیز، اما بویون قاچیردیبلار. من کتابی چاپ ائده‌جه‌گم، اما بیر شرط ایلە، اودا بودورکی، ایندی یا هرواخت کتابدان ساری مسئله‌یارانسا، مسئولیتی اوز آیاغیزا اولسون!

دئدیم : - سیز بونو دئمه‌دەن ده ائله‌بئله اولمالیدیر. سیزخاطیر جمع اولون کی هئچ بیرمسئله‌یاراناییلمز. مسئله‌ده یارانسا یازدیغیم کتابدان من مدافعه ائتمه‌لییم، سیز یوخ، بعلاوه بوکتاب سیاسی، فلان دگیل، درسلیک سویه‌سینده اولان بیردستورکتابی‌نین چاپی نه‌کیمی مسئله یارادا بیلر؟! اگر سیز چکینیرسیز، من یولوموچکیب گئدەرم. سیزه هئچ جور دردسر آچماق ایسته‌میرم.

دئدی - ایندی کی بئله‌اولدو هرقیمته اولور اولسون کتابی چاپ ائده‌جه‌گم. آدامدی، ایشدی، اگربوندان ساری بیرنفری اوزاتماق ایسته‌سه‌لرده، قوی اول منی اوزاتسینلار، اوره‌کلری سویوماسا، اوندا سیزی ده اوزادا بیلرلر.

اما ایش نه اونو، نه‌منی اوزاتماغا چکمه‌دی، بئله باشادوشدوم‌کی او (مظاهری) بو سؤزلردن سونرا یئنه‌کتابی ییغیلماغا وئرمکدن اول کیمه یا هارا ایسه گؤسترمیش‌واونون "دردسر آچان "اولمادیغینا اینا نمیشدیر.

هرنه ایسه کتاب باسیلدی وائله‌همان یئرده ده صحافلیق اولدو. کتابین اوستونده بیرناشرین آدی اولماسی اوچون بیرایل اول

تبریزده " بابا تیلار "کتابینی چاپ ائله‌ین انتشارات شمسین آدی قبۇ- یولدو. کتابین تیراژی ایکی مین ایدی. اۇنون چاپ وصحافلیق هزینه‌سی بابتیندن اۆچ مین تومن مظاهری یه بورجلو اۇلدوم. مظاهری کیشیلیک ائدیب بۇ اۆچ مین تومنی مندن اۆچ قسطده آلدی (من اۇندا اۇلدوغوم ایشده هرآی مین تومن حقوق آلیردیم).

کتابین بیرحصه‌سی تبریزده وبیرحصه‌سی تهراندا ساتیلدی. بیر ایل سۇنرا داها ساتیشدا قالمامیشدی. کتاب مرتب وایللربۇیو ایسته‌نیلیردی. اما اۇنون ایکینجی چاپینا یالنیز اۇن دؤردایل سۇنرا موفق اۇلا بیلدیک.

وارلیق - کتاب چاپ اۇلوب یاییلاندان سۇنرا، اۇ گۆنکوشرایطده آذربایجان دیلی و وارلیغی علیهینه اۇلانلار طرفیندن وهابئلـه اۇ گۆنکو علمی محفللر، مطبوعات ومسئله‌یه علاقه‌بسله‌ینلر طرفیندن نئجه قارشیلاندی ؟

فرزانه- کتابین یازیلیب حاضیرلانماسی وچاپا وئریلمه‌سی اۆز یئرینده، اۇنون اشاره ائتدیگیزشرایطده مسئله‌یه آیری - آیری مناسبت بسله‌ینلرین طرفیندن نه‌سیاق قارشیلانا جاغی دااۆزلوگونده بیرمسئله‌ایدی. کتاب اۇ گۆنکو آغیرآتمسفرده، یعنی دیلیمیزین جوربه جور تهمت‌لره وتحقیرلره معروض قالدیغی شرایطده، بیرینجی دفعه آذربایجان دیلی‌نین قانونا اۇیغون ومحکم ضابطه‌لی دیل اۇلدوغونو آچیقدان آچیغا و چۇخ جرأتله طرح ائتمه‌سیله، ایستر- ایسته‌مز، بۇدیلین علیهینده دوران و اۇنو ساختالاشدیرانلارین قابا غینا چیخیردی. بۇنا گؤره‌ده اۇنون بۇکیمی‌لرین طرفیندن ضربه‌آلتینا آلینماسی احتمالی چۇخ ایدی. لیکن اثرین علمی - منطقی گؤرونوشو ومسئله‌لرین اۇرادا دۆزگون ومستندطرح ائدیلمه‌سی اۇنوتهمتلندیره- نلرین تهمتلندیرمه‌سیندن قۇرویوردو. بۇ مسئله‌نین بیرجهتی اۇلسا، ایکینجی جهتی ده اۇراسی ایدی کی، اۇنلار اثر حقینده سکوتا گئچمه‌یی و "بیرداش آتدان بیر داش اۇستن "سیاستی یۆروتمه‌یی داها مناسیب گؤروردولر. تبریز اۆشاقلاریندان بیریسی چۇخ سۇنرالار منه دئدی کی، کتاب چیخیب تبریزه گلجه‌گین من اۇندان نئچه نسخه آپاریب ادبیات دانشکده‌سینده منوچهر مرتضویه، ادیب طوسیه وآیریلارینا و بیرینی ده آپاریب عبدالعلی کارنگه وئردیم وخواهش ائله‌دیم کی

اوْنون حقینده نظر وئرسینلر .بیلیردیم‌کی کتاب حقینده مفصل بحث آپاریبلار ،اما هئچ بیری نظروئرمه‌دی .بیرگوٚن کارنگی گؤروب نظرینی سوْروشدوم.اوْ دئدی : ـ بیلیرسن کتاب تمیز اسلوبلا یازیلیب ،اما اوْنون اولگوسو روس دیلی گرامریندن گؤتورولوب ! بیرده بو ،اوْتای توركوسونون گرامری دی! دئدیم نه‌یاخشی بوٌنلاری یازارسیز .دئدی: یعنی دئییرسن یازاق ،یاتانلاری آییلداق ،کتابی دیله‌ـ دیشه‌سالاق؟!

اما بیزیم اطلاعلرینی دانان "همشهری"لریمیز ایسته‌مه‌سه‌لرده ،کتاب دیله‌ـ دیشه دوٚشدو .کتابین قیمتلندیرمه‌سی خبرینی ایلک دفعه‌کتابین چاپ دردسرینی بوْینونا آلان مظاهری وئردی .بیرگوٚن ایشله‌دیگیم یئرده باشیمین چوْخ شولوق واختی اوْرزنگ وٌوروب دئدی : بوٌرادا ایکی اوٚچ نفرسنله گؤروشمک ایسته‌ییرلر .دئدیم: اوْ اوٌزادانلاردان اوْلمایالار؟ دئدی :ـ یوْخ جانیم ،سن ده شوٌخلوغا واخت تاپدین.عالیم آداملاردیلار ،سنین کتابینی اوْخویوبلار ،سوْروشا ،سوْروشا ،گلیبلر بوٌرا . دئدیم آخی منیم باشیم چوْخ شولوقدو .اوْلار وئره‌سن من دانیشیم؟ بیرلحظه سوْنرا بیریسی سابیلی کلمه‌لرایله دانیشدی :ـ قوربان سلام من دکتریزدگردی یا "یزدجردی" ،سیزین کتابیزی گؤردوم ،الیزآ غریماسین بؤیوک ایش گؤرموسوز ،بیزلره دستوریازماق یوْلو اؤرگتمیسیز .منیم یانیمدا دوستلاردان ایکیسی ده وار ،بیرلیکده سیزی تبریک ائدریک . اومیدا ئدیرم سوْنرا سیزایله گؤروشه بیلک واختیزی چوْخ آلماق ایسته‌میرم .بوٌ گؤروب تانیمادیغیم آدامین سؤزلری منی هیجانلاندیردی .پس دئمک چکدیگیم زحمت هئچه گئتمه‌ییب ،تیتره‌ک سسله تشکرومو بیلدیردیم . . .

بوٌنون آردینجا تبریزدن صمدبهرنگی‌نین مکتوبو گلدی.صمد اوْ واختلار آنادیلیمیز باره‌ده ان جدی دوٚشوننلردن بیری ایدی .بوٌنوهم اوْندا بیلیردیم ،هم ده داها سوْنرالار اوْنون دیل حقینده آراشدیرمالارینی گؤرنده باشا دوٚشدوم .صمدچوْخ آزمکتوب یازاردی.امابیر یاراشیقلی مکتوب یازمیشدی .یازیردی : "کتابی سئوه ـ سئوه ،دؤنه دؤنه اوْخویورام .ای کاش بوٌایشی سیزداها بوندان تئز گؤرسئیدیز .اوْند نه من ونه اؤزگه‌لری بوٌدیله گرامر قایداسی یازماقدا اؤزموزو بوقده‌ر یورمازدیق وچوْخ شئیلر .صمدین بوٌمکتوبومنده دوٌراردی.سوْنرالار مطبوعات دلاللارینداان بیری (هما نکی واختیله احمدشاملونون و

اسماعیل خویی‌نین کوفرون چیخارتمیشدی) صمدحا قفیندا رپرتاژ یازماق آدیله اؤنو مندن امانت آلدی،اما داها قایتارمادی ...

یئنه بیرگون ایشله‌دیگیم یئرده ایش ساعاتی قورتاراراتا یاخین، مرحوم یحیی میرزاآرین پور "ازصبا تا نیما "اثری نین مؤلفی نئچه شاخه گول ایله منی گؤرمگه گلدی.اؤ وقتلرآرین پور منله بیریئرده ایشلردیک .اؤ گول شاخه‌لرینی منه‌وئرنده سوروشدوم:خیراؤلا اوستاد! دئدی : گلمیشم الیوی اؤپم ! کیشی بیتر ایش‌گؤرموسن ! مین جیرلارینا بیر جیر جیرمیسان ! بئله‌ـ بئله ایشلر گؤرورسن ،هئچ منــه ده دئمیسن ؟...

بونلاردان ماراقلی سی اؤ گونلرده حیدربابا درنگینده اؤز وئردی . من نئچه نسخه کتابدان درنگ عضولرینه هدیه‌وئرمک اوچون اؤزوملــه آپارمیشدیم ،اؤنلاری امضالاییب هره‌یه بیرنسخه وئرندن سونــرا ، درنگین آغ ساققالی مرحوم میرزاجبارخان باغچه‌بان،آیاغا قالخیب جیبلرینده هرنه پول وارایدی چیخاردیب میزین اوستونه قویدو و اؤ بیری لردن ده ایسته‌دی کی اؤنلاردا بوایشی گؤرسونلر.من ده اؤنلار ایله الیمی جیبیمه آپاراندا اؤ منیم الیمدن توتوب دئدی:ـ ســن یوخ ! سونرا پوللاری گؤستریب دئدی ،خواهش ائدیریک بو پولــلاری آزـ چوخ هرنه اؤلسا ،کتابین خرجینه کؤمک اوچون قبول ائده‌سینیز . اؤ هارادان بیلمیشدی کی،من کتابین هزینه‌سیندن ساری بورجلویــام . تشکر ائدیب کیشی‌نین الین اؤپدوم ،اما قبول ائتله‌مه‌دیم ،ائله‌یــــه بیلمزدیم...

۱۳۴۶ یا ۴۷ ـ نجی ایلده معروف آلمان تورکولوغو دکتر گرهــارد دورفر ایکی آسیستانی ایله خلج و قاشقای تورکلری‌نین دیللرینـــی یاخیندان آراشدیرماق اوچون ایرانا گلمیشدی .اؤ آختاراـ آختارا گلیب منی تاپدی .کتابی قیمتلندیردی و اؤنون آلمان دیلینه‌ترجمه اؤلوب درسلیکلر سیراسینا کئچدیگیندن خبروئردی .دکتر دورفرکتابین ایکینجی جلدی باره‌ده سوروشونجا ،ـ هله اؤنون چاپی امکانسیزدیـر ، سوزوندن چوخ تعجبلندی .اما بو سفردن قاییداندا یولدا عکاسلیــق آپاراتی وس بیغان دستگاهی‌نین ساواک مأمورلاری طرفیندن آلسیندــ یغی‌نین شاهدی اؤلونجا بو "امکانسیز" سوزون نه معنادا اؤلدوغونو یاخشی باشا دوشموشدور.

دکترغلامحسین ساعدی اوْ ایللرده‌اورپ یا ائله‌دیگی سفرلرده اوْرادا کتابین حسابا قوْیولدوغو باره‌ده منه دانیشمیشدی .اوْ بو دئدیکلرینی بیردا هاکتاب جمعه نشریه‌سینده آشاغیداکی شکلده افاده ائتمیشدی، بوْ نشریه‌نین سومره‌سینی من ایندی بو ساعات سیزه تاپا جاغام.

" این شهامت را محمدعلی فرزانه به‌حد کمال داشت .مردی در ظاهر خاموش ودرباطن آتش‌فشان که باظرافت کامل این راه را می‌کوبید و پیش می‌رفت .کتاب او درباره "دستور زبان آذربایجان" درتمام محافل مثلا": علمی وادبی کشور باسکوت کامل روبرو شد،انگار نه انگار.... من دردانشگاه شهرکُلن شاهدبودم که‌این اثربه‌عنوان یک حادثه بسیار معتبر در زبانشناسی معاصر به‌حساب آمده‌بود". (کتاب جمعه ،سال اول شماره شهریور ۵۸،ص ۱۸)

بوُنلارین هامیسی اؤزلوگونده ،منیم وارلیق مجله‌سی‌نین مسئول مدیری حؤرمتلی امکداشیم دکترجواد هیئت‌له ده تانیشلیغیم ائله بوُ کتابین یوْلو ایله اوْلموشدور .اوْ بوُکتابی ساتیشدا گؤرونجه آلیب اوْخوموش‌ومنی آرا ییب تاپمیشدی .ائله ایلک دفعه گؤروشوموزده کتابی واختیله اوْخودوغونو سؤیله‌دی ومنه دئدی کی ایلک دفعه‌اوْلاراق فارس‌دیلینده دیلیمیز باره‌ده دوْزگون وعلمی بیرا ثراوْخودوم .سوْنرا بوُ تانیشلیق اوُزون سوْره‌لی بیر دوستلوغون و امکداشلیغین تملی اوْلموشدور.

البته ،یادیمدا ایکن ،قیدا ئتمه‌لییم‌کی،کتابین یاییلدیغی گوْنلرده دکتررضا براهنی ده فردوسی مجله‌سینده قیسا بیرپازیدا کتابی تانیتدیرمیش‌واوْنون مندرجه ویازی اسلوبونو قیمتلندیرمیشدیر.

وارلیق ــ سیز بوُراقده‌ر کتابین بیرینجی جلدی باره‌ده دانیشدیز. اما ایکینجی جلد باره‌ده بیر اؤتری اشاره‌دن باشقاصحبتینیز اوْلمادی .اگرممکنسه بوُایکنجی جلدباره‌سینده ده بیزآزدانیشسایدیز.

فرزانه ــ کتابین ایکینجی جلدی ده ائله ۱۳۴۵ ــ نجی ایلده حاضیر ایدی .اوْنو هامیدان اول مظاهری یه‌۰آپاردیم .لکن اوْ تورک دیلینه عایدکتابلارین قطعیا" قدغن اوْلدوغو وبوُکتابدا دا چوْخلو تورکو مثاللار وعیاره‌لرین ایشه آپاریلدیغینا گؤره اوْنون چاپی"دردسر" آچاجاغینی سؤیله‌دی وکتابین بیرآیری فرصته ساخلانیلماسینی خواهش ائتدی .کتابین ال یازماسی آیری ــ آیری یاددا شلار ایله‌بیرلیکده

اردبیل ـ ین " اُوستان مرکزی" اولماغی
مناسبتیله تهراندا شنلیک ییغینجاغی

جمعه گوٚنو بهمن آیی‌نین ایکینجی گوٚنو اردبیل‌ـ‌ین اوستان مرکزی اوْلماغی مناسبتیله تهراندا یاشایان اردبیللی‌لر طرفیندن بیر قوُتلاما (تسعید) مراسمی برپا اوْلوندو. گئچن آی اسلامی شورا مجلسی طرفیندن قبول اوْلونان قانونا گوٚره آذربایجانین شرقی شهرستانلاری (اردبیل، خلخال ومشگین شهر) شرقی آذربایجان آدی ایله مستقل بیر اوستان اوْلموش ومرکزی تبریز اوْلان اوستاندا مرکزی اوستان آدینی آلمیشدیر. بوُمناسبتله بهارآذربایجان غزتی‌نین مدیری آقای محمود صالحی طرفیندن جمعه‌گوٚنو بهمنین ایکینجی گوٚنو اوْرکیده سالوْنوُندا ییغینجاق ترتیب ائدیلمیش وبئش یوٚزه یاخین همشهریلر (چوْخو شرقی آذربایجانلیلار) بوُ ییغینجاغا دعوت اوْلونموشدو.
مراسم سحر ساعت ۱۰ دان ساعت اوْن بئشه قده‌ر داوام ائتدی و قوْناخلارا ناهار دا وئریلدی.
بوُ مراسم ده اوّلا" آقای موذن زاده گؤزه‌ل سسی ایله قرآن اوْخودو، سوْنرا آقای صالحی دانیشدی وقوْناخلارا خوش‌گلدین دئدی، سوْنرا تیمسار سرلشکر ظهیرنژاد دانیشدی وآلقیشلاندی. سوْنرا اردبیل نماینده‌سی حجت‌الاسلام آقای تازی پور وآقالار: دکتر واهابزاده، پیرموذن، هاشمی فرماندار، دکتر نوری، مهندس پرزحمت دانیشدیلار.
سوْنرا آقای دکتریوسف معماری آنادیلیمیزده یازدیغی شعرینی اوْخودو و چوخ آلقیشلاندی. دکتر معماری اردبیل اونیورسیته‌سینه کؤمک اوُچون اردبیل ـ ین بانک‌ملی سینده حساب نومره‌سینی (۹۱۷۰۴) وئردی ودئدی کی اونیورسیته واوْنا باغلی خسته‌خانالاریمیزی گئنیشلندیرمک وسویّه‌سینی اوُجالتماق اوٚچون اؤزوٚموزده یاردیم ائتمه‌لی‌ییک. سوْنرا همشهریلری بوُخیر ایشده اشتراک ائتمگه دعوت ائتدی.

وارلیق

°°°
ح.م .ساوالان
°°°°°°°°°°°

" قاراباغ = آللـه اکبر"

چوخلارین گؤز تیکدییی سؤنمز چیراغیمدیر منیم
یعنی اعلا جنّتیمدیر، مینو (۱) باغیمدیر منیم
بیر مقدّس ارث دیر اجدادیمیزدان دیر بیزه
دوْغما یوُردان بیر سند، وارلیق وارا غیمدیرمنیم
دوّنیا هم عقبا ده جانیم دوُتماز اوْنسوز بیرقرار
کیم عزیز کعبه‌مدیر، انقوُدسال (۲) قوْناغیمدیر منیم
هر قاریش توْرپاغینا قوُربان اوْلامین یوْل جانیم
عصمتیمدیر، ناموسوم، دینیم داغیمدیر منیم
باغی، بغدیر، بغ ده تانریمدیر، قارا، توّرکده بؤیوک
کیم بوُ آللـه اکبریم، پیریم، اوْجاغیمدیر منیم
آی مسلمانلار بوُ اسلام پیکریندن قان گئدیر
گؤر شوُشام، آغدام، لاچین، قالحدایر (۳)، قازاغیمدیرمنیم (۴)
هایدی قاردا ش سن یوّگور کس کافرین میردار الین
گؤر بوُ اسلام طوْرپاغیم آللـه صاباغیمدیر منیم
گؤز تیکیب طمّاعلار (۵)، کافرلر اسلام بوُردونا
برک آیاقدا همّت ائت، بوُ برک آیاغیمدیر منیم
چوْخ ایگیدلر تاپدی بوُ یئرده شهادت عزّتین (۶)
بیر ایگیدلیک میدانی غیرت سیناغیمدیر منیم
قاره‌باغ اوْدلار دیارینْدا مقدّس جنّتیم
هر هنر، هرصنعته قاینار بوُلاغیمدیر منیم
ذؤوق و شؤوقوم سئودیییمدیر، هرنه عشقیم وار اوْدور
فیکریم، حسّیم، هر سؤزوم، دیلیم دوْداغیمدیر منیم
فرقی یوْخدور اردبیل، تبریز ویا خانکندی نین
یا خوزستان، اصفهان بیر قاره باغیمدیر منیم
من ساوالان داغییام گوّر سسله اعلان ائیلیره‌م
ایندی غیرت چاغیدیر گؤر کیم نه چاغیمدیر منیم

۱ـ بهشت . ۲ـ یوْلوندا جان وئریلـه‌جک درجه‌ده سئویلن، مقدّس .

۳ـ گورجیستا ن ا یلـه سرحد قا خِ را یونـونـون مرکزی بیرشهر .۴ـ آذربـا ـ یجا ن جمهوریسی‌نـین ا رمنستا نا یا خین را یون مرکزی شهر .۵ـ سؤن درجه آ ج گؤز ، گؤزو دویما ز طا ما حکا ر .۶ـ شرف ،قدر ،جلال.

○ تقدیم به مجروحین عزیز قره‌باغ :

۱۵/ از: انوشه میرشمس

درا یـن شب ها ی یـلدا ی دلـتـنگی
حتی میلاد هرستا ره ، میخی ا ست برچشم مجروحم
در بستر درد وا لـم ، چه کسی پندا رها ی خشکیده‌ا م را بـه‌شکوفه‌بنشا نـد ؟!
درتـنـها ئی ومحنت ،غبا رِ قلب مرا عطوفت‌کدا میـن با را ن بشوید ؟!
بسا ن تـکه‌ا ی وا رونـه ا ز تـصویـر ،
یا چو تـصویری که می‌گرید ، غریبی می‌کند درقا ب بیگا نـه ،
شکوه‌ها دا رم ز محنت ها ، فسردن ها
و ا مید کرم دا رم زدیگر مردم دنـیا
آ ه ، که ا زشلاق ستم ، روح خسته‌ا م زحمی ا ست
و فقط سا یه‌ا م در یا دها ئی روشن شنا ور ا ست .
دلـم گرفتـه ا ستـه گرفتـه و گرفتـه ...بـه وسعت تما م غروب ها ی زمستا ن.
یوُنس من در دل کدا م ما هی ا ست ،
که دریا یش در دل من نـهفتـه ا ست ،
وقوع طوفا نش در صدا ی خفتـه من !!

جابر قُربانی

دینله وطن

دینله‌منی سوُسما وطن
بیریئنیجیک بیرچیچکم
من سوُسا دیم دا غلارینا
چیلغین اوْلان بیرا وٌره‌گم!!

من یا شا مین آنلامینی
آختا ریرا م سنده بوُگوٌن
با قیشلاریم گؤکده قا لیب
آرا ییرا م سنی وطن !

اوٌره‌کده‌کی دیلک لریم،
قا نا دلاریم اوُچما ق اوٌچون،
آغا چلارین یا پرا غی تک
بیره‌ر- بیره‌ر دوٌشور یئره
دینله منی سوُسما وطن
یا سلی قا لان بیر اوٌره‌گم!
آیریلیغین ا یشته بوُگوٌن
سیقدی منی یا ما ن وطن !!

گؤز یا شیمین دا ملاسینی
بیرسیله‌نیم یوْخدو بوُگوٌن!
دوٌشونجه‌لر پوْزغون اوْلوب
یوْلسا دوُما ن ا یشته بوُگوٌن!

سن آنا سا ن،منسه چوْجوُق
سن آتا سا ن ،منسه اوْغول
سوٌت وئره‌نیم یوْخدو وطن!
دا لغین اوْلان بیر دیلکم!

دوُما نلی دا غلارین ها نی؟
چیچک لی با غلارین ها نی؟
آقیشلی چا یلارین ها نی؟
سؤیله‌منه سوُسما وطن
گؤزوم سئله دؤندو وطن!
سرین اوْلان بوُلاقلارین
گلین کیمی سا وا لانین
یوٌکسک اوْلان اوُجا دا غین
سؤیله منه‌ها نی وطن !
قُربا ن اوْلوم سنه وطن!
سوٌرگون اوْلان بیر اوْغلونا م!
آیریلیغین اؤلدوٌره‌جک
چا تا نما زسا م ا یشته سنه
یوْخ ا ئده‌جک وا رلیغیمی
بوُ آیریلیق آما ن وطن .
اوُلدوزلاری سؤنن وطن !
قوْچا قلاری گئده‌ن وطن !
آیریلیغا دؤزه‌ن وطن !
زا ما ن-زا ما ن یئنه وطن !!
جا نیم وطن ،سؤزوم وطن !
با غلی اوْلان دیلیم وطن !!

اوُستاد شهریارین غزلینده ن تضمین
(ناز ائیله میسن)

اگؤزه لیم! حسن رؤخوُن ، الده جواز ائیله میسن ،
کی بلا چکمه یی عشاقه مجاز ائیله میسن،
درد ومحنت قاپی‌سین ائللره باز ائیله میسن.
"چوخلار اینجیک دی کی سن اوُنلارا ناز ائیله میسن
منده اینجیک کی منیم نازیمی، آز ائیله میسن"

اؤزونه باخماغا تا کیم آچیرام گؤزلریمی،
گؤرؤره م: زؤلفونو افشان ائدیب آخشام نسیمی
اؤز قوُیوب گؤزلره تئللر، ئله بیل تار سیمی
"هرباخیشدا چالیبان کیپریگی مضراب کیمی
بیر قوُلاق وئر...بوُسینیق قلبی شه‌ساز ائیله میسن"

آتش عشقده، اوُدلاندی، آلوُلاندی کوُنول ،
بیلیره م من جه جفا چکمه دی هئچ بیر بؤلبول .
نه اوُلار؟ باری کنارا ئیله حجابین ای گول،
"باشدان آچ یایلیغی، افشان ائله سوُسن ـ سوُنبول
سن بیزیم باپرامیمیزسان، قیشی یاز ائیله میسن"

ای سما!...سؤیله وصالین گؤنشی، هاردا باتیب ؟
تار ائدیب بختیمی، گؤز یاشیمی آل قانه باتیب
اؤره‌گیم غم داغی دیرکی ساوالان تک بوُی آتیب
"سینه بیردشت مغان دیر، قوُزو یان ـ یانه یاتیب
منیم آغلار گؤزوُمو، اوُردا آراز ائیله میسن"

قالسا عؤمروُم بوُیوُ کوُنلومده فراقین خاری،
غملر اؤلدؤرسه‌ده هجرینده من بیماری،
حاشالله، دئمه‌ره‌م نازینی آز ائت باری،

بوٌ گؤزەللیک کی جهاندا سنە وئرمیش‌تاری ،
نە قدەر ناز ائلەسن ائیلەکی آزائیلەمیسن "

ابر زۆلفون مە رویینده یاناق اۆستە گـزر
آرزو اللری ، خال اۆستە ، دۆداق اۆستە گـزر
طالعین زخمەسی افسوس !... فراق اۆستە گـزر
" من اعشیران "اۆخوسام ، پنجه "عراق"اۆستەگزر
گؤزەلیم ، (تُرک) اولالی،تُرک (حجاز)ائیلەمیسن"

"صحت "ین گؤزلری جامیندا دۆلان قان،جالانیب
یۆگوروب لشگر غم ،سینه دە ماتم قالانیب . . .
یار! سن گئتمەدە، بوُشهر، سراسر تالانیب
"(شهریار)ین داغلیایب ،داغدا داشدا لدالانیب
اؤزون انصاف ائلە ، محمودی ایاز ائیلەمیسن"

دوقتور یوسف معماری دن:

○ بیر دردە یانیریق

بیرغمدە اۆرەکدا غلامیشیق لالەدە من دە
بیر غنچەدە قان آغلامیشیق ژالەدە من دە
گؤم گؤی گؤیەریب زانباغین آرخ اۆستە جمالی
زانباغدا یانیر عشق اۆدوُنا لالەدە من دە
ساپ‌ساری سارالمیش اۆزوم آل لالە مثالی
بیر دلبرە مفتون اۆلوب آل لالەدە، من دە
قیٌپ‌ قیرمیزی گۆل تک قیزاریر اۆزدە یانا قلار
حسرتلە باخیر گل یۆزە محتالەدە من دە
گۆلشندە چمن یام ـ یاشیل افغانیدە بۆلبول
بۆلبول دە گلیب تنگە داخی نالەدە من دە
آق ـ آپپاق آی اۆستە تۆکۆلوب قاپ‌ـ قارا زۆلفون
حیرتدە قالیب‌آی اؤزودە هالەدە من دە
من یوسف عشقم یانیرام عشقین اۆدوندا
نورس‌دە یانیر عشقدە صدسالەدە من دە

گتیرین

" خلقیمیزین بؤیوک اوْغلو دوقتور جوادهیئته "

دوْقتور جواد باکی دادیر دئییرلر
دعوت اَئدین گئدین قوْناخ گتیرین
تهران ـ تبریز هاواسی وار سینه‌ده
سینه‌م دوْلوب بیر آغ واراق گتیرین

گؤزومده‌دیر آیرلیغین خفّتی
آییرمایین اوْتای ـ بوُتای ملتی
ائلچی گئدین آتا ـ بابا عادتی
باختی یئیین یوْنگول آیاق گتیرین

من گؤرمه‌دیم چوخ تئز گئتدی شهریار
جواد هیئت قالدی بیزه یادگار
دئیین "وارلیق" وارلیغیمی یاشادار
یوْخدو دئسه واقتیم بیوقت گتیرین

آذربایجان شهید وئریر بیر الدن
امتحانا چکیر تاریخ ینی دن
ایکی سرحد دیره‌گی وار بیر وطن
اوْردان منه بیر آز توْرپاق گتیرین

یاری جانین اوْ تایدادیر جوادیم
یاری جانین بوُ تایدادیر جوادیم
گؤر نریمان نه هایدادیر جوادیم
جواد آدلی منه بیربخت گتیرین

رسول ذاکری دن:

الله آدینا

○ حؤرمتلي تبریز، اورمیه، زنجان و اردبیل رادیو، تلویزیونلاری

ایلک سؤزله سیز جنابلارا وباشقا امکداشلارینیزا سالام دئییب
تانریدان طلب ائدیرم عؤمرؤنوز اوُزون وگله‌جگینیز اوُغورلو اوْلسون
بؤیوک تانریدان اسلامی انقلاب یوْلوندا دوْزگونجه‌سینه چالیشانلارا و
اوُجسوز- بوُجاقسیز یوُردوموزا اوْره‌ک یاندیرانلارا، ابدیلیک سعادت
دیله‌ییرم. مبارک آستانازدان عذر ایسته‌مکله، دقتینیزی بیر- ایکی
قوُلاق سؤزونه جلب ائدیره‌م: ۱- سیز نه ایچون رادیو- تلویزیالاردان
دپلیمیزین ادبیاتینی دوْزگون انکشاف ائتمیرسینیز. خلقین انتظاری
اوْ دئییل کی سیز بوُ مرکزی اؤتوْروجی (فرستنده)لردن حال حاضیردا
یانلیش قرائتلر یاییرسینیز. بیر دیلین قارشیسیندا نه طوریله
یاناشماق اوْلار؟ قئید ائتمه‌لی‌ییک کی ایندیکی دونیامیزدا رادیو-
تلویزیالار بؤیوک مرکزی علملرین ایشینی ان یوْکسک درجه‌ده ایفاء
ائدیر. ۲- سیز بیردیل و ادبیاتی نه‌سببلره، مختلف سیاق و اسلوب
ایله، باشلاییرسینیز؟ آذربایجانین بیردیل و بیرادبیاتی وار. بودیلی
آدی آپاریلان مرکزلر مختلف مقیاس و آهنگ سیزلیکده بوُقده‌ر! بازار-
راجی ائدیرلر؟! امام خمینی حضرتلری رهبرلیگی ایله اسلامی انقلاب
غلبه‌سیندن سوْنرا بیزیم ضیالیلار وحتی آزساوادلیلاردا! ظاغوت
پهلوی رژیمینین بوُ مرکز اداره حاکم ائتدیگی قاعده وقانونلاری
یوْز قات اوُچوبدا غیلماسینی انتظار ائدیب و ائدیردیلر. حمد اوْلسون
دؤوریمیز اسلامی حکومت عصریدیر و انتظارلار باشقا بیرانتظار!! بیز
بیر بؤیوک انقلابین وارثی اوْلماقلا جهتلرده انکشاف ائتمه‌لی‌ییک،
اوْ جمله‌دن دیل و ادبیاتیمیزدا! بیر مسئول عاغیلا مالک اوْلان انسان
بوُ رادیو تلویزیالارا قوُلاق آسیب باخانلاندا، اتی تؤکولور، ایسته‌ییر-
کی دوُروب بوُنلاری سیندیرسین. دئمه‌لیدیرکی بوُ وئرلیشلر ادبیات
وقرامربا خیمیندان آلچاق وبویاسیز سویّه‌ده‌دیر. یعنی ساده‌جه جماعت
سطحینه. بوُنونلا دیل و ادبیاتیمیزین قصابی اوْلوروق و لاقئیدلیک

قرارا آلیریق.بیزیم حال حاضیردا اختیار واراده‌میز اؤزوموزده‌دیر نه شاه ونه‌شاهلار نه بوُش‌وار نه بوشلار! ملتین ترقیسی اوْنون وارلیغیندا دیر وارلیغی تحریف وتغلیط ائتمک ،ابلیس‌لره یئتیشمک‌دیر.صاباحکی گوّن باشی آشاغی اوْلاریق ؟! ایندیلر ایسه انقلابدان بوُ یانا چوْخلی حجمیده گؤنده‌لیک ،درگی(مجله) گؤزه‌ل آنا دیلیمیزده چاپ ونشر اوْلونور ،سیز بس‌نیه بوُ نعمت‌و برکتلردن بوُ مرکزلرده صحیح صورتده استفاده ائتمیرسینیز؟تبریز ، رادیوسوندان، آرازین اوْتاییندا (شمالی آذربایجانا) آذری سوّی داشلاریمیز آنا دیلینده وئریلیشلر یاییلیر ،سیزنه سبب‌لره بوُ وئریلیشلری وهابئله بوُنلاردان اؤز داخیل وایچه‌ریمیزده یایمیرسینیز؟ دونیادا بوْتون مرکزلرده دیل وادبیاتان یوْکسک‌سویّه‌ده ومقیاسدا اؤزون گؤستریر بیزه گلدیکده عکسینه‌دیر! آوروپالیلار و ژاپونلیلار کامپیوتر واسطه‌سیله مکتب‌و مدرسه‌لرده وعالی علم اوْجاقلاریندا تعلیم و تربیت ائدیرلر! لیکن بیز اؤز آغزیمیزایله دانیشماغی اؤزوموزه اسیرگه‌ییریک وتحریف ائدیریک واوْنو مختلف سلیقه وساباق ایله اؤزوموزه یئدیردیریک ! بیرده‌کی بیزیم موسیقی عالمینده ان اوُجا ویوکسک زیروه‌لرده دوُران ،موسیقی صنعتیمیزوار و حتی دونیا موسیقی‌سی ایجینده ان زنگین موسیقی سایبلیر وهمچنین دئمک اوْلارکی آذربایجان موسیقی‌سی وعرفانی بیر صنعت‌دیر.لیکن سیزدن خواهیش‌اوْلونور بوُ اینجه صنعتدن غربین مدنی وفرهنگی هجومو قارشیسیندا ،آچیق و گئنیش‌صورتلرده استفاده ائده‌سینیز.اگر بئله اوْلمازسا جاوانلاریمیز و گنجلریمیز غربه طرف‌اوْیاجاق و اوْنلارین (غربین) اوْلاجاق و اؤزوموزدن قیراجاق ! بیز موسیقی و مدنیت و علم جهتیندن غربه اوْستونلوک‌واریمیزدیر و بوُ اوْستونلوکدن ان یاخشی نحو ایله فایدالانمالی‌ییق و وارلیغیمیزی اؤزوموزه تانیتمالی‌ییق ! مکتوبون سوّنوندا سیزه ساغلاملیق و اؤلکه‌میزه، وطنیمیزه آبادلیق آرزو ائدیره‌م.الله سیزه یار اوْلسون

باکی دان آیریلارکن (آیریلیق نغمه سی)

سَنه گلدیکده مرادیم، آیلیپ چۆکموشودوم
اوّزو قوْیلو سوّرونوپ، آللَرییَن(۱) اؤپموشودوم
یئتیشَنده سَنه من، آللی یاشیم اؤتموشودوم
سَنه دوْیمام گؤزه‌لیم قیرخ ایله قیرخ گؤنَنده‌جَک
سَنده قالسام، اوْتایین حسرتی باغریم سؤکه‌جَک

گئنه حسرت سؤزونو دوْیدوم الهٰی بوُ نَدیر
گئنه گئدمَک سؤزو وار آیریلیغین سوُزی گلیر
آیریلابیلمیرَم آنجاق، نه ائدیم، چاره نَدیر
اوّره‌ییم قان دوْلو، آغلار گؤزومو کیم سیله‌جَک؟
گؤره‌ن آللاه باکی‌نی، بیرده بوُ گؤزلَر گؤره‌جَک؟

باکی‌دا گؤردویوم انسانلیغا حیران قالیرام
آذراوْغلو - قیزینین غیرَتینه مات قالیرام
شهید اوْغلانلارینین کوچه‌سینه های سالیرام
بوُ شهیدلَر قانی‌نین دای چراغی سؤنمه‌یه‌جَک
آدیمیز بیر داها تاریخ بوْیوجان اؤلمه‌یه‌جَک

عاشقم، عاشق اوْلانلار بیلَر آنجاق سؤزمو
من نسیمی دئییلَم، اوْیسالار امّا گؤزومو
دریمی سوْیسالار عشقین یوْلونا، وار دؤزومو
بُو گؤزه‌ل یوُردومون عشقی مَنی مجنون ائده‌جَک
اوْ هلال قاشلی، دنیز گؤز، مَنی مفتون ائده‌جَک

رسول اوْغلو گئنه میندین اوْ خیالین قوُشونا
وئر خبر حسرتِ هجرانلا یانان تای توُشونا
سورخمابین، بیرداها وئرمَزله شمال بای‌قوُشونا
اوْ اسیر بوُردو بوُ ملّت گئنه جنّت ائده‌جک
ایلدیریم تَک چاخاراق، دوّشمه‌نینی محو ائده‌جک

باکی‌نین حسرتینه یانماق، عجب عالم‌ایمیش
باکی‌نین خالقی قوْناق سئومه‌ده لاپ حاتم‌ایمیش
باکی‌دان چیخماق ائله لاپ‌دا بَتَر ماتم‌ایمیش
بیر آیاغیم گئدیر امّا اوْ بیری گئدمیه‌جک
تن گئده‌رسه بوُراخین، روح و روان گئدمیه‌جک

سؤن گنجه آیریلیغین نغمه‌سینه چاتمیش‌ایدیم
اوْ کریم‌زاده تَکین گوّل - چیچه‌یی تاپمیش‌ایدیم
هَله دنیانی بوُراخ، آخرتی آتمیش‌ایدیم
شوُشانین سَن دئمه‌کی بلبلی وارمیش اوْته‌جک
داوودون روحو ملاحت‌لی سَـه‌، دیز چؤکه‌جک

گئدیرَم مَن. سنی ساغ قال باکی قوُربانین اوْلوم
بلکه اوْلدوم مَنیم عشقیم، سَنه دوشمَزدا یوْلوم
اوْلمه‌سَم، شانلی سهنده، ساوالاندانـدی یوْلوم
چاغیریپ ملّت آزاده دئدیم، ائل گله‌جک
سَنه گؤنده‌رمَکَ اوچون گوّل‌ده‌ن آخان. سئل گله‌جک

Resuloglu - Baki 27-12-1992
6-10-1371

۱ـ بو سؤز اورمیه شیوه‌سینده ایشله‌نیلیر. (ادبی دیلده اللرینی دوزگون دور)

صادق ضیاء

جوانی برسرکوچ است دریا ب این جوانی را
که شهری با زکی بیند غریب کـــا روانی را
خمیده پشت از آن گشتند پیران جهان دیــده
که اندرخاک می‌جویند یام جوانــــی را
زنقد ونسیئهٔ عالم همین عمراست سرمایــه
حقش بگذار در طاعت بیاموزش معانــــی را
چومیدانی که با ید رفت از این هشیار دل ترشو
نبا ید بردجون مستان به غفلت زندگانی را
به هرزه میدهی بربا د عمرنا زین کـــزوی
بحاصل میتوان کردن حیات جاودانـــی را
بجان نخریده ای جان را از آن قدرش نمیدانـی
که هندوقدرنشناسد متـــاع زندگانی را
اگرتوشادباشی چه معرولی رسد غـــم را
وگرخودرا کشی ازغم چه نقصان شادمانـــی را
نظامی گردلی داری نوای عاشقی برکـــش
سماع ارغنونی را ،شراب ارغوانـــی را

ترجمهٔ غزل نظامی

جوانلیق دوری کۆچمکده غنیمت قیل بودورانی
غریبه کاروان دور بیرده گورمزسن بومهمانـی
اۆدنیائی گۆره ن قدی بوکولموشلردن آل عبرت
او حالدا آختاریرلارتوپراق آلتیندا او دورانی
تمامِ نسیه ونقدِجهاندا عُمردور مایـــــــه
اگرحقین ادا ائتسن دوشوندون یاخشی معنانـی
یقین اولموشکه فانی دوربشرهشیار اول جانـــا
یاراشمازمستلرتک قورتاران غفلت ده دنیانی

عزیز عمری هدر وئرمک طریق جهل دور سانکی
حیات جاودانی حاصل ائتمک واردور امکانی
جانا جانلا بها وئرسن بیلرسن گوهرین قدرین
که هندو قدر وئرمز بیر متاعه اولسا مجانی
اگر سن شادمان اولسان غمه بیر کسر شأن اولماز
و یا غمدن اوسانسان دا نه‌دیر شادیلیقدا نقصانی
اگر وارلیقدا کونلون وار نظامی چال نوای عشق
سماع ارغنونیله مهیا ایلـــه صهبانـــی

ضیاء بیر همت ایله سن ده بو بیمار طبیعین لــه
نظامی‌نین حکیمانه سؤزونـــدن آچ معمانـــی

oooooooooooooooooooooo

کند اوغلو "میاندوآب

oooooooooooooooooooooo

o "خدانین منتی"

گر بوغولسام چکمه‌ره‌م من ناخدانین منتیـــن
شاعر آزاده‌یم شاه وگدانیـــــــن منتیـــن
دکتری گؤرسم اگرمنت قویور درمان یازیـــر
دکتری ترک ائیله‌رم چکمم دوانین منتیـــن
سن ده‌دوستوم‌عارف اول غملی اویونچاق دونیادا
آت گیلان بیریانه هر سود و زیانین منتیـــن
عیسی مریم اگرمنتله جان وئرسه سنـــــه
مرد مردانه اوزان اول چکمه‌جانین منتیـــن
پاک ائت اول قلبیوی آللاهه صادق بنده اول
سون چکیرسن چک گیلن بیرجه خدانین منتیـــن
آزیه ، آزگئی،آز یاشا آزاد یاشـــــــــا
آلما چیگنه عارایله هیچ بی‌صفانین منتیـــن
عشق چون کند اوغلونا بیردرس استغنا وئریب
چکمیوب هئچ ناکسین هئچ بی وفانین منتیـــن

دکتر رضا براهنی

هَوْ

همیشه ما گورستانهای نومی‌آفرینیم اما
دل مرا ببین که در گرو گورستانهای کهنه‌ایست که‌گورهایشان
در خاک
غربال
می‌شوند

زمان کشیده جهان را به توبره
و ناگهان کسی از راه می‌رسد هزارهٔ دیگر
وبر مزار ،سنگی وسقفی ونام ونشانی می‌افرازد
ودر برابر آن دو دست برسینه به‌سنگ می‌نگرد می‌گرید شبیه‌من
دَف دل من ازآن گورستانها به رقص برخواهد خاست
هَلَـمْ هَلَـمْ هَلَـلَمْلَمْ هَلای هَلْهَلَه هَلْهَلْ !
وبا زبان وچشم بومی من می‌گرید
چراکه گریه اصالت دارد دراین زبان دراین دوچشم
هَلَـمْ هَلَمْ هَلَـلَمْلَمْ هَلای هَلَهلَه هَلْهَلْ !
وگئچدی،بُوکئجه گئچدی ،کیم ایدی ،بولبولیدی
ویاکی بیر گولیدی،گول ،هَلای هَلْهَلَه کَلْکَلْ
یاپیش‌قوْلومدان اگر کئف‌لی سن ،گولوم ،سن اگر!
هَلَـمْ هَلَـمْ هَلَـلَمْلَمْ، یاپیش الیمدن اگر!
وناگهان کسی از راه می‌رسد شبیه من :
قاوال چالان ،اوْخویان ،باخچالاردا ،داغ اتگینده
باغین دیبینده سنین عکسیوی تاپاندا ،اوْعکسی ،باساندا باغرینا
کیزلین
"دیلیم! دیلیم!" دیین " ای حیف اؤلموشوم! یازیغیم!
گؤزه‌ل دیلیم ،نئجه باغیریمدا یاندی، لاپ کوّله دؤندی شبیه من
شبیه من "
زمان کشیده جهان را به توبره
زمان کشیده جهان را به توبره
یاپیش‌قولومدان اگر کئف‌لی سن، گولوم ،سن اگر!

قوجا خلادیم: "نه گؤزه‌ل سن !" دئدی : " دئمه، من اؤلوم!"
دئدیم: "نه سنده اؤلوم وار، نه واردی منده بؤلوم! "
وآغلادی
قان آغلادی
"اَلکْدی گؤزلرون، آی گول، قیزیل گینه الـه‌نیر!
سنون بوُ یاشلارویلن، جانیم قانا بلـه‌نیر!
دئدی : " دئمه، من اؤلوم !"
دئدی : " دئمه، من اؤلوم!"
دئدیم : " یاپیش!
یاپیش قولومدان اگر کئف‌لی سن، گولوم، سن اگر! شبیه من !"
هَلَـه‌مْ هَلَـه‌مْ هَلَـه‌لَمْ‌لَمْ هَلای هَلْـهَلَـه هَلْـهَلْ
هَلَـه‌مْ
هَلَـه
هَ ۀ

بوُ چنگی " رودکی "چالسین!
بلوچون اوْغلودا گلسین، اوْ نازلی قیچکی چالسین!
تارین دا "شهریار" آلسین، منیم یانیمدا اوْتورسون
و" حاج صادیق "قاوالی لن، برابریمده اوْتورسون
و پاوه، زابله گئتسین، وبلخ تبریزه گلسین
و چال قاوال سسی قالخسین، وچال قاوال سسی قالسین
و اوْندا من دئییرم :"هَ ۀ هَلَه! هَلَـه‌مْ هَلَـه‌مْ هَلَـه هَلْـهَلْ
و ایندی من دی‌ین اوْلدی
و ایندی من دی‌ین اوْلدی
چالانلاریم منه باخسین!
باغین دیبینده اوْ عکسی باساندا باغریما گیزلین
و ایندی من دی‌ین اوْلدی

قان آغلادوخ ها میمیز
قان آغلادوخ
دف دل من از آن گورستانها بـه‌رقص برخواهد خاست

دف دل من از آن گور
و گوش کن تو به این توپراق ! هزار سال !
صدای چالقی از این ویران ! هزار سال !
یکی به سینه فشرد عکس کهنه ای از صورت تورا ته باغ گریست
و های های
شبیه من !

هزار سال
هَلَه مْ
هَلَه
هَ ةْ

دَه دَه مْ دَه دَمْ دَه دَه قورقود دئدوخ دئدوخ هامیمیز
وَ آلْ آلَه آلَ آلَ آلْ آلَه آلَه وئردوخ
و یُوللارین هامی سین باغلادوخ هزار سال
هامیمیز قان آغلادوخ هامیمیز هزار سال
هَلَه مْ
هَلَه
هَ ةْ
هَ مَن

۱۲/ دیماه/ ۱۳۷۱ .تهران

مبانی دستور زبان آذربایجانی‌نین قالانی

سُونراکی حوادث ده ۱ رادان گئتدی ومن بواینده کی ایکینجی جلدی ۱۳۵۷ـ ده بیرینجی جلدین ایکینجی دفعه چاپ اوْلدوغوندان سُونرا تازادان ایشله‌ییب حاضیرلامیشام کی اوْدا ایلک دفعه وارلیغین نؤمره‌لرینده چیخمیشدیر.
وارلیق ـ سیزی بوُ اوُزون مصاحبه‌میزده یوردوقدان عوزور دیله‌مکله اگر ایندی الده وارسا کتابیزین بیرینجی چاپیندان وبیرده بوُ سُون ایکی جلدلیکدن بیر دؤوره‌بیزه لطف ائده‌سیز.
فرزانه ـ اگر اوْلسا باش اوُسته،ممنونیتله.

باکی :زلیخا ن یعقوب (دۆنمز)

دا ر گۆندو دا ر آیا قدی

قا را اللر بیرلیشیب سنی وئردی تا را نـــا
گۆز قۆیوب گۆینتدیلر دۆز با سدیلاریا را نـا
گۆزۆموز با خا ـ با خا دۆشدون گۆلله با را نا
بۆدا بیرجۆر ا متحا ن بۆدا بیرجۆر سیٔنا قـدی
وطن ا گمه قدّینی دا رگۆندو دا ر آیا قـــدی.

شر ،بُهتا ن بئش ا یلدیرکی آیا ق آچیب یئری بیر
حقیقت دینه بیلمیر یا زیق ـ یا زیق گیری بیـر
دا شیندا ،تۆرپا غیندا اۆد ا یچینده ا ری بیـر
سنگرینده یا خشی یا ت دۆشمن یا تمیر اۆیا قـدی
وطن ا گمه قدینی دا ر گۆندو دا رآیا قـــدی

قا نیمیزی قا ینا دا ن میصرینده ،جنگینـــده وا ر
روحوموزو اۆینا دا ن مین بیرنهنگینـــده وا ر
قهرما ن اۆغوللارا گۆلدن چلنگینــــــده وا ر
دا ستا نینی یا زما غا سینه م وا را ق ـ وا را قدی
وطن ا گمه قدّینی دا ر گۆندو دا رآیا قـــدی

آ ند اۆلسون غۆغا لارلا اۆتۆشن هر آ نینـــــا
آ ند اۆلسون بۆ تورپا غین شرفینه ـ شا نینــا
آ ند اۆلسون شهیدلرین آلینما میش قا نینـــا
آ ند اۆلسون ا سیرلرین الده قا لان جا نینـــا
نه قده ر کی قصا صی یا غی دا ن آلما میشیـــــق
دۆشمنین قۆللارینی یا نینـا سا لما میشیـــق
حقیمیزی قا زا نیب غلبـــــه چا لما میشیـــق
عشقیم ،روحوم ،منلیگیم هره سی بیر یا را قـدی
بۆدا بیرجۆر ا متحا ن بۆدا بیرجۆر سینا قـــدی
وطن ا گمه قدّینی دا رگۆندو دا رآیا قـــــدی

✱ مراغه ادبی انجمنی یئنی دن آچیلدی

نئچه ایلدن بری بعضی خصوصی سببلردن اوتورو باغلانمیش اولان مراغه‌نین اوحدی آدینا ادبی انجمنی فرهنگ و ارشاد اداره‌سی‌نین تازا رئیسی آقای بهنامین امک و تلاشی ایله یئنی دن آچیلدی.
اوحدی انجمنی گئچن رژیمده اوستاد کریمی، اوستاد موسوی و اوستاد آذرین امکدا شلیقلاری ایله قورولموشدو. انقلابدان سونرا اوستاد کریمی، اوستاد پیمان، باریشماز، عاصی، آیدین، حاجی آقا خیری، حاجی فاطمی آقا و بیرنئچه نفر همکارلاری بو انجمنی یئنی دن قوردولار وهفته‌لیک توپلانتی لارینی ایکی ایلدن بری تشکیل وئرمیشلر. بو انجمن بیرنئچه شاعر یئتیشدیرمیش تأسف کی بعضی خصوصی سببلره گؤره تعطیل اولموشدو.
ایکی آی بوندان قاباق آقا بهنام فرهنگ و ارشاد رئیسی اولاندان سونرا شاعیرلری توپلاییب اونلارلا گؤروشوبدان نیشاندان سونرا بو قرارا گلدیلرکی شاعرلرین ییغینجاغی هرجمعه‌ساعات ۱۸-۱۶ آراسیندا ارشاد اداره‌سینده برپا اولسون. شاعرلر اوز شعرلرینی اوخویوب اونلار اوزرینده مباحثه آپارسینلار وحتی اوستادلار طرفیندن شعر صنعتی حقینده درسلر وئریلسین.

○ کرج ده اوستادخدیودن تجلیل اوْلوندو

آذر آیی‌نین ۲۶- اینجی گۆنو کرج ده علی‌آقا آذرشاهـی "آتش"نین ائوینده طنطنه‌لی بیربیغینجاق قوُرولدو. بوُ ییغینجاغا تهران داکی ادبی انجمن لرین وها بئله‌کرج‌شهری‌نین فرخی آدلی ادبی انجمنی شاعرلری مراغادان اوستاد پیمان، رضا پاشازاده و مشهور شاعرلریمیزدن اوستاد ابوالحسن ورزی ده اشتراک ائله‌دیلر. اجلاس ساعات ۱۵ ده آچیلدی. اجلاسدا اوستاد گلشن کردستانی، اوستادحسین احمدی، اوستاد وجدی وبیر چوْخ تانینمیش شاعرلردن اشتراک ائتدیلر.

ایلک باشدا ائوصاحیبی آقا آتش قوْناقلاردان وبیر رباعی‌ایله اوستاد خدیوین ادبی چالیشمالاریندان تشکر ائتدی. سوْنرا اوستاد احمدی حافظ ادبی انجمنی وبیرنئچه نفر ده تهران ادبی محفللری طرفیندن دانیشدیلار. سوْنرا اجلاسداکی شاعرلردن اوستاد خدیوه شعریازانلار اؤز شعرلرینی اوْخودولار. سوْنرا قوناقلار عزیزله‌نیب شام یئمه‌گی وئریلدی واجلاس گئجه ساعات ۲۴ قورتاردی.

اجلاسدا کرج ادبی انجمنی دبیری اوستادحسینی گؤزه‌ل سسی ایله حافظین غزللریندن اوْخودو. سوْنرا اوستاد صناعتی سنتور ایله برابر اوْخودو. سوْنرا اوستاد شیدا یازدیغی رباعیسینی ها بئله اوستاد ابوالحسن ورزی خسته‌لیگینه باخمایاراق اؤز محتوالی غزلینی اوْخودولار.

نویسنده : ضیاءالدین سلطانوف
مترجم : صمد سرداری نیا

(۱)

○ قره‌باغ "وقایع اخیر"

مقدمه :

خواننده عزیز! سرنوشت، چنین خواسته بود که من به عنوان خبرنگار روزنامه "کمونیست" (۲) از آغاز حوادث تاکنون، در قره‌باغ باشم و شاهد رویدادهای قره‌باغ کوهستانی گردم که برا شرایجاد نارضایتی و هجوم و تهدید ارامنه افراطی، رخ داده است.

من ناظر وضعیت فوق العاده ناشی از ساختار ویژه اداری که برای نخستین بار در دنیا، در کشور ما ن ایجاد شده، از جمله کمیته تشکیلاتی بوده‌ام. آخر، این ها، تاریخ مردم ماست. این رخدادها باید ثبت و همراه با فیلم‌های سینمائی و تصاویر عکاسی، ماندگار گردد. بیهوده نیست که گفته‌اند تاریخ فردا امروز نوشته می‌شود. دست کم به خاطر عدالت و به خاطر آینده مردم، این تاریخ باید نوشته شود و با مراقبت هرچه تمامتر نگهداری گردد. هرکس به قدر امکان، نثرنویس با داستان و رمانش، شاعر با شعر و چکامه‌اش، دانشمند با تحقیق علمی‌اش و آهنگساز با تصنیف هایش... از دست من هم این نوشته‌ها برمی‌آید... البته می‌توانستم بر روی یادداشت ها، بیشتر کار کرده و آن را گسترده‌تر و پربارترشان کنم. لیکن اعتراف می‌کنم که برای ممارست بیشتر برروی این نوشته‌ها، رغبتی در خود ندیدم. به نظرمی‌رسد، تنها به خاطر آن که، در اکثر آن شرایط که با حوادث وخیم و خطرناک روبرو می‌شوم، در آن لحظات پرخطر، احساس، هیجان ودلشوره‌هائی که داشتم، آن ها را چگونه حس و درک کرده بودم، می‌خواهم همان گونه، آن ها را زنده نگهدارم، چرا که آن ها نخستین تصور و نخستین احساس و ادراکم بودند.

دیگر آن که برای من، به عنوان یک روزنامه‌نگار، برروی این نوشته‌ها کارکردن، بیش از هر کار دیگری، با دشواری توأم بوده است. روزهائی را

۱ـ بخشی از ترجمه کتاب "قره‌باغ گونده‌لیگی" ۲ـ این روزنامه، پس از تحولات اخیر در آذربایجان، به نام خلق، با تیراژ ۷۰۰ هزار نسخه در روز درشهر باکو منتشر می‌شود (مترجم)

که با هلی‌کوپتر، پرواز می‌نمودم، با تانک سفر می‌کردم وبا مشایعت سربازان جنگ افزار به‌دست، راه می‌رفتم، فراموش کردنش برایم مشکل است. هر سطر این نوشته‌ها را با خشم خاموشی ناپذیر قلبم وبا اعصاب متشنج شده‌ام نوشته‌ام.

دراین مدتی که‌نزدیک به‌سه‌سال ادامه پیدا کرد، برسرملت ما چه‌ها که نیامد؟ امروز درزادگاه ما آذربایجان کمتر خانواده‌ای یافت میشود که درآنجا حتی صحبت معمولی وزندگی روزمره با قره‌باغ کوهستانی، بستگی نداشته‌باشد. بلی درعرض این سه‌سال، هرچه خورده‌ایم ونوشیده‌ایم برما حرام شده است. ادامه نارضایتی و خشمناکی، منجربه‌هجوم‌ها و مبارزه‌های مسلحانه گردیده‌است.

" هیچ روزی به‌پای روزگذشته نمی‌رسد..." روزی که‌از عمرمن، شما ایشان، همه وملتمان سپری شده است... زنده نگاه داشتن آن روز، هرچندکه‌سیاه وسفیدویا سردوگرم باشد، وظیفه مقدس من، شما وایشان است...

.... مؤلف ....

۱۳ فوریه سال ۱۹۸۸

۱۳ فوریه سال ۱۹۸۸. به‌خاطردقت، این را هم اضافه کنیم: روزشنبه مطرح شدن این پرسش، طبیعی است: چه نیازی برای تأکیدروی این تاریخ هست؟ مسئله دراینجاست. آنچه که‌بیش‌از سه‌سال است آوازه‌اش نه تنها درجمهوری ما، حتی دراتحادشوروی (سابق) ودرجهان منعکس شده ونظر همه را جلب کرده وبرسرملت ما هرچه مصیبت است آورده وهمچو لکه سیاسی برتاریخ آن نوشته‌شده، مشکل بدنام قره‌باغ کوهستانی است که‌درهمین سال ودرهمین روز آغازگردیده‌است.

... در لاچین، درمأموریت، به‌سرمی‌بردم. درشب سیزدهم‌ماه، بدون هیچ علتی، خودم را ناراحت حس می‌کردم. مثل این که‌درانتظار شنیدن خبر ناراحت‌کننده‌ای بودم. درسیزدهم ماه، صبح زودبه‌منزلم در "خان کندی" تلفن کردم. (درآن زمان، منطقه خبرنگاری وخانه‌ای که‌خبرنگار ویژه روزنامه "کمونیست" درآن زندگی می‌کرد در خان کندی واقع بود.) گوشی را دختربزرگم برداشت. به‌محض شنیدن صدایم، قبل ازاحوالپرسی، مثل یک کودک خردسال، شروع به‌حرف زدن کرد:

پدر زودبیا ومارا به "آغدام" ببر. تا صبح نخوابیده‌ایم. می‌دانی،

ارامنه می‌خواهند از ما جدا شوند. همسایه‌مان "خاله اما" گفت ...

از گوشی، صدای همسرم، شنیده شد:

ناراحت نشو، چیز مهمی نیست. درهرحال اگر زودبیائی بهتر است. امروز ارمنیان درخان کندی، تظاهرات می‌کنند. الان همه به سوی میدان مرکزی سرازیر شده‌اند و خواستشان هم این است که قره‌باغ کوهستانی به ارمنستان داده شود.

بدون توجه به گفته‌های دوستان لاچینی ام، با شتاب به راه افتادم. این خیال خام، از کجا به ذهن آنان راه یافته؟ مگر خاک را هم میشود خیرات کرد؟ در پربرکت‌ترین نقاط وطنمان زندگی می‌کنند، آخر سرهم آن را از آن خود می‌دانند! آیا نامردی، بدتر از این هم می‌شود؟ به نظر می‌رسد، ارامنه افراطی و هواداران آن ها، با زهم سربلند کرده‌اند. پس حقایق تاریخی، پس درسهای عبرت؟ سران ارامنه، این ها را چه زود از یاد بردند؟ درطول راه، این سئوال ها قلبم را چنگ زده و آن را می‌دریدند.

قبلا" گفتیم که، مشکل ساختگی قره‌باغ کوهستانی، در ۱۳ فوریه ۱۹۸۸ شروع شده است. در معنای تاریخی محض، این البته درست است. لیکن بیائید، در اینجا قدری عمیقتر بیندیشیم. آیا به راستی، حوادث قره‌باغ کوهستانی از ۱۳ فوریه سال ۱۹۸۸ آغاز شد؟ یادم می‌آید که در ماه ژانویه همین سال، عده‌ای از جوانان آذربایجانی روستای سیرخاوند از توابع بخش "آغ دره"، بدون هیچ علتی، در مرکز آن بخش، از دست ارامنه کتک خوردند. علت اش را این گونه توضیح دادند: این بخش از آن ارامنه است، ما به ترک ها خدمت نمی‌کنیم.

سخنان یک پزشک جوان آذربایجانی که به منطقه خبرنگاران آمده بود از خاطرم محو نمی‌گردد. با حکم مأموریت به بخش عسگران آمده و شش سال است که در اینجا تلاش می‌کند. تصمیم گرفته بود که به عضویت حزب در آید. درخواست نوشته و برای گرفتن موافقت دبیر اول کمیته بخش، پیش او می‌رود. دبیر اول، پس از شنیدن سخنان دکتر، چه بگوید خوب است؟ برو درمنطقه خود، آغدام کار کن و در آنجا هم، به عضویت حزب در بیا. درغیر این صورت، دیر یا زود، مجبور به کوچیدن هستید. صلاح در این است که آبرومندانه دست از ما بردارید.

چرا دور می‌رویم. کافی است که عاقبت کار خبرنگار ویژه روزنامه کمونیست را که قبل از من، در قره‌باغ کوهستانی بود، به یاد بیاوریم.

سرنوشت او، دراصل با یک زنگ "و.گئوورکوف "دبیراول کمیته حزب ایالت خودمختار قره‌باغ کوهستانی تعیین شد، بلادرنگ محل کارش تغییر یافت. سرنوشت خبرنگار ویژه کمیته برنامه‌های رادیو تلویزیون جمهوری هم مثل او بود. بارها به‌شخص من هشدار داده‌بودند: تلاش‌کن که "واریس سرکیسویچ" از تو ناراضی نباشد... سرنوشت تو به‌یک زنگ او بسته است.

آیا امروز با اطمینان می‌توانیم بگوئیم که حکومت و تشکیلات حزبی جمهوری، اداره و تشکیلات مرکزی، مسئولان جراید، دریک کلام باکو، از رخدادهای قره‌باغ کوهستانی و از خودسری های رهبران محلی و در رأس آنها "و.گئوورکوف" از تحت فشار قرار دادن آذربایجانی ها و از بین رفتن روستاهای آنها بی‌خبر بود؟ قطعاً نه. همه وضعیت را مثل پنج انگشتشان می‌شناختند. ولی هروقت صحبت دراین باره شروع می‌شد، چنین میگفتند: به‌گونه‌ای کنار بیائید و اجازه ندهید که نارضایتی، از ما شروع شود. اگر فلان موضوع را عنوان کنید، یا بنویسید، خواهند گفت که به مسئله ملی برمی‌خورید.

بدین ترتیب، همه‌مان، درحالی که می‌دیدیم، می‌دانستیم و حس می‌کردیم ولی لب فرومی‌بستیم. رهبران ارمنی که از عقاید داشناکی خود، دست بردار نبودند، از این موقعیت، با مهارت استفاده کرده و با برداشتن گام دیگری، افکار ارتجاعی خودرا هرچه بیشترگسترش می‌دادند. یادم آمد صحبتی که دراوج وخامت اوضاع، با یک پیرمرد اهل روستای "مئشه‌لی" از توابع عسگران داشتم. او با خونسردی، از سخنان پرهیجان من که درباره ادعاهای ارضی ارامنه صحبت می‌کردم، استقبال کرده و با اطمینان چنین گفت: "ارمنی کیست که‌خاک ما را تصرف کند، آی زنده‌باشی، تو جوان هستی. ما مردان کهن، از این پیشامدها زیاد دیده‌ایم. هیچ نارا حت نشو، پس از آن که‌کمی شلتاق کردند، باز هم به‌ما پناه خواهندآورد". به سخنان پیرمرد اعتراضی نداریم. لیکن بیائید، به‌این هم اعتراف کنیم که اگر حوادث را به‌موقع ارزیابی می‌کردیم ودرانتظار نمی‌نشستیم و صدایمان را بلندمی‌کردیم، شایدباین فجایع روبرو نمی‌شدیم.

منزل سازمانیم، درخان کندی، درخیابان کارل مارکس، در یگانه ساختمان نه‌طبقه قرارداشت. عنوانش هم‌دقیقاً" یادم هست: خیابان کارل مارکس، پلاک ۲۱، منزل ۲۲. دراین ساختمان، تنها خانواده آذربایجانی ما بودیم. درسیزدهم ماه، هنگام عصر، با همسایه‌ها درحیاط صحبت

می‌کردیم. سعی می‌کردم به آنها بفهمانم که بیهوده خودرا زحمت می‌دهند. آخر این غیرممکن است. هرکس نمی‌خواهد درخانه کندی زندگی کند به ایروان کوچ کند، دیگر با خاک چه کار داد. از افرادی که دراطراف من گرد آمده بودند، تا چه حد، سخنان مرا باور کردند یا نکردند نمی‌دانم. همگی سکوت کرده بودند. بحث با همسایه نزدیکمان "آرکادی" تا پاسی از شب، درمنزل ما ادامه یافت. او با رنگ پریدگی، چرب زبانی می‌کرد:

ـ شگفتا، این بچه‌ها هم رفته و به آنها پیوسته‌اند (یک پسرو یک دختر دارد)، آخر این حکومت شوراها ست، با آن نمی‌شود شوخی کرد. دنیا براساس خانخانی نمی‌چرخد که... می‌ترسم ساعتی از شب، آمده و آنها را گرفته و ببرند. لااقل کمک کن، ما همسایه هستیم و نان و نمک خورده‌ایم...

صددرصد اطمینان دارم: همه کسانی که درمیتینگ شرکت کرده بودند، در آن شب، این گونه فکر می‌کردند و به سبب برپا کردن غیرقانونی میتینگ، تحریک حس ناسیونالیستی، ادعای بیجای ارضی وسایر علت‌ها، از ترس، خوابشان نمی‌برد. لیکن شب هم گذشت و صبح شد. نه درکسی را زدند و نه به شخصی گفتند که بالای چشمت ابروست. بدین ترتیب، صبح، افرادی که به میدان مرکزی خانکندی جمع شدند، تعدادشان کمی هم بیشتر شده با سپری شدن روزها، تمام شهرو ایالت را فرا گرفت...

مطبوعات و رادیو ـ تلویزیون جمهوری، مات و مبهوت مانده بودند. آیا نوشتن، درباره حوادث رخ داده وتهیه برنامه درباره آنها لازم هست؟ اگر ضروری است چگونه ودرچه شکلی باید باشد؟ اعتراف می‌کنم که در اولین روزها دربعضی روزنامه‌نگاران ودرخودمن هم این امید بود، بلکه یکی دو روزی هم صبرکنیم، شاید به این حادثه غیرمترقبه، نقطه پایان گذاشته شود. درباره این اتفاقات تا مدتها کلمه‌ای به آگاهی افکار عمومی رسانده نشد. ما فقط بعداز خبرهای رسمی مطبوعات اتحاد شوروی یواش ـ یواش، به این موضوع پرداختیم. دراینجا سخنان میرزا جلیل به خاطرم می‌آید: "شاید هم برگردانند "قبرت پرنور باد" ای استاد بزرگ.

روزهای فلاکت باری را به خاطر می‌آورم که نزدیک به دویست هزار آذربایجانی، از خانه وکاشانه خودازارمنستان رانده شدند. ما روزنامه‌نگاران جمهوری، درآن زمان، درگرماگرم حوادث، نمی‌دانم چرا این مصیبت‌ها را درست وحسابی ننوشتیم وصدایمان را به دنیا نرساندیم. آخر برای این کارما حق معنوی داریم. نوشته‌های پرهیاهوی روزنامه‌ـ

نگاران روس وارمنی،درباره کوچ خانواده‌های ارمنی ازباکووبرنامه‌های پر سروصدا یشان،برهمه‌ما روشن است .

من ،درقره‌باغ ،دریک روستای کوهستانی،بنام "کولانی"چشم به‌جهان گشوده‌ام .دوران کودکیم ،دراین سرزمین،درآغوش‌کوههای پرآواز ،باهزارویک‌گل وشکوفه ،برروی چشمه‌های سردگذشته است .ازآن روزها آنچه دریادم مانده ،این است که‌کمی بالاترازما ،ازروستاهای ارمنی‌نشین فرخ ،فازانچی،ونک ودوشانلی،مردان ارمنی،الاغ ها را جلو انداخته ومی‌آمدندوباخودزغال،ازگیل ویاچوب جنگلی آورده‌ومی‌فروختند درکاشتن ودروکردن ،شرکت وهمیاری می‌کردند .کارهای بنائی ونجاری را هم بوسیله آنها انجام می‌دادیم.چشمم راباز‌کرده ،اتحاد ،نزدیکی ومردی دیده‌ام .به‌ذهن چه‌کسی خطورمی‌کردکه درپشت این قرابت و مردی، خیانت وغداری نهفته باشد .

پس‌ازآغاز رویدادهای قره‌باغ کوهستانی ،دراسنادرسمی ،گزارش‌ها ، سخنرانی‌ها ومطبوعات ،زود زوداین سخنان شنیده می‌شد : "مشکلات اقتصادسوسیالیستی ".حتی بعدها ،آ .ولکسی صدرکمیته‌ایجادشده اداره خصوصی،دریکی ازسخنرانیها یش‌گفته بودکه‌من درکشورمان،درهیچ جا این چنین منطقه ویران ندیده‌ام .آیاحقیقتاً" چنین بود؟متأسفانه نه .

رهبران ارمنی با مکررگفتن مشکلات اقتصاد سوسیالیستی،نظرها را از مسئله اساسی که‌بااستادی،نقشه‌های نامردانه‌ای راکه‌دهها سال روی آنها کارکرده‌ونگهداری نموده‌بودند ،دورمی‌کردند .دراینجا آوردن برخی ارقام مقایسه‌ای بجاست .

درعرض ۱۵ سال آخر ،اقتصادصنعتی،دراین ایالت ،بیش‌ازسه‌برابرشده بود .صنایع محصولات غذائی سبک وماشین سازی بیشترتقویت شده‌بود . بیش‌از۸۰ درصد تولیدات صنایع عمومی،درآن هنگام ،سهم‌این نواحی می‌گردید .پیشرفت سریع اقتصادایالت ،براثر تأمین ابزارلازم صورت گرفت .درعرض سه‌پنجساله آخرسرمایه‌گذاری درزمینه صنایع بنیادین، نسبت به‌سه‌پنجساله اول ،سه‌برابر افزایش‌یافته‌بود ،دراقتصاد روستائی ودرزمینه‌های سوسیالیستی هم‌مثل آن .درسطح جمهوری،میانگین آمارسرانه ،نشانگراراثه‌خدمات بیشتربه‌قره‌باغ کوهستانی است .سهم هرده هزارنفر ازساکنان این ایالت ،درزمینه‌ارائه تخت‌بیمارستانی و مؤسسات مناطق مرکزی جمهوری بیشتراست .دراین جاتعداد سینماها ،

کتابخانه‌ها ودیگرنهادهای فرهنگی بازهم‌بیشتراست .
نیازهای روزمره کارکنان ایالت خودمختارنیزباکالاهای فراوان تأمین می‌گردد. به‌طوری که‌درقره‌باغ کوهستانی مصرف ارزاق ،کاملا" عادی است .مثلا"برای هرنفرازساکنان خان کندی،سالانه بیش از۱۲کیلو گرم روغن می‌رسد.بجاست که، قم‌های دیگری ازمصرف روغن،دردیگرشهرها هم ذکرکنیم .درعلی بایراملی،۱۰کیلوگرم ،در مینگه‌چئویر ۱۱/۵کیلو-گرم ،درسومقائیت ۱۰/۶ کیلوگرم ،درگنجه ۱۰/۵کیلوگرم .درمصرف سرانه شیروگوشت ،خان کندی ،بعدازپایتخت جمهوری قراردارد .شرایط ازاین قرار بود .
پس از۱۳ فوریه ،موج هیجان پیشامدها ،به‌باکو وازآنجا نیزبه‌مسکو رسید .رهبران حزب ودولت باشتاب ،به‌خان کندی آمدند .در۲۲ فوریه ، گردهمائی دست‌اندرکاران حزبی ایالت خودمختارقره‌باغ کوهستانی برگزارشد .دربیست وسوم نیز پلنوم کمیته‌ایالتی حزب تشکیل گردید . پلنوم درباره‌تشکیلات مذاکره کرد .و .گئوورکوف ،به‌علت کوتاهی در انجام وظایف اش،ازدبیراولی کمیته‌ایالتی حزب وازعضویت دفترسیاسی برکنارگردید ،و ه.پوقوسیان که‌قبل ازاین ،معاون اول صدرکمیته اجرائی وصدرمجتمع کشاورزی ـ صنعتی ایالت خودمختارقره‌باغ کوهستانی بود ،به‌عنوان دبیراول کمیته‌ایالتی حزب ایالت خودمختار قره‌باغ کوهستانی برگزیده‌شد .درپلنوم ،گ .رازیموفسکی،نامزدعضویت در دفترسیاسی ودبیرکمیته‌مرکزی حزب کمونیست شوروی،پ .دمیچوف ، نامزد عضویت ،دردفترسیاسی کمیته‌مرکزی حزب کمونیست ومعاون اول صدرهیئت رئیسه شورای عالی اتحادشوروی وکامران باقروف دبیراول کمیته‌مرکزی حزب کمونیست آذربایجان ودیگران شرکت داشتند . در ۲۶ همین ماه میخائیل گورباچف ،دبیرکل حزب کمونیست اتحادشوروی،به زحمتکشان وخلق های آذربایجان وارمنستان پیام فرستاد .درماهها و وسالهای بعد ،مشکل قره‌باغ کوهستانی ،درنشست ها وجلسات مشاوره که یکی بعدازدیگری،درسطح بالا تشکیل می‌شدموردگفتگو قرارگرفت .لیکن رهبران ارمنی،باعقل وشعور سالم برخورد نکردند .
دراین دنیا ،همانگونه‌که‌همه‌چیز ،ابتداوآغازی دارد ،دارای پایانی هم هست .آغازش معلوم است :۱۳ فوریه ۱۹۸۸،روز شنبه . پس پایانش ...

عید نوروز مبارکباد

نوروز بایرامی نیز مبارك اولسون ، نوروز بایرامی، باهار بایرامی ویئنی ایلی بوتون وطنداشلارا اوغورلو و برکتلی اولماسینی دیله ییریك. بو بایرام طبیعتین ده بایرامی دیر، نوروز قارا قیشین گئتمه گینی و گوللو- چیچكلی باهار گونلری نین گلمه گینی موژده له ییر؟ اولو تانری دان گله جك ایلین بیزیم اوچون خئیرلی و باشاریلی اولماسینی و بونون دونیا دا خصوصی ایله مسلمانلار اوچون باریش و دینجلیك آرزولاییریق.

«وارلیق»

VARLIQ
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL

14-th. Year No. 87-4
1993 Jan. Feb. March
Add : 151, Nord Felestin Ave
Dr. Javad Heyet
Tehran - Iran

وارلیق
مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری
به زبانهای فارسی وترکی
صاحب امتیاز و مدیر مسئول :
دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان فلسطین شمالی پلاك ۱۵۱
عصرهای زوج تلفن : ۶۴۶۶۳۶۶

سازمان چاپ خواجه ، خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان شماره ۱۴